

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO
IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

Egz. Nr 4

Ppłk dypl. Jan SZAŁAJ

ROZWÓJ POGLĄDÓW NA PROWADZENIE DZIAŁAŃ BOJOWYCH W TERENIE ZURBANIZOWANYM W LATACH 1919 — 1939 I ICH WERYFIKACJA W DRUGIEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ

Załączniki do rozprawy doktorskiej

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/1037 zał.
05-001330-003-0

12576

WARSZAWA 1988

AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO

IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

Egz. Nr 4

Ppłk dypl. Jan SZAŁAJ

ROZWÓJ POGLĄDÓW NA PROWADZENIE DZIAŁAŃ BOJOWYCH W TERENIE ZURBANIZOWANYM W LATACH 1919 — 1939 I ICH WERYFIKACJA W DRUGIEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ

Załączniki do rozprawy doktorskiej

Biblioteka Główna
Akademii Obrony Narodowej
S/1037 zał.
05-001330-003-0
12576

WARSZAWA 1988

AKADEMIA
SZTABU GENERALNEGO WP
IM. GENERAŁA BRONI
KAROLA ŚWIERCZEWSKIEGO

Egz. Nr 4

Nr inwid. II 12576

Ppłk dypl. Jan SZAŁAJ

ROZWÓJ POGLĄDÓW NA PROWADZENIE DZIAŁAŃ BOJOWYCH W TERENIE ZURBANIZOWANYM W LATACH 1919—1939 I ICH WERYFIKACJA W DRUGIEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ

Załączniki do rozprawy doktorskiej

S/1037 zał.

WARSZAWA 1988

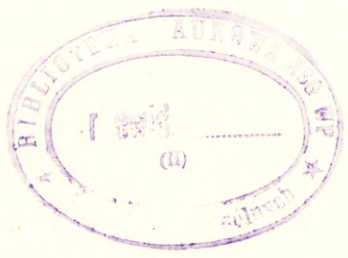
AKADEMIA SZTABU GENERALNEGO WP
im. generała broni Karola Świerczewskiego

Egz.nr 4

ppłk dypl. Jan Szałaj

ROZWÓJ POGLĄDÓW NA PROWADZENIE DZIAŁAŃ BOJOWYCH W TERENIE ZURBANIZOWANYM W LATACH 1919-1939 I ICH WERYFIKACJA W DRUGIEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ

Załącznik do rozprawy doktorskiej

Warszawa 1988

WYKAZ ZAŁĄCZNIKÓW

1. Rola miast w pierwszej wojnie światowej 3
2. Rola miejscowości w wojnie polsko-radzieckiej .. 18
3. Samochody pancerne przeznaczone do walk w miastach 36
4. Zasady prowadzenia działań bojowych w miejscowościach w ilustracjach 38
5. Rozkaz gen. Vareli do natarcia na Madryt 47
6. Wybrane problemy walk o miejscowości w czasie drugiej wojny światowej 52

Załącznik 1

ROLA MIAST W PIERWSZEJ WOJNIE ŚWIATOWEJ

Miasta, szczególnie duże, nie odegrały w pierwszej wojnie światowej większej roli. Mimo że w pełni doceniano ich znaczenie polityczne i gospodarcze, starano się unikać bezpośrednich działań bojowych na ich obszarze. Znacznie częściej dochodziło do walk o małe miejscowości włączane w system obrony polowej jednej z walczących stron.

Dla rozwoju sztuki wojennej szczególne znaczenie miał upadek szeregu twierdz w pierwszym okresie wojny, takich jak Liege, Namur, Kowno czy Cin-Dao. Posłużył on jako argument potwierdzający za zaniechaniem obrony miast.

Oto kilka przykładów ilustrujących walki o miejscowości w pierwszej wojnie światowej.

Bitwa o Liege /5-16.08.1914 r./

Liege, twierdza znajdująca się na drodze inwazji Niemców przez Brukselę na Paryż, w pierwszych dniach wojny 1914 roku odegrała poważną rolę. Położona w pobliżu granicy niemiecko-belgijskiej, panująca nad mostami przez Mozę, była pierwszą

zaporą na którą napotkało prawe skrzydło armii niemieckiej wykonując zasadnicze zadanie, które wynikało z koncepcji

Schlieffena, zakładającej obejście twierdz w Alzacji i Lotaryngii przez Belgię.

Niemiecki sztab generalny zaplanował zdobycie Liege i przepraw przez Mozę nagłym wypadem tuż po wypowiedzeniu wojny. Siły skoncentrowane do ataku na twierdzę liczyły 33 tys. żołnierzy /w tym 8 tys. kawalerii/ i 124 działa. Przy dowodzącym operacją gen.Emmichu przebywał gen. Ludendorff, który jako szef oddziału operacyjnego w niemieckim sztabie generalnym przygotowywał całą operację.

W nocy z 5 na 6 sierpnia 1914 roku brygady piechoty miały niespodziewanym szturmem przebić linię fortów zewnętrznych oraz opanować miasto i mosty kolejowe.

Opór oddziałów belgijskich na podejściach do twierdzy już 5 sierpnia uświadomił Niemcom, że nie uzyskają zaskoczenia i zmusił ich do metodycznego działania. Uderzyli sześcioma kolumnami brygadowymi w połowie obwodu twierdzy, wychodząc jednocześnie korpusem kawalerii na głębokie tyły twierdzy. Natarcie pięciu brygad załamało się. Przez pierścień fortów przebiła się jedynie nacierająca w centrum 14 brygada piechoty, którą dowodzenie po śmierci etatowego dowódcy objął gen. Ludendorff. W walkach ulicznych wdarła się ona do centrum miasta, opanowała mosty na Mozie i starą cytadelę stanowiącą rdzeń twierdzy.

W tej sytuacji wyszły na jaw błędy popełnione przez dowódcę garnizonu gen. Lemana. Dysponował on co prawda 30 tys. żołnierzy, a nie - jak to oceniali Niemcy - 6 tys., jednak w obawie przed okrążeniem twierdzy rozmieścił odwody na zewnątrz pierścienia fortów.

Niemcy błyskawicznie wykorzystali powodzenie wprowadzając do walki trzy kolejne korpusy piechoty. Na uwagę zasługuje przy

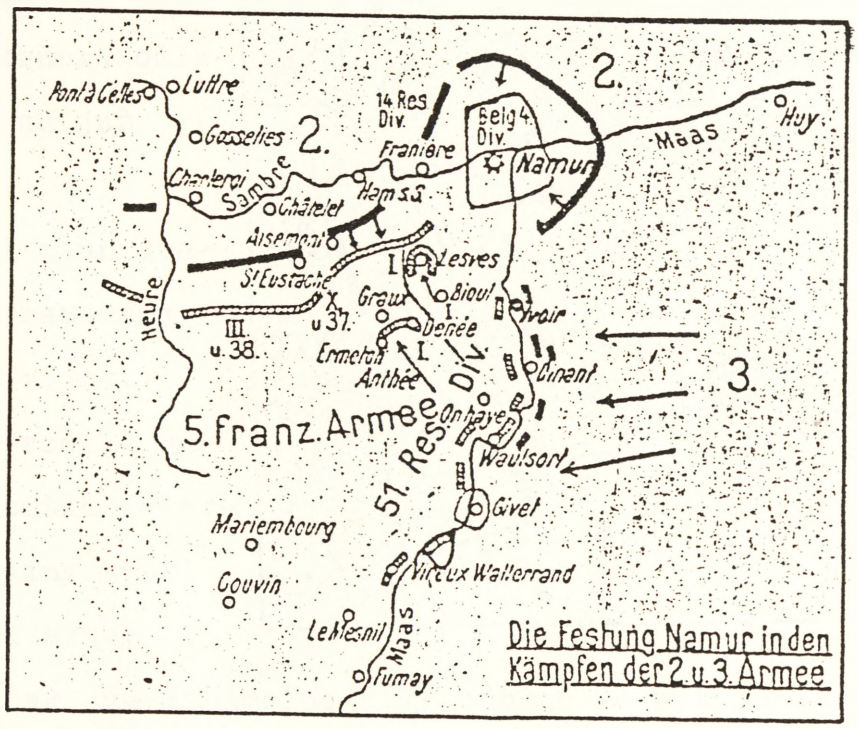
tym fakt, że otrzymały one mobilizacyjne wzmocnienie dopiero w czasie działań wewnątrz twierdzy i wcielały rezerwistów do pododdziałów w toku działań bojowych. Walki o poszczególne forty trwały do 16 sierpnia.

O powodzeniu operacji zadecydowała energiczna postawa gen. Ludendorffa, który najpełniej zdawał sobie sprawę ze znaczenia prowadzonych działań.

Bitwa o Namur /20-24.08.1914 r./

Namur - silna twierdza belgijska leżąca u ujścia Sambry do Mozy posiadała 9 fortów rozmieszczonych koliście wokół miasta w odległości 3-7 km od jego skraju i garnizon złożony z 37 tys. żołnierzy.

Do opanowania twierdzy Niemcy wydzielili dwa korpusy /rezerwowy korpus gwardii z 2 armii i 1 korpus 3 armii/ pod

wspólnym dowództwem gen. v. Gallewitza.

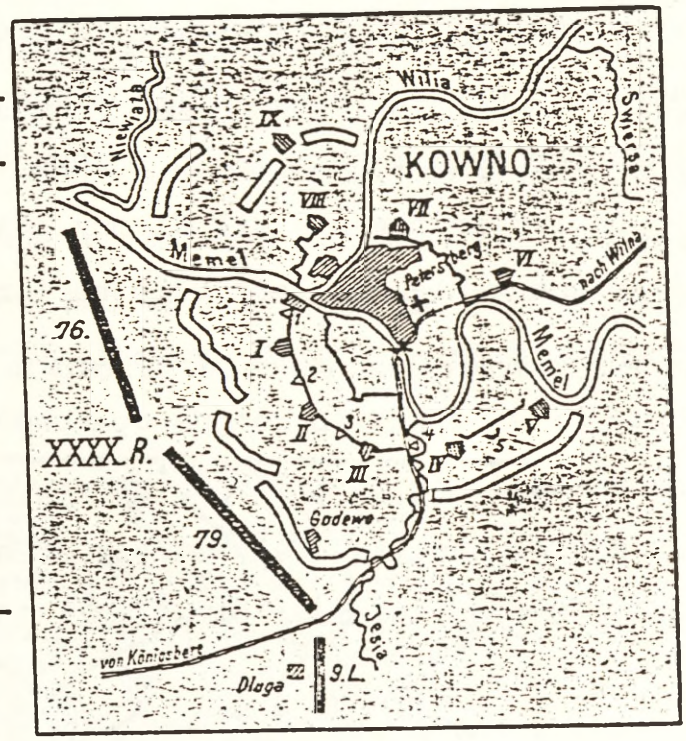
20 sierpnia 1914 roku oddziały niemieckie zajęły podstawy wyjściowe do natarcia. Podczas następnych dwóch dni forty były ostrzeliwane ciągłym ogniem ciężkiej artylerii oblężniczej. 23 sierpnia piechota przeszła do szturmu i opanowała rozbite przez artylerię forty leżące na północ od miasta, a pod wieczór wyszła na jego skraj. V. Gallewitz zażądał poddania twierdzy grożąc ostrzałem miasta. Dowódca garnizonu odrzucił ultimatum i ciężka artyleria niemiecka rozpoczęła ostrzał miasta.

Tego samego dnia wieczorem Niemcy opanowali część miasta leżącą na północnym brzegu Mozy, a nazajutrz całe miasto i pozostałe forty; ostatnia nadgraniczna twierdza belgijska padła.

Przyczynę jej upadku widziano przede wszystkim w pasywnym prowadzeniu obrony. Dowódca garnizonu po przełamaniu zewnętrznego pierścienia obrony nie wykonał żadnego manewru odwodami, nie próbował zamknąć wyłomu. Pozwoliło to nacierającym wprowadzić do twierdzy kolejne jednostki oraz opanować zarówno ją, jak i miasto.

Walki o Kowno /8-18.08.1915 r./

Wojska rosyjskie bezpośrednio przed pierwszą wojną światową przekształciły Kowno w twierdzę pierwszej klasy. Forty, zwłaszcza znajdujące się w zachodniej części pierścienia umocnień, zostały przebudowane i wzmocnione. Wewnętrzny pierścień fortów był położony w odległości 8-9 km od miasta. Tuż przed wybuchem wojny rozpoczęto rozbudowę pierścienia zewnętrznego odległego o 4-5 km od już istniejącego.

Niemiecki plan ataku na Kowno, opracowany przed wybuchem wojny, przewidywał uderzenie na południowym odcinku twierdzy, wzdłuż doliny rzeki Jesi. Niemiecki sztab generalny przyjął, że minimalne siły zdolne do wykonania tego zadania to dwa korpusy piechoty i 400 dział.

10 armia niemiecka wykonując operację zaczepną w kierunku Wilna w pierwszym etapie miała opanować Kowno. Jednak atak na twierdzę odwlekał się z powodu braku dostatecznych środków. Dopiero kiedy dowódca 10 armii zauważył, że Rosjanie przed jego frontem wycofują część oddziałów z pierwszego rzutu, postanowił zaatakować znacznie mniejszymi siłami, niż to przewidywano w okresie pokoju. Głównym jego atutem było 30 tys. pocisków do ciężkich haubic.

W pierwszej fazie działań przewidywał zajęcie dogodnych stanowisk wyjściowych do szturmu na twierdzę po obejściu jej od południa przez Jesię, a nawet przerzucenie części sił na wschodni brzeg Niemna. 21 lipca 1915 roku 79 rezerwowa dywizja piechoty XL korpusu osiągnęła dolinę Jesi. Okazało się wówczas, że Rosjanie posiadają silnie rozbudowane stanowiska we wsi Godlewo. Należało je zająć przed atakiem na forty nr III i II.

8 sierpnia pod osłoną ognia 120 dział 79 dywizja zajęła podstawy wyjściowe pod Godlewem, a 12 sierpnia na lewo od niej rozwinęła się 76 dywizja piechoty. Kolejne próby ataku załamywały się w ogniu obrońców z północnego brzegu Niemna.

Po przegrupowaniu sił Niemcy rozpoczęli w dniu 16 sierpnia ponowne uderzenie artyleryjskie na forty III, II i I, i do wieczora opanowali je siłami 79 dywizji. Teraz wydarzenia potoczyły się szybko. 17 sierpnia XL korpus opanował cytadelę i IX forty północne atakując je od tyłu, od strony miasta. Ostatnie punkty oporu Rosjan skapitulowały w nocy 18 sierpnia. Niemcy wzięli do niewoli 20 tys. żołnierzy i zdobyli 1300 dział.

Bitwa o Cin - Dao /27.08 - 8.11.1914 r./

Aby rozszerzyć materiał ilustrujący walki o miasta w pierwszej wojnie światowej pragnę przedstawić jedną z bitew rozegranych poza Europejskim Teatrem Wojny.

Cin-Dao /Tsing-tau/ było utworzoną w 1898 roku kolonią niemiecką na obszarze Chin. Załoga twierdzy składała się z około 3600 żołnierzy i była wyposażona w 71 karabinów maszynowych, 131 dział i 6 okrętów wojennych /2 krążowniki pomocnicze, 3 kanonierki, 1 okręt podwodny/. Oblegający twierdzę Japończycy /wraz ze wspierającym ich batalionem brytyjskim posiadali 63 000 żołnierzy i 160 dział /w tym 6 - 280 mm i 6 - 254 mm/. Do 17 września 1914 roku nacierający otoczyli twierdzę szczelnym pierście-

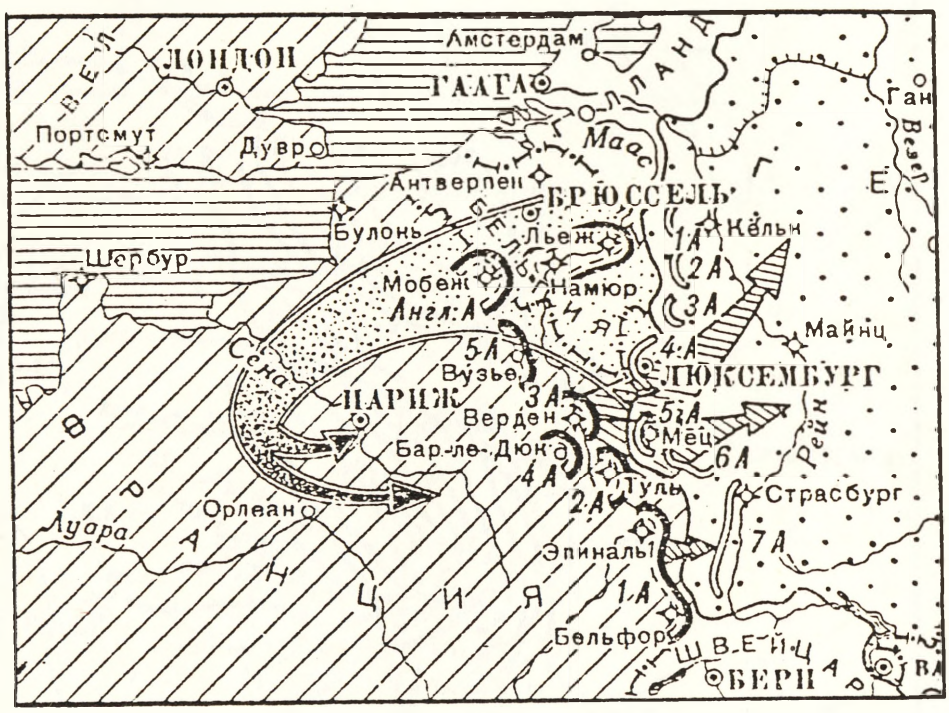
niem od strony lądu i morza, a od 4 października rozpoczęli jej ostrzał artyleryjski. Niszczyli kolejno umocnienia niemieckie

ogniem ciężkiej artylerii. Od 6 do 8 listopada Japończycy przeprowadzili ostateczny szturm, w wyniku którego twierdza skapitulowała.

Na uwagę zasługuje już sam fakt, że doszło do tej bitwy. Odcięty od zaplecza garnizon niemiecki po prostu nie miał dokąd się wycofać. Po opanowaniu przez przeciwnika umocnień pierścienia zewnętrznego twierdzy obrońcy nawet nie próbowali kontynuować walki w oparciu o miasto. Należy podkreślić także małe straty obu stron, znacznie odbiegające od strat ponoszonych w walkach o miasta w drugiej wojnie światowej. Po stronie obrońców wynosiły one ok. 200 zabitych i 500 rannych, a wśród nacierających - ok. 1300 zabitych i 4000 rannych.

Znaczenie Paryża w wojnie przeciwko Francji w 1914 r. prowadzonej według planu Schlieffena.

Plan Schlieffena zakładał okrążenie Paryża od zachodu i zajęcie go. Zakładano, że - podobnie jak w wojnie z lat 1870--1871 - zmusi to Francję do kapitulacji /zawarcie pokoju na

warunkach korzystnych dla agresora/. Jednak opór wojsk francuskich w głębi ich terytorium był coraz silniejszy, a po stronie niemieckiej w miarę posuwania się na zachód okazało się, że grupa armii prawego skrzydła jest zbyt słaba, aby w pełni wykonać ten plan.

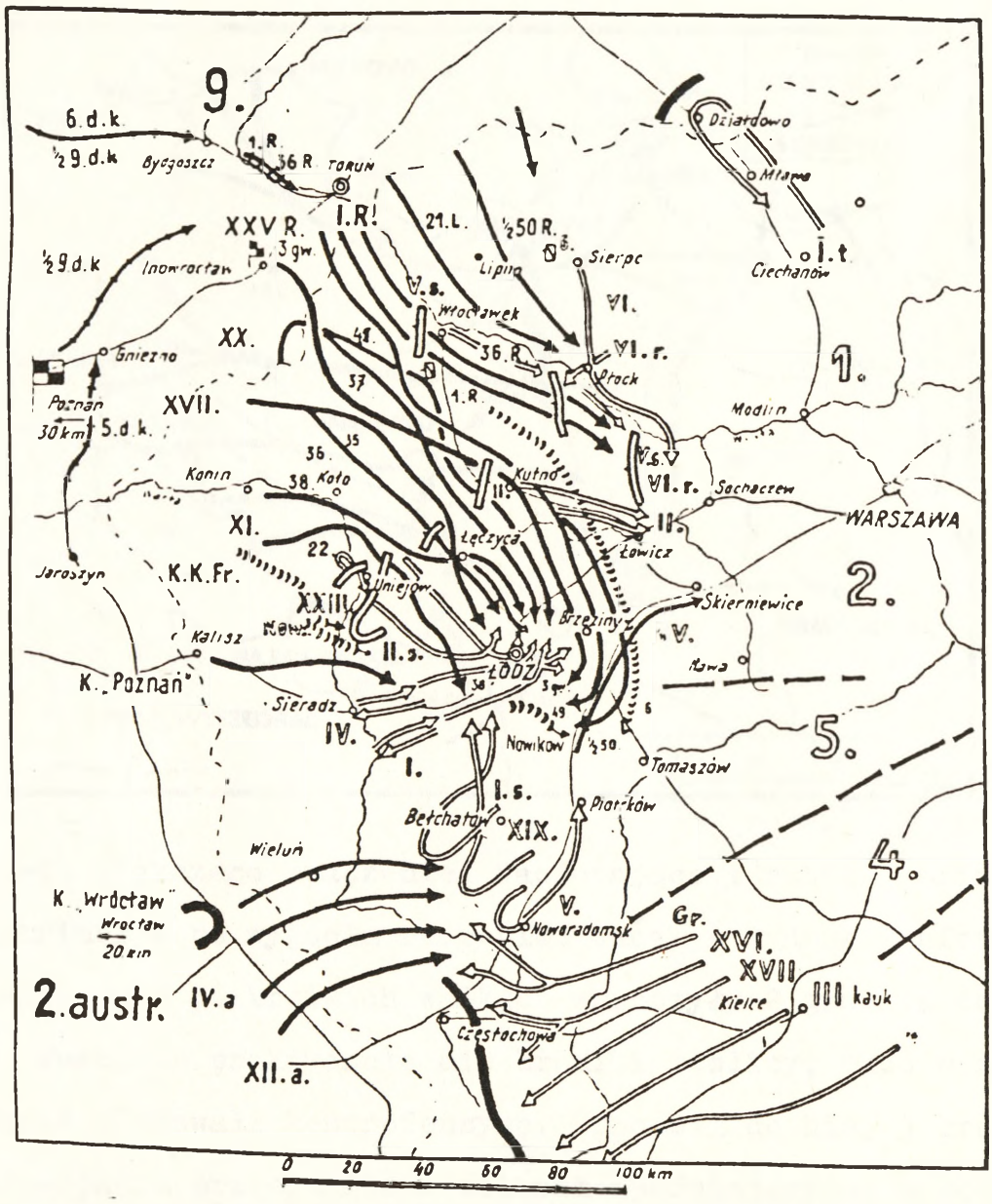
Wobec wzrostu zagrożenia dla skrzydeł i powiększania się luk pomiędzy poszczególnymi armiami niemiecka kwatera główna 2 września 1914 r. wydała 1 i 2 armii rozkaz skrócenia manewru okrążającego i skierowania się w stronę rzeki Marny, na wschód

od Paryża. Bitwa pod Marną załamała natarcie niemieckie.

Po reorganizacji wojska niemieckie jeszcze raz podjęły próbę odzyskania inicjatywy na froncie zachodnim przez oskrzydlenie wojsk sojuszniczych od północy. Rozpoczął się "wyścig do morza", który zakończył się dla Niemców niepowodzeniem.

Operacja łódzka /2.11 - 19.12.1914 r./

Była to jedna z największych operacji na ziemiach polskich w czasie pierwszej wojny światowej. Działania 9 armii niemieckiej

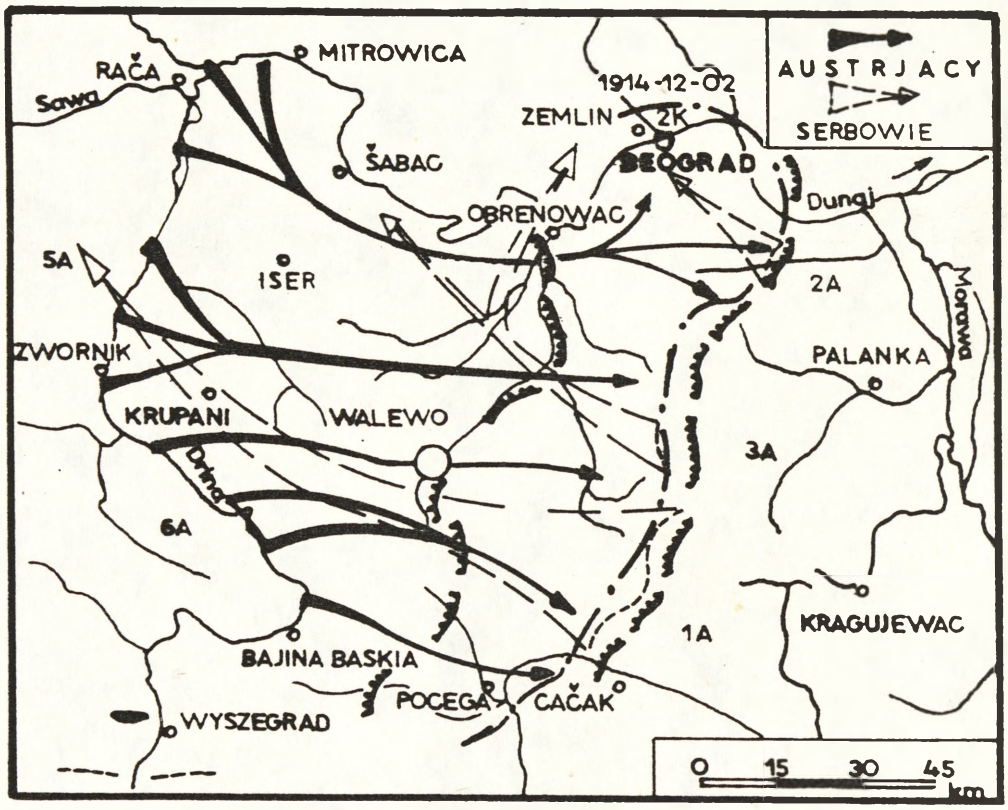

przeciwko wojskom rosyjskiego Frontu Północno-Zachodniego objęły /bezpośrednio i pośrednio/ obszar od Torunia do Częstochowy i od Poznania do Warszawy.

Łódź, która była drugim pod względem wielkości miastem polskim, mimo że znajdowała się w samym centrum działań, nie odegrała w nich żadnej roli. Toteż w historii wojen, szczególnie niemieckiej, znacznie częściej pisze się o Brzezinach, miejscowości w pobliżu której rozegrał się ostatni etap operacji, niż o Łodzi.

Bitwa nad Kalubarą /21.11 - 9.12.1914 r./

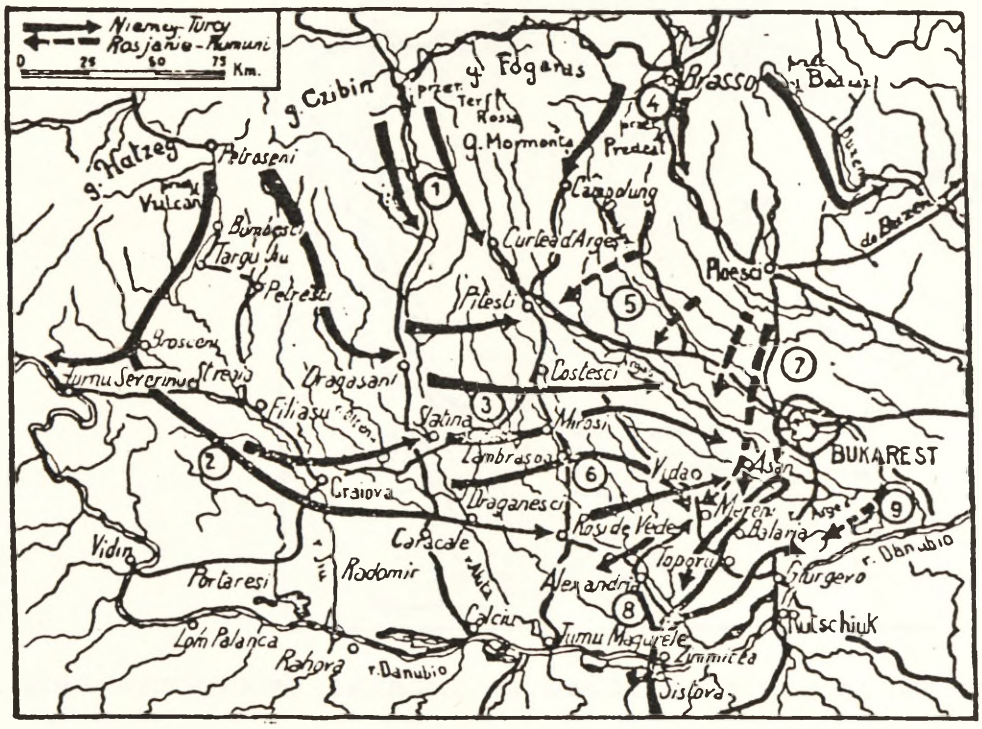
Belgrad, stolica państwa, ważny węzeł komunikacyjny, miasto o dużym znaczeniu gospodarczym i politycznym, mimo że znalazło się na obszarze działań bojowych, nie miało w tej

bitwie większego znaczenia. Nacierające z rubieży Driny wojska austriackie po wyjściu na rubież Cačak - Rudnik i sforsowaniu Dunaju, już po krótkich walkach wkroczyły 2 grudnia do Belgradu. Serbowie praktycznie nie bronili stolicy, choć w najbliższym czasie planowali kontrofensywę. Przeszli do niej 3 grudnia, po wyczerpaniu przeciwnika w walkach opóźniających, wykonując główne uderzenie w centrum i na lewym skrzydle frontu. Po poniesieniu poważnych strat Austriacy rozpoczęli ogólny odwrót i 15 grudnia, zagrożeni oskrzydleniem, opuścili Belgrad bez walki.

Bitwa nad rzeką Arges /1.12 - 5.12.1916 r./

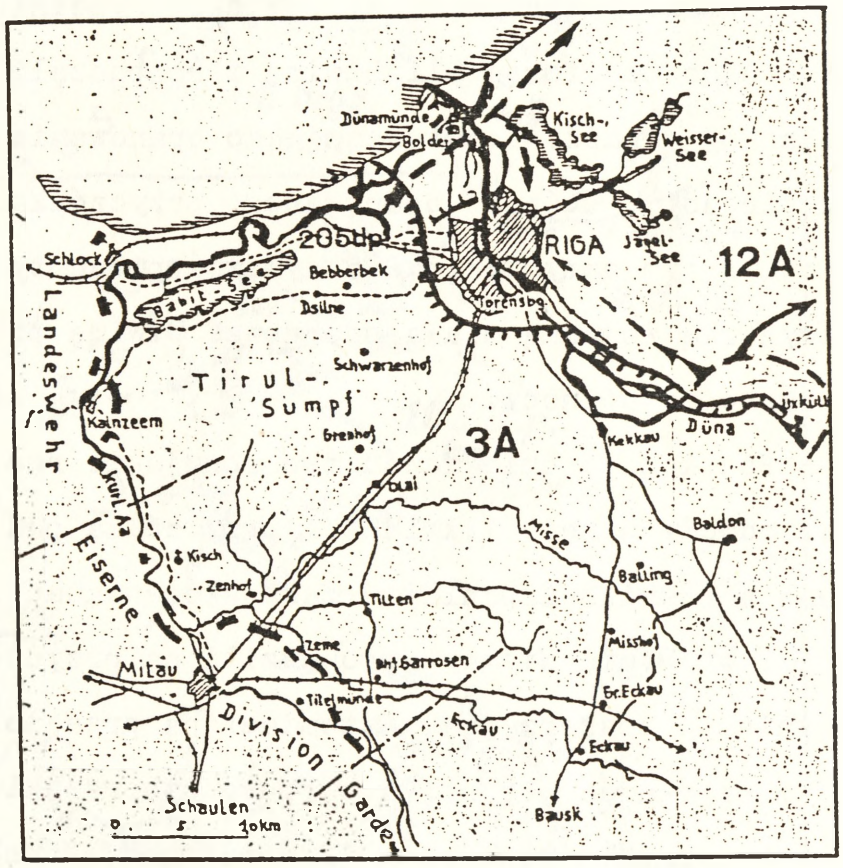
Pod koniec listopada 1916 roku 9 armia niemiecka przekroczyła Karpaty. W tym samym czasie od południa sforsowała Dunaj tzw. Armia Dunaju /cztery dywizje piechoty - dwie bułgarskie, jedna niemiecka, jedna turecka i dywizja kawalerii/. Obie armie po połączeniu się miały nacierać w kierunku Bukaresztu. Dowództwo rumuńskie skoncentrowało nad rzeką Arges silne zgrupowanie uderzeniowe złożone z dywizji rumuńskich i rosyjskich. Zgrupowaniem tym próbowano rozbić Armię Dunaju wychodząc na jej skrzydło

z północy. W tym czasie 9 armia zbliżyła się do rejonu walk i wojska rumuńskie zostały zagrożone okrążeniem. W związku z tym rozpoczęły 6 grudnia odwrót, oddając przeciwnikowi stolicę bez walki.

Operacja ryska /1-5.09.1917 r./

W drugiej połowie 1917 roku Niemcy dążąc do wyłączenia Rosji z wojny, główny wysiłek działań na froncie wschodnim skupili na północnym skrzydle; ich celem było zajęcie Piotrogrodu.

Rząd tymczasowy zażądał od naczelnego dowództwa rpsyjskiego zapewnienia bezpieczeństwa stolicy za wszelką cenę. W związku z tym w krótkim czasie skierowano na północ tyle wojsk, że nie można było przetransportować ich na czas liniami kolejowymi frontu północnego.

Niemcy postanowili rozpocząć działania od operacji zaczepnej w kierunku na Rygę. Zadanie opanowania tego miasta otrzymała

8 armia niemiecka. Miała ona wykonać główne uderzenie na południe od Rygi, w kierunku na Uexkull /Üxküll/.

Na przedpolach Rygi i wzdłuż Dźwiny broniła się 12 armia rosyjska. Jej dowództwo w porę otrzymało informacje o planowanej przez Niemców operacji, jednak musiało liczyć się z ograniczeniami wynikającymi z małej wartości bojowej oddziałów objętych wrzeniem rewolucyjnym.

1 września Niemcy po trzygodzinnym przygotowaniu artyleryjskim prowadzonym przy pomocy pocisków wypełnionych bojowymi środkami trującymi sforsowali Dźwinę i rozpoczęli natarcie na wschód i północny wschód. Jednocześnie do opanowania Rygi wyznaczono pułk piechoty, który z opanowanego przyczółka miał nacierać na północ. W tym samym dniu 205 dywizja piechoty współdziałając z marynarką wojenną miała sforsować Dźwinę przy ujściu i uderzyć na miasto od północy.

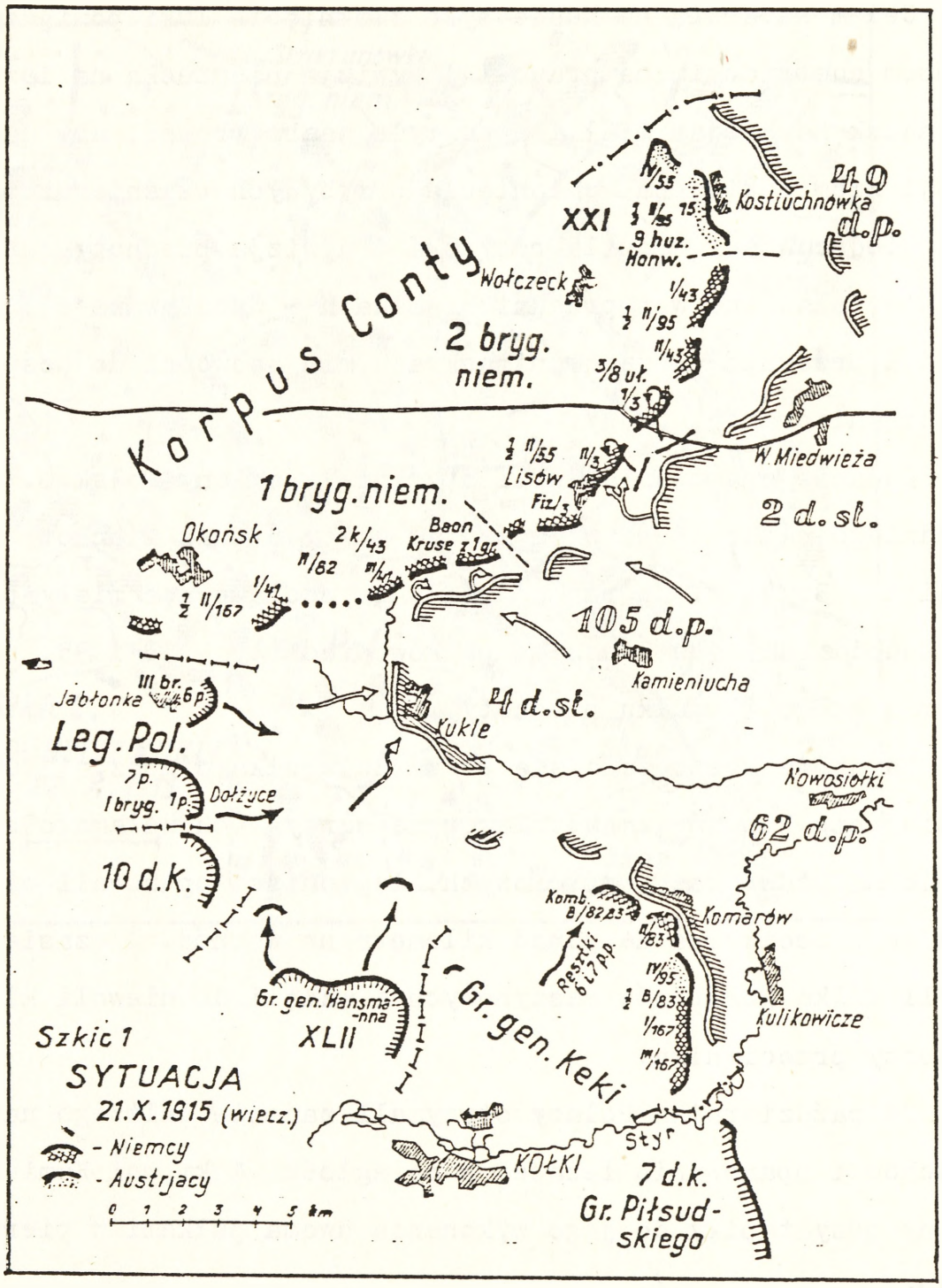
Pod koniec dnia dowództwo rosyjskie rzuciło do walki wszystkie odwody w celu likwidacji przyczółka pod Uexkull. Jednocześnie - aby uniknąć paniki - zakazało ewakuacji kogokolwiek z Rygi.

2 września Niemcy wprowadzili na przyczółek kolejną dywizję, znacznie go poszerzając. Natomiast na przedpolach Rygi nie udało się im przełamać obrony VI korpusu syberyjskiego.

3 września dowódca 12 armii gen. Parski wydał rozkaz wykonania przeciwuderzenia na całym froncie; nie orientował się, że w tym czasie jego jednostki rozpadają się i bezładnie wycofują na wschód. 12 armia praktycznie przestała istnieć, a Niemcy na całej jej szerokości ruszyli do przodu.

Była to ostatnia duża ofensywa niemiecka na froncie wschodnim. Na uwagę zasługuje w niej plan dwustronnego oskrzydlenia miasta we współdziałaniu z marynarką wojenną przy jednoczesnym wiązaniu jego obrońców walką od czoła.

Walki o Kukle /21-24.10.1915 r./

Oto jeden z niewielu przykładów udziału polskich jednostek w walkach o miejscowości w czasie pierwszej wojny światowej. Był to bój typowy dla tej wojny - o niewielką wieś, która znalazła się na rubieży styczności walczących stron.

Celem natarcia na Kukle było zamknięcie luki pomiędzy XLII korpusem austriackim na prawo i 1 dywizją niemiecką na lewo. Poza tym nacisk na Rosjan miał ich na tyle zaabsorbować, aby dać czas dywizji niemieckiej na wchłonięcie przybyłych właśnie uzupełnień.

Miejscowości broniła rosyjska 4 dywizja piechoty, która - poważnie osłabiona w poprzednich walkach - wycofywała się na wschód i przeszła na zachodnim skraju miejscowości do pośpiesznie zorganizowanej obrony.

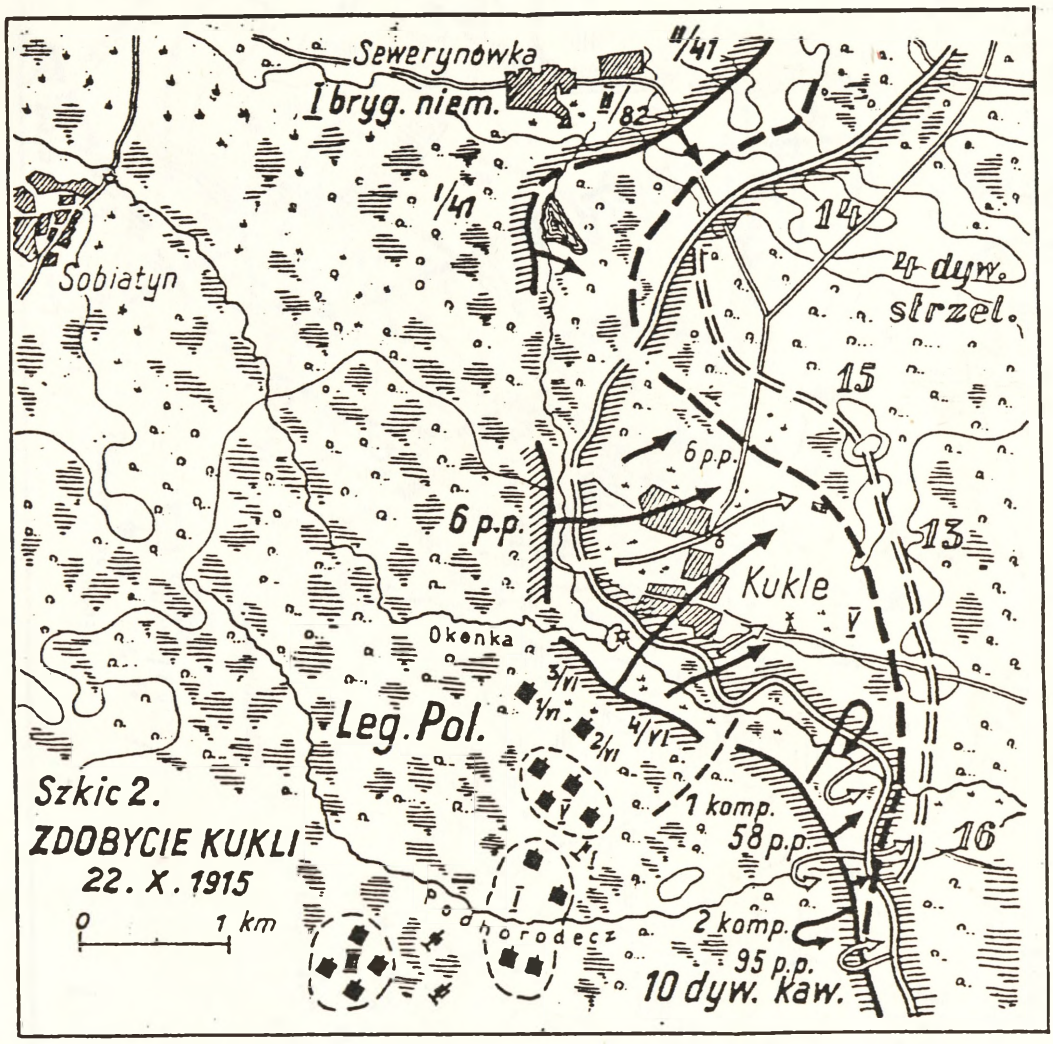
Zadanie opanowania Kukli otrzymały Legiony Polskie. Do bezpośredniego natarcia na wieś został użyty 6 pułk piechoty i VI batalion I Brygady. Na prawo działania odciążające miały prowadzić pododdziały austriackich pułków piechoty - 58 i 95, na lewo - niemieckiego 41 pułku piechoty.

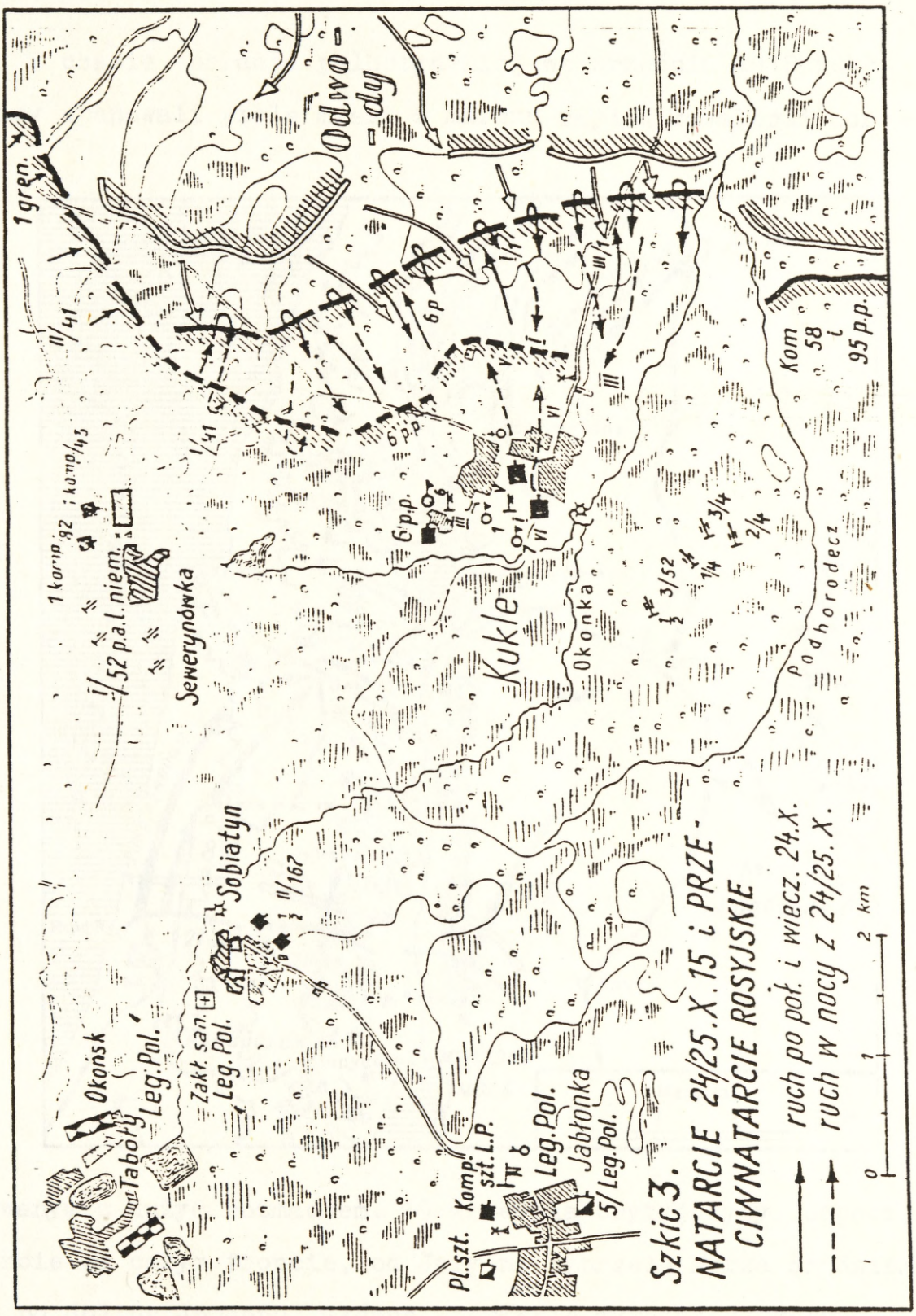
Natarcie rozpoczęło się 21 października o godz. 17.00. Mimo że działanie Niemców i Austriaków na skrzydłach załamało się praktycznie na podstawach wyjściowych, legioniści opanowali wieś odrzucając przeciwnika na ponad kilometr na wschód. W czasie walki zdobyli kilka karabinów maszynowych i wzięli do niewoli kilkuset żołnierzy przeciwnika.

24 października Polacy otrzymali zadanie dalszego natarcia na wschód i opanowania leżącej w odległości 4 km wsi Kamieniucha. Legiony przystąpiły do jego wykonania dwoma pułkami w pierwszym rzucie /1 i 6 ppLeg./.

Po przełamaniu przez legionistów przedniego skraju obrony przeciwnik wykonał silny kontratak oddziałami 105 dywizji piechoty

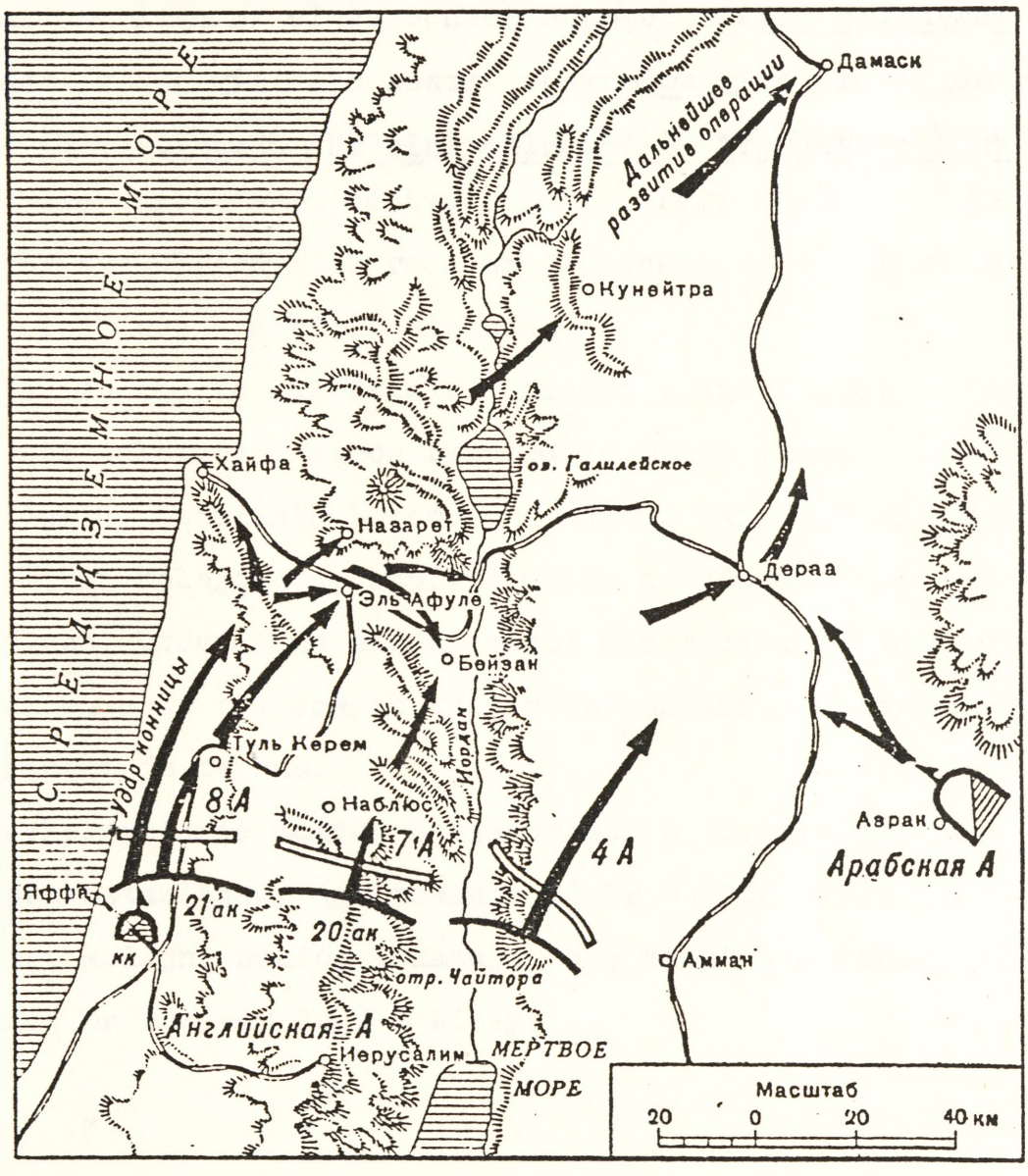
i zmusił nacierających do cofnięcia się na podstawy wyjściowe, rozbudowane w oparciu o wschodni skraj miejscowości.

Okońsk
Tabory
Leg.Pol.
Zakł. san.
Leg.Pol.
Sobiatyn
II/167
Pl.szt.
Komp. szt. I.P.
Leg.Pol.
Jabłonka
5/Leg.Pol.
Sewerynówka
I/52 p.a.l. niem.
1 korp. 82 i komp./43
II/41
I/41
1 gren.
Odwo-
-dy
6 p.p.
6 p.p.
6 p.p.
Kukle
Okonka
3/52
1/4
3/4
2/4
Podhorodecz
Kom
58
95 p.p.
Szkic 3.
NATARCIE 24/25.X.15 i PRZE-
CIWNATARCIE ROSYJSKIE
ruch po poł. i wiecz. 24.X.
ruch w nocy z 24/25. X.
0
1
2 km

Operacja palestyńska wojsk brytyjskich /wrzesień 1918 r./

W czasie operacji palestyńskiej we wrześniu 1918 roku Anglicy opanowali wiele miast z marszu rajdem kawalerii zorganizowanym z dużym rozmachem. 19 września brytyjczycy rozpoczęli natarcie na całym froncie, od Jafy na wybrzeżu Morza Śródziemnego po dolinę Jordanu. Główne uderzenie wykonał 21 korpus armijny współdziałający z marynarką wojenną. Już w pierwszym

natarcie na całym froncie, od Jafy na wybrzeżu Morza Śródziemnego po dolinę Jordanu. Główne uderzenie wykonał 21 korpus armijny współdziałający z marynarką wojenną. Już w pierwszym

dniu operacji front turecki został przerwany, a w powstałą lukę wprowadzono korpus kawalerii. 20 września po wykonaniu 60 km marszu zajął on Nablus /El Aful/, przecinając linię kolejową łączącą przeciwnika z zapleczem. Wojska tureckie rozpoczęły odwrót zakończony całkowitą klęską. W dziesięć dni później, 1 października, kawaleria brytyjska opanowała Damaszek.

Wszystkie miasta, będące jednocześnie ważnymi węzłami komunikacyjnymi, były zajmowane przez oddziały jazdy, zanim przeciwnik przystąpił do organizowania ich obrony.

Załącznik 2

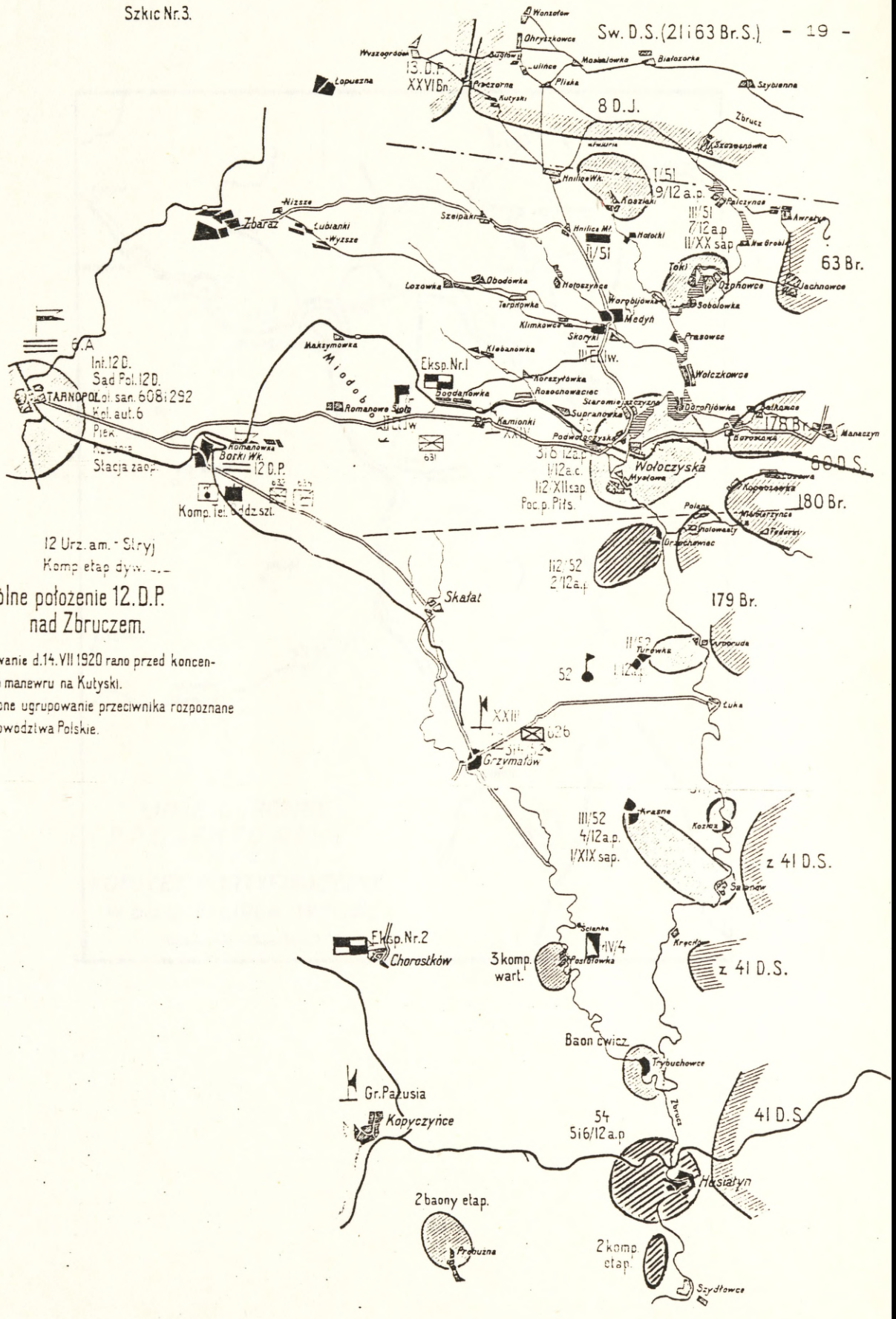
ROLA MIEJSCOWOŚCI W WOJNIE POLSKO-RADZIECKIEJ

Działania bojowe podczas wojny polsko-radzieckiej znacznie różniły się charakterem od tych, jakie miały miejsce w pierwszej wojnie światowej; również rola miejscowości, a szczególnie miast była w niej inna - o wiele większa.

Bardzo często nie istniała ciągła linia frontu, a rubież styczności walczących stron była nasycona wojskami w dużo mniejszym stopniu. Działania bojowe prowadzono najczęściej wzdłuż dróg i linii kolejowych, których węzły znajdowały się w miejscowościach. Utrzymanie miejscowości miało poważne znaczenie polityczne, poza tym często było równoznaczne z utrzymaniem otaczającego je terenu.

Wykorzystanie małych miejscowości w obronie obrazuje szkic przedstawiający ugrupowanie 12 DP w lipcu 1920 roku, natomiast kolejne szkice pokazują rolę miast w obronie strategicznej na rubieży Bugu i Wisły.

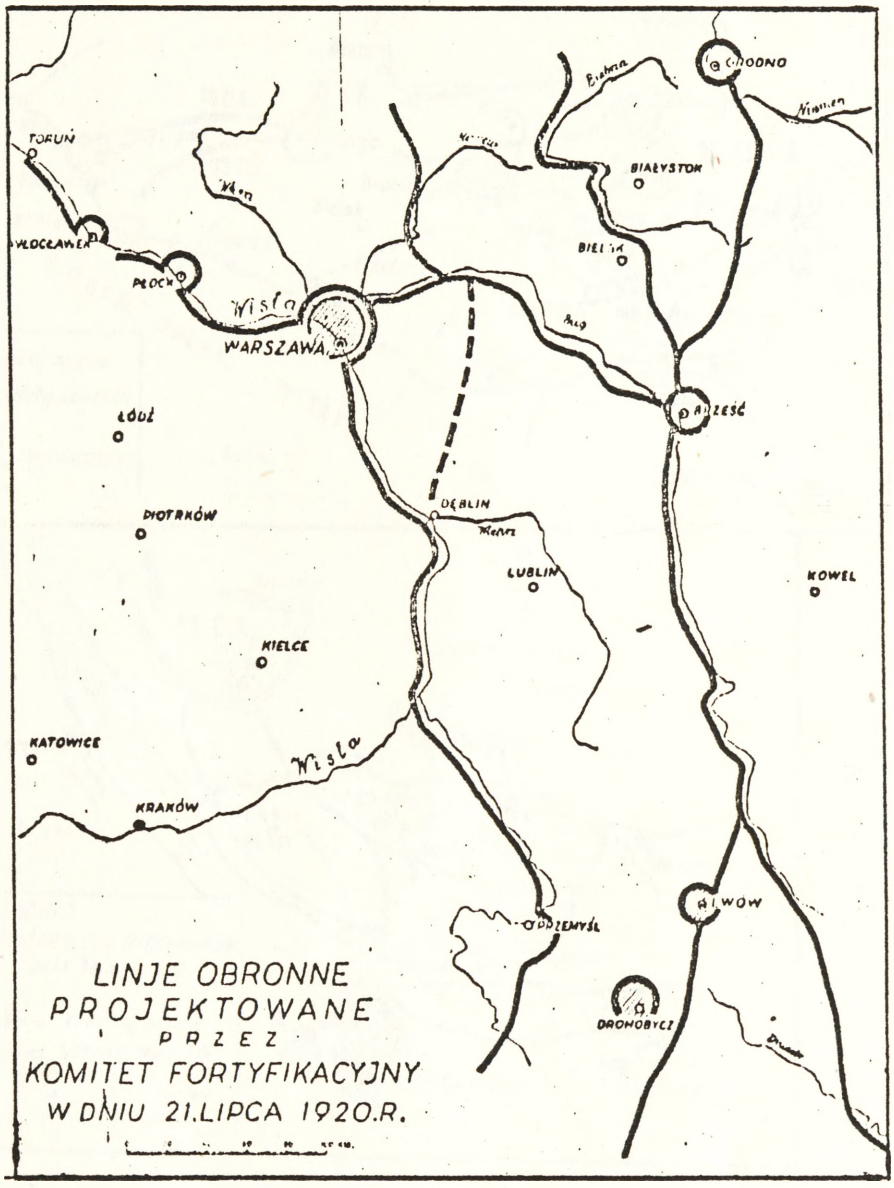
Szkic Nr.3.

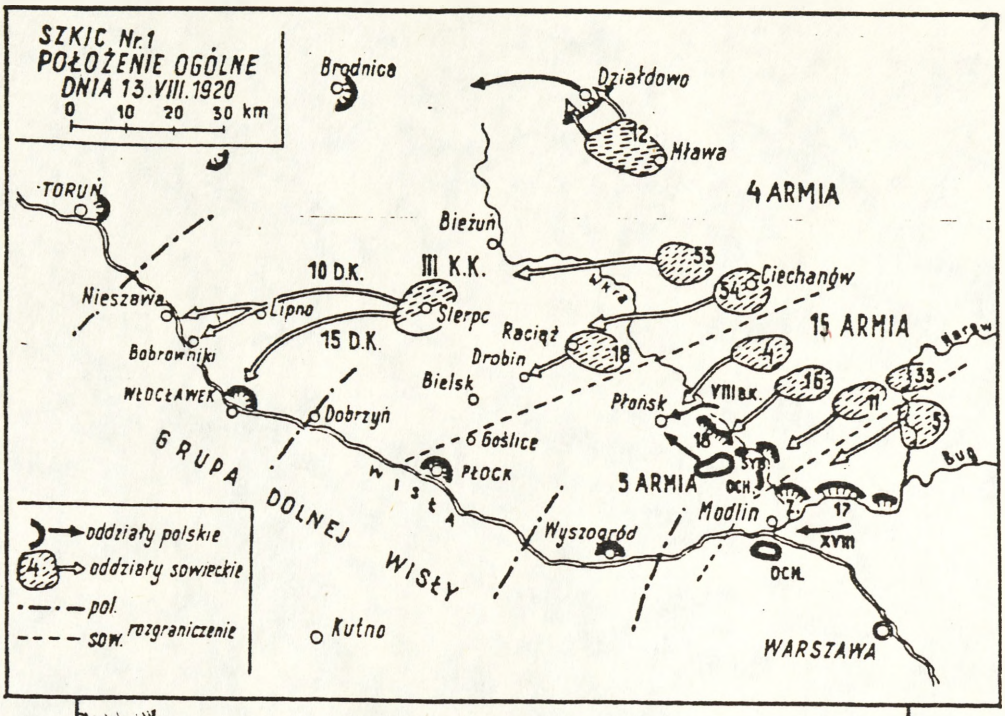

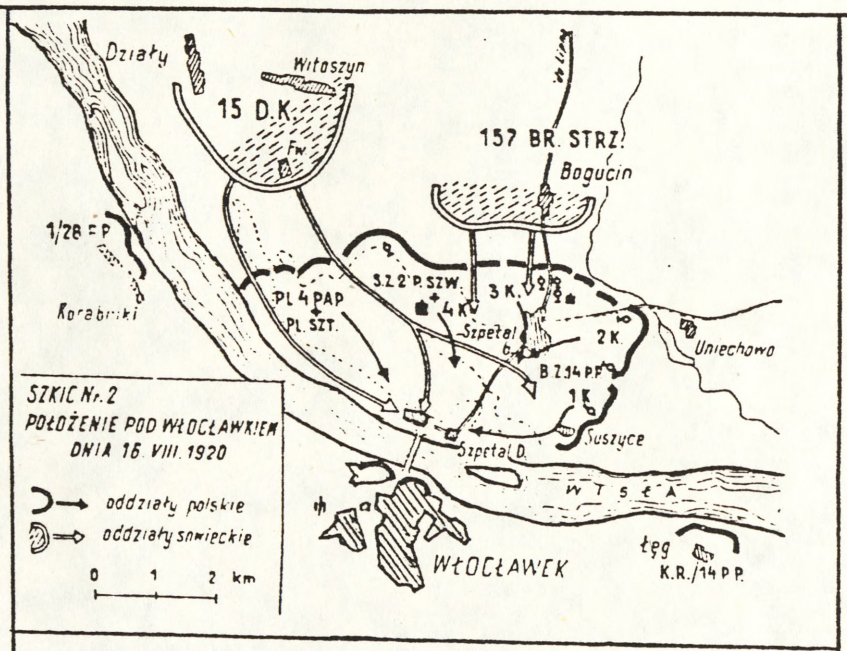
12 Urz. am. - Stryj
Komp. etap dyw.

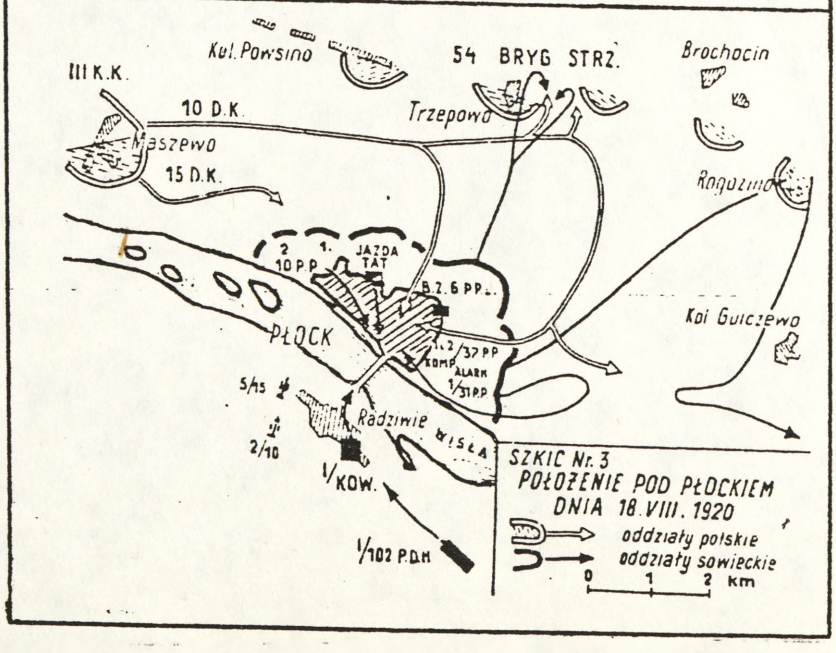
Ogólne położenie 12. D.P. nad Zbruczem.

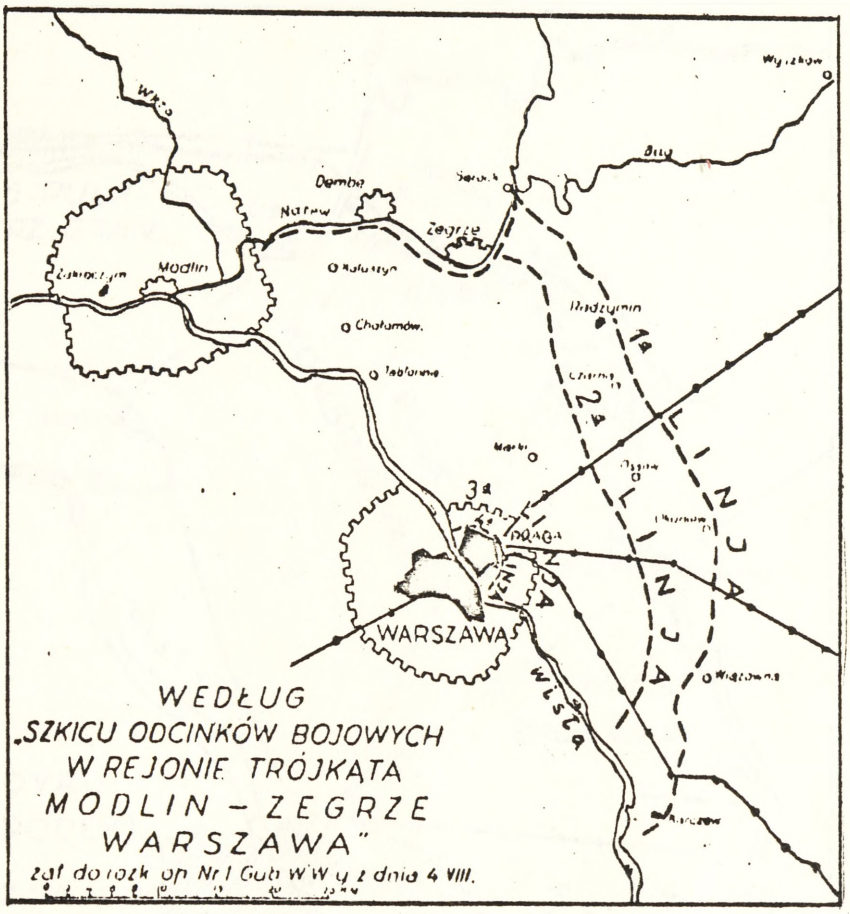
Ugrupowanie d. 14. VII 1920 rano przed koncentracją do manewru na Kutyski.
Przybliżone ugrupowanie przeciwnika rozpoznane przez Dowództwa Polskie.

TORUŃ
WŁOCŁAWEK
PŁOCK
Wisła
WARSZAWA
ŁÓDŹ
PIOTRKÓW
DĘBLIN
LUBLIN
KIELCE
KATOWICE
Wisła
KRAKÓW
BIAŁYSTOK
BIELSK
OSTROŁĘKA
KOWEL
PRZEMYŚL
LWÓW
DROHOBYCZ
LINJE OBRONNE
PROJEKTOWANE
PRZEZ
KOMITET FORTYFIKACYJNY
W DNIU 21.LIPCA 1920.R.

SZKIC Nr.1
POŁOŻENIE OGÓLNE
DNIA 13.VIII.1920
0 10 20 30 km
Brodnica
Działdowo
12
Mława
4 ARMIA
TORUŃ
Bieżuń
10 D.K.
III K.K.
53
Ciechanów
Nieszawa
Lipno
Sierpc
54
15 ARMIA
Babrowniki
15 D.K.
Racigż
Drobin
18
Bielsk
WŁOCŁAWEK
Dobrzyń
Płońsk
VIII B.K.
16
33
6 Goślice
PŁOCK
5 ARMIA
Bug
GRUPA
DOLNEJ
WISŁY
WISŁA
Wyszogród
Modlin
17
XVIII
OCH.
Kutno
WARSZAWA
oddziały polskie
oddziały sowieckie
pol.
sow. rozgraniczenie

Działy
Witoszyn
15 D.K.
Fw
157 BR. STRZ.
Bogucin
1/28 P.P.
Korabinki
PL 4 PAP
PL. SZT.
S.Z. 2 P. SZW.
4 K.
3 K.
Szpital
2 K.
Uniechowo
B.Z. 14 P.P.
1 K.
Suszyce
Szpital D.
WISŁA
WŁOCŁAWEK
Łęg
K.R./14 P.P.
SZKIC Nr.2
POŁOŻENIE POD WŁOCŁAWKIEM
DNIA 16. VIII. 1920
oddziały polskie
oddziały sowieckie
0 1 2 km

Kol. Powsino
54 BRYG STRZ.
Brochocin
III K.K.
10 D.K.
Trzepowo
Maszewo
15 D.K.
Rogozino
2
10 P.P.
1.
JAZDA
TAT
B.Z. 6 P.P.
PŁOCK
Kol Guiczewo
1.2/37 P.P.
KOMP.
ALARM
1/31 P.P.
5/43
Radziwie
WISŁA
2/10
1/KOW.
1/102 P.D.H.
SZKIC Nr.3
POŁOŻENIE POD PŁOCKIEM
DNIA 18.VIII. 1920
oddziały polskie
oddziały sowieckie
0 1 2 km

Szkic Nr. 6.

Gubernatorstwo Wojskowe
na Warszawę

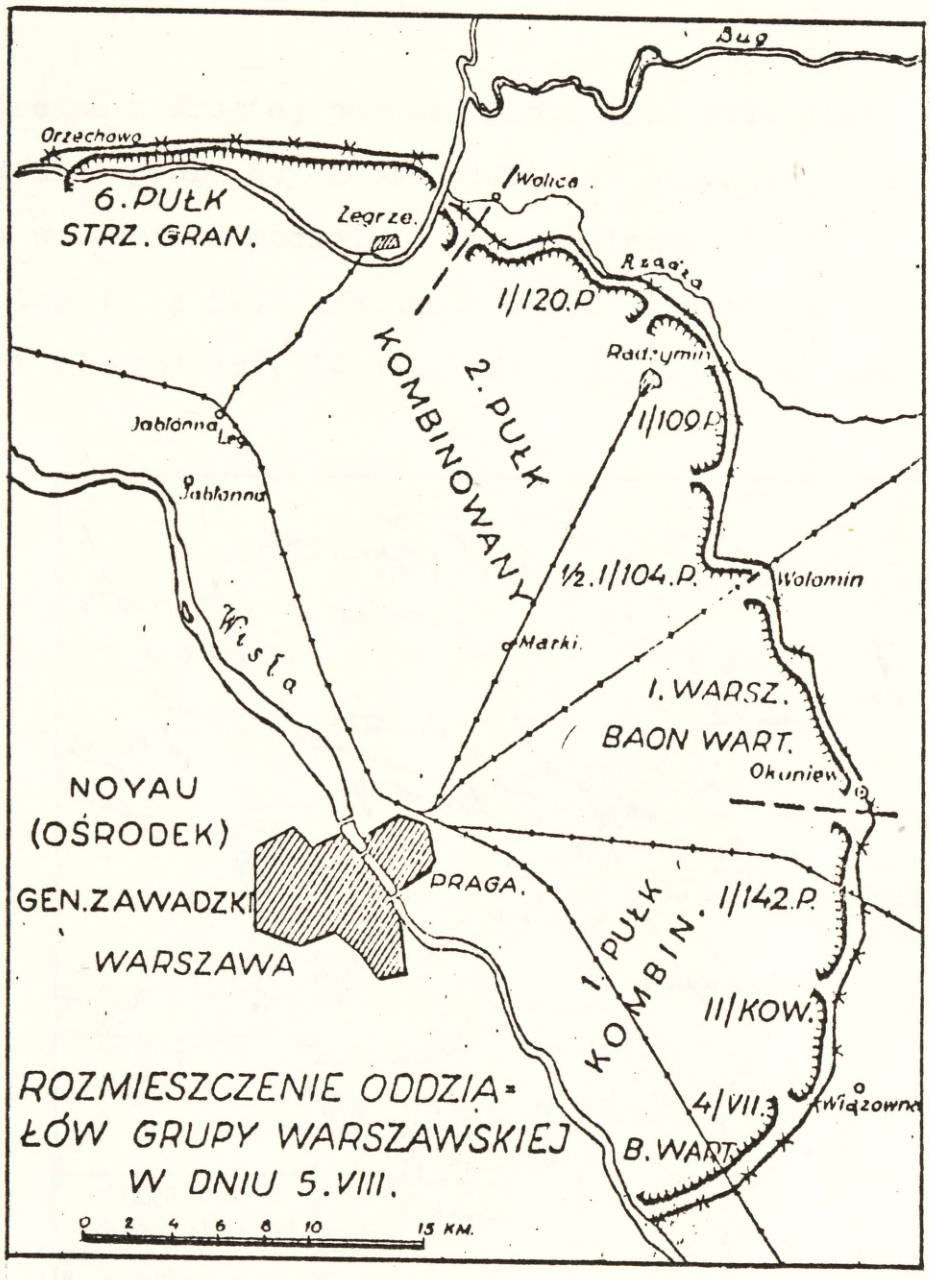
Warszawa, dn. 5.VIII.1920.

TAJNE
do rąk własnych dowódcy.

Rozkaz operacyjny Nr. 1.

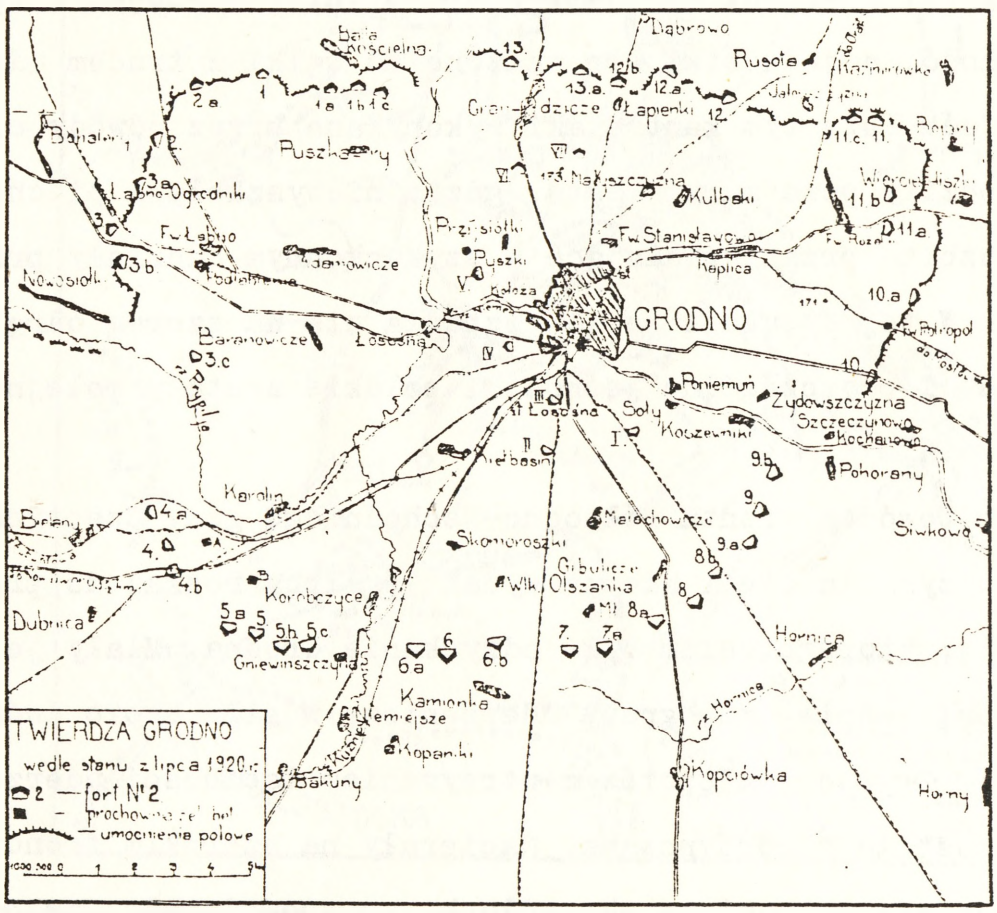
I. Nasze 1. i 4. armje prowadzą uporczywe walki z przeważającemi siłami nieprzyjacielskiemi.

Już siły armji czerwonej są nadwyrężone, lecz przewaga liczebna zmusza nas, by broniąc każdego łokcia ziemi ojczystej, zbliżać się ku Warszawie. Obrona stolicy staje się aktualna i wymaga natężenia wszystkich sił, aby zakusy nieprzyjaciela zdobycia Warszawy udaremnić.

Bug
Orzechowo
6. PUŁK STRZ. GRAN.
Zegrze
Wolica
Rzadza
I/120.P
2. PUŁK KOMBINOWANY
Radzymin
I/109.P
Jabłonna Leg
Jabłonna
½.I/104.P.
Wolomin
Wisła
Marki
I. WARSZ. BAON WART.
Okuniew
NOYAU (OŚRODEK) GEN. ZAWADZKI
WARSZAWA
PRAGA
1. PUŁK KOMBIN.
I/142.P.
II/KOW.
4/VII.
Wiązowna
B. WART.
ROZMIESZCZENIE ODDZIAŁÓW GRUPY WARSZAWSKIEJ W DNIU 5.VIII.
0 2 4 6 8 10 15 KM.

Walki o Grodno /18-25.07.1920 r./

Grodno w drugiej połowie lipca 1920 roku stało się punktem zbornym dla wycofujących się oddziałów polskich, poważnie osłabionych walkami na wschodnim brzegu Niemna. Do 17 lipca w mieście znalazło się 5200 piechurów i 500 kawalerzystów. Dysponowali oni 43 czołgami, 14 działami i 30 ciężkimi karabinami

maszynowymi. Siły te były zbyt małe, aby obsadzić nimi pierścień fortów leżących w odległości 7-12 km od centrum miasta. Dowodzący garnizonem gen. Mokrzycki rozmieścił swe oddziały na północnym i wschodnim skraju miasta, pozostawiając w odwodzie w centrum Grodna prawie połowę sił.

Na miasto nacierał III korpus kawalerii liczący około 5000 żołnierzy, 20 dział i 50 ckm. Po nieudanej próbie opanowania miasta uderzeniem z marszu z północnego wschodu dowódca korpusu wykonał 19 lipca manewr dwustronnego obejścia od zachodu i południowego wschodu.

Pierwsze uderzenie związało walką cały odwód obrony przedwcześnie wprowadzony do działań. W tym czasie oddziały z prawego skrzydła nacierających obeszły od zachodu jednostki polskie i wdarły się do miasta z najmniej oczekiwanego kierunku. Gen. Mokrzycki operował odwodami w sposób niezdecydowany; zawodziła łączność, a jednostki wprowadzone do walki z trudem udało się wycofać. Poza tym kontrataki wykonywane przez odwody obrońców wychodziły poza mury miasta, gdzie niewyszkolona piechoty została rozbita przez działające w szyku konnym oddziały przeciwnika.

W tej sytuacji walka rozpadła się na szereg odrębnych ognisk i poszczególne jednostki polskie zostały kolejno wyparte z miasta.

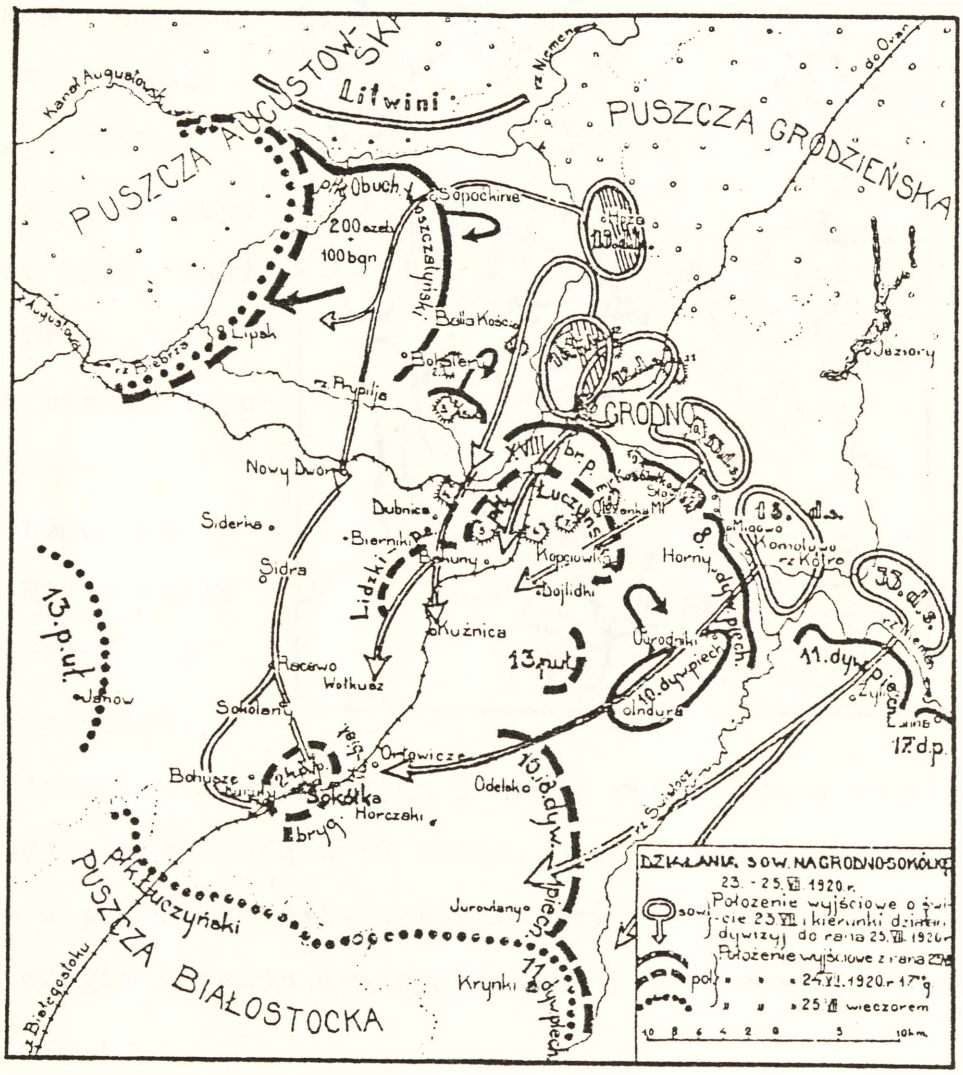
Dowódca Frontu Północno-Wschodniego gen. Szeptycki dążąc do utrzymania linii Niemna wydał 19 lipca rozkaz do przeciwnatarcia, którego celem było odzyskanie Grodna. Miały je wykonać koncentrycznie dwie grupy uderzeniowe w sile około dwóch dywizji każda. Z powodu kłopotów z utrzymaniem łączności uderzenie grup nie zostało skoordynowane. Nacierały na szerokim froncie, szybko wiążąc się walkami na skrzydłach, co spowodowało, że pod wieczór 20 lipca do szturmu na miasto można było użyć tylko jednego pułku /155 rezerwowy pułk piechoty/.

21 lipca w rejon walk podeszły drugie rzuty rosyjskie; wykonując kolejny manewr dwustronnego obejścia /tym razem o znacznie większej skali/ zagroziły okrążeniem zgrupowaniom nacierającym

na Grodno, okrążeniem zmuszając je do odwrotu. Do 25 lipca oddziały polskie wycofały się do Puszczy Białostockiej.

Zarówno w czasie obrony miasta, jak i przy próbach jego odzyskania popełniono wiele błędów.

Gen. Mokrzycki, który dysponował oddziałami osłabionymi w walkach lub nowo sformowanymi i niedostatecznie wyszkolonymi

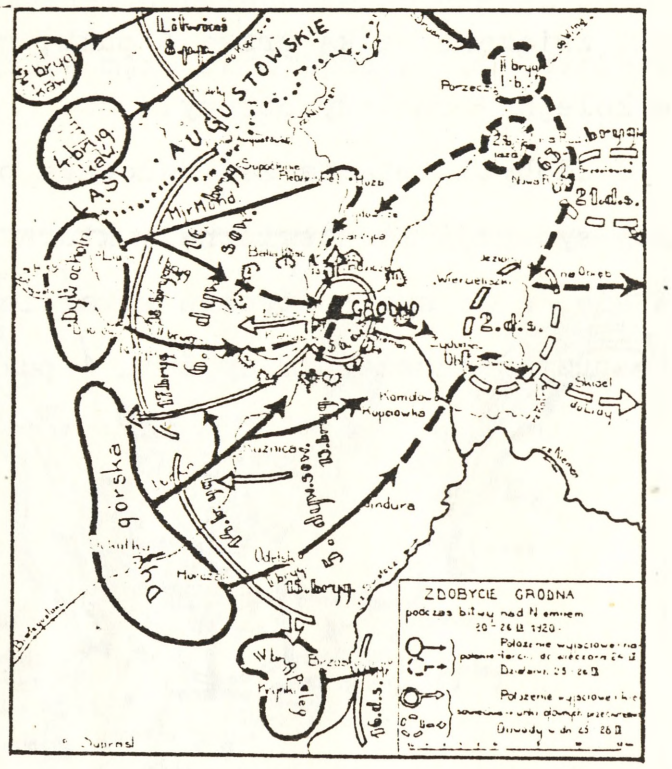

powinien raczej ograniczyć się do obrony w oparciu o zabudowania miasta /lub jego części/, wykorzystując dogodne warunki, jakie stwarza obrona w mieście, zamiast tracić siły w kontratakach na przedpolu, gdzie żołnierze garnizonu znacznie ustępowali przeciwnikowi.

Kontruderzenie gen. Szeptyckiego także nie zostało przeprowadzone umiejętnie. Nacierające zgrupowania walczyły bez wzajemnej łączności, związały się walką przed podejściem do miasta, co było przyczyną, że po dotarciu na jego skraj nie były w stanie przejść do szturmu.

Zdobycie Grodna /20-26.09.1920 r./

Zadanie odzyskania Grodna otrzymała dowodzona przez gen. Rydza-Śmigłego 2 armia /dwudywizyjna/. Celem operacji było związanie Rosjan na podejściach do Niemna i umożliwienie przez to wyjścia z Puszczy Augustowskiej zgrupowania uderzeniowego na Lidę. Armia miała także uchwycić dwa przyczółki na Niemnie na północ i południe od miasta.

Przystępując do działań gen. Rydz-Śmigły dysponował 12 tys. żołnierzy i 100 działami.

Grodna broniła trzydywizyjna 3 armia radziecka o podobnym stanie liczebnym, posiadająca 50 dział. Była ona ugrupowana w dwa rzuty - w pierwszym dwie dywizje rozwinięte na podejściach do miasta, w drugim - jedna dywizja piechoty rozlokowana w samym mieście.

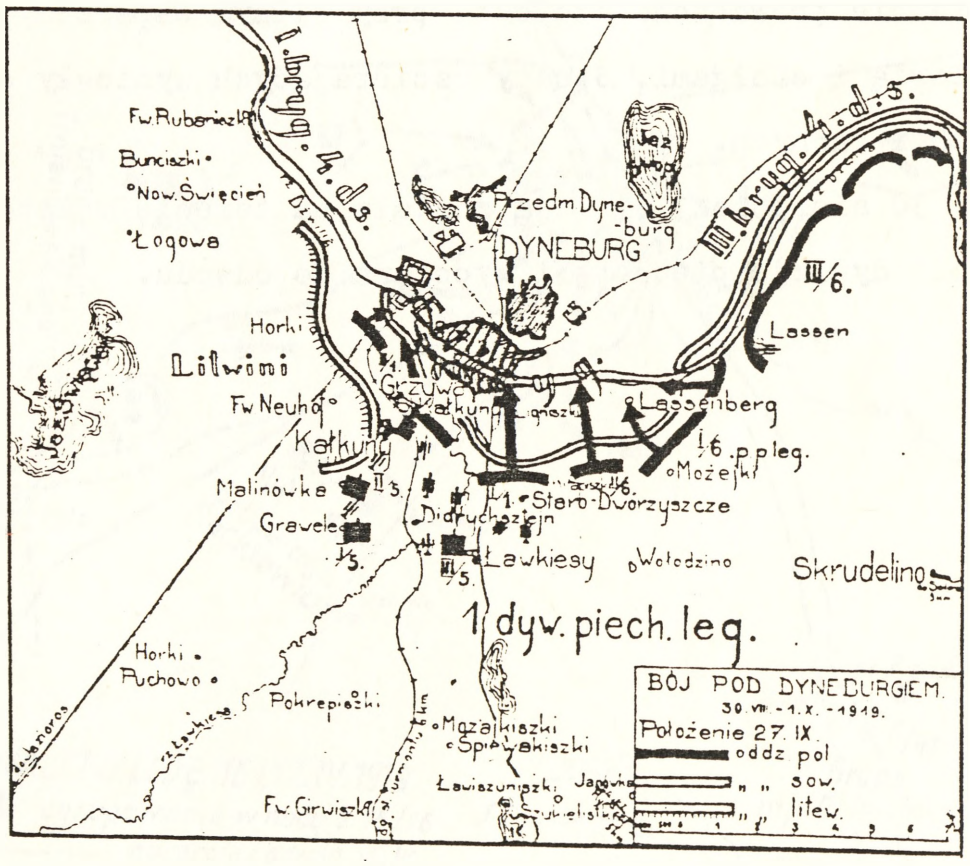
Natarcie rozpoczęło się 20 września. Już w pierwszym dniu obie dywizje osiągnęły pierścień fortów. W ciągu kolejnych czterech dni trwały zacięte walki na przedpolu twierdzy. Do wieczora 24 września jednostki polskie otoczyły twierdzę z trzech stron - od północy, zachodu i południa.

W następnym dniu wprowadzono do walki ciężką artylerię. Pod jej osłoną 1 i 2 pułk strzelców podhalańskich przełamały linię fortów i osiągnęły południowe przedmieście Grodna, a 26 września 4 pułk strzelców podhalańskich sforsował Niemen i rozpoczął natarcie na tyły garnizonu. W tym samym dniu jednostki polskie wkroczyły do miasta. Wycofujący się obrońcy zostali związani walką przez 4 pułk, co uniemożliwiło im zajęcie kolejnej rubieży obrony.

O zdobyciu miasta zadecadowała przede wszystkim zmiana ogólnej sytuacji strategicznej, która zmusiła 3 armię do wycofania się, oraz systematyczne natarcie na całym froncie obrony miasta przy jednoczesnym wyjściu 4 pułku na tyły obrońców.

Walki o Dyneburg /30.08 - 1.10.1919 r./

Po dojściu jednostek polskich nad Berezynę pod koniec sierpnia 1919 roku, kolejna operacja miała doprowadzić do odepchnięcia przeciwnika za Dźwinę. W ramach tej operacji uderzenie na Dyneburg wykonała grupa mjr. Popowicza /3100 żołnierzy, 8 dział/.

Obrona twierdzy była ugrupowana w dwóch rzutach. Na przedpolach miasta broniła się 1 brygada 4 dywizji piechoty /ok. 1800 żołnierzy, 8 dział/. Umocnionego przyczółka na południowym brzegu rzeki broniła załoga twierdzy /ok. 500 żołnierzy, 12 dział/ oraz brygada odwodowa /ok. 2000 żołnierzy, 8 dział/.

30 sierpnia 1919 roku jednostki radzieckie, nie podejmując dłuższych walk wycofały się na ufortyfikowane przedmieście,

z którego 30 sierpnia i 1 września wykonały szereg kontrataków, zatrzymując oddziały polskie przed główną pozycją obrony.

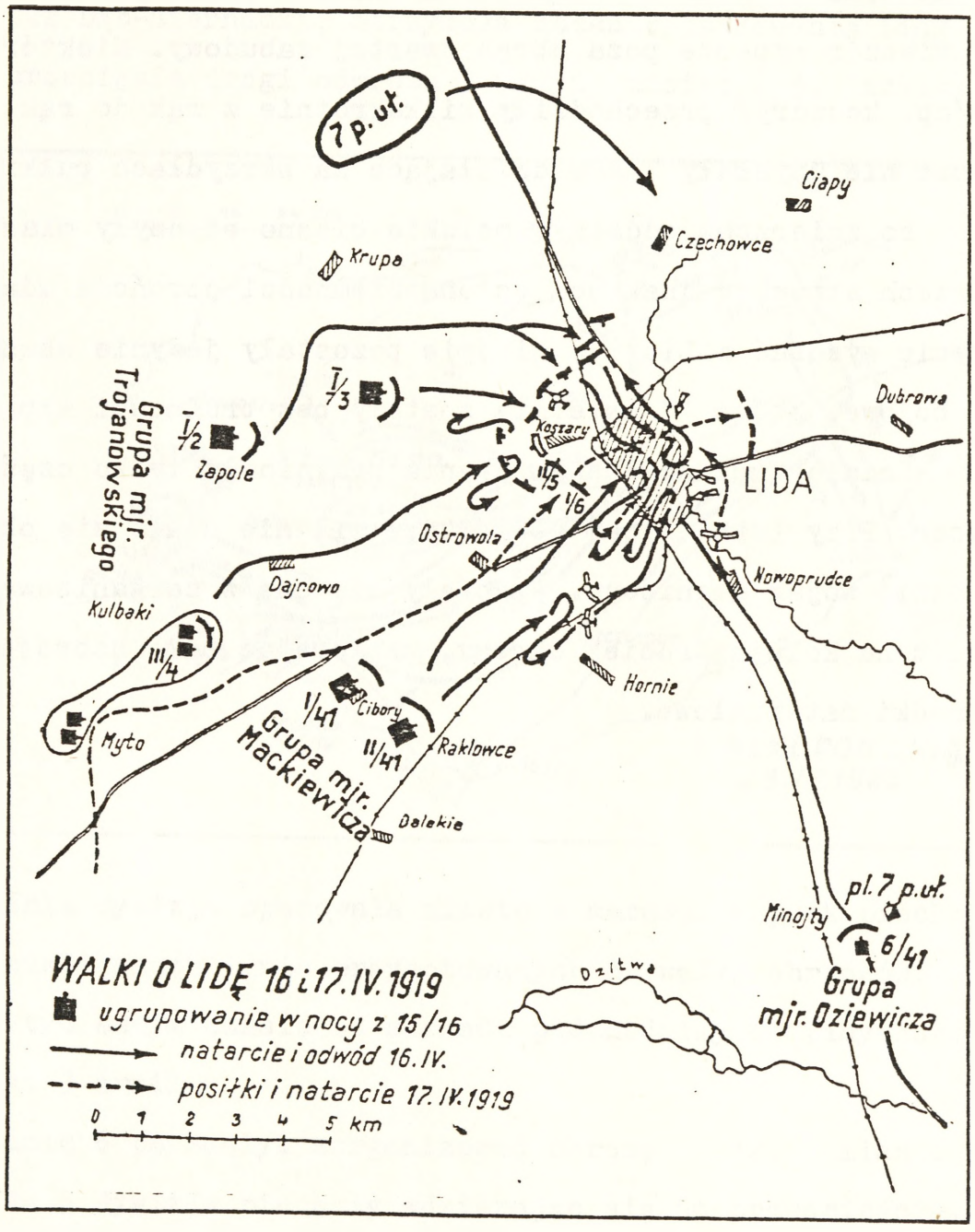
Natarcia na Dyneburg nie ponawiano do 26 września ze względu na zacięte walki na sąsiednich odcinkach frontu. W tym czasie gen. Rydz-Śmigły zgrupował pod miastem 1 dywizję piechoty legionów, kompanię czołgów i dwa pociągi pancerne.

Natarcie podjęto 26 września i po dwóch dniach wyparto oddziały radzieckie na drugi brzeg rzeki. Ponieważ nie zamierzano przekraczać rzeki, nie można było wykonać żadnego manewru i natarcie prowadzono czołowo, przy silnym wsparciu piechoty artylerią i czołgami. Straty nacierających wyniosły ok. 300 zabitych i rannych.

30 sierpnia 1 dywizja została na terenie miasta zluzowana przez 3 dywizje piechoty i wycofana do odwodu.

Walka o Lidę /16-17.04.1919 r./

W związku z planowaną operacją zaczepną w kierunku na Wilno oddziały polskie, dowodzone przez gen. Lasockiego, otrzy-

mały zadanie opanowania ważnego węzła kolejowego, jakim była Lida. Gen. Lasocki zaplanował zdobycie miasta zbieżnym uderzeniem trzech grup w sile wzmocnionego batalionu każda. Jednocześnie dwa pułki ułanów /4 i 7/ miały wyjść na tyły miasta

i przeciąć linię kolejową łączącą je z zapleczem.

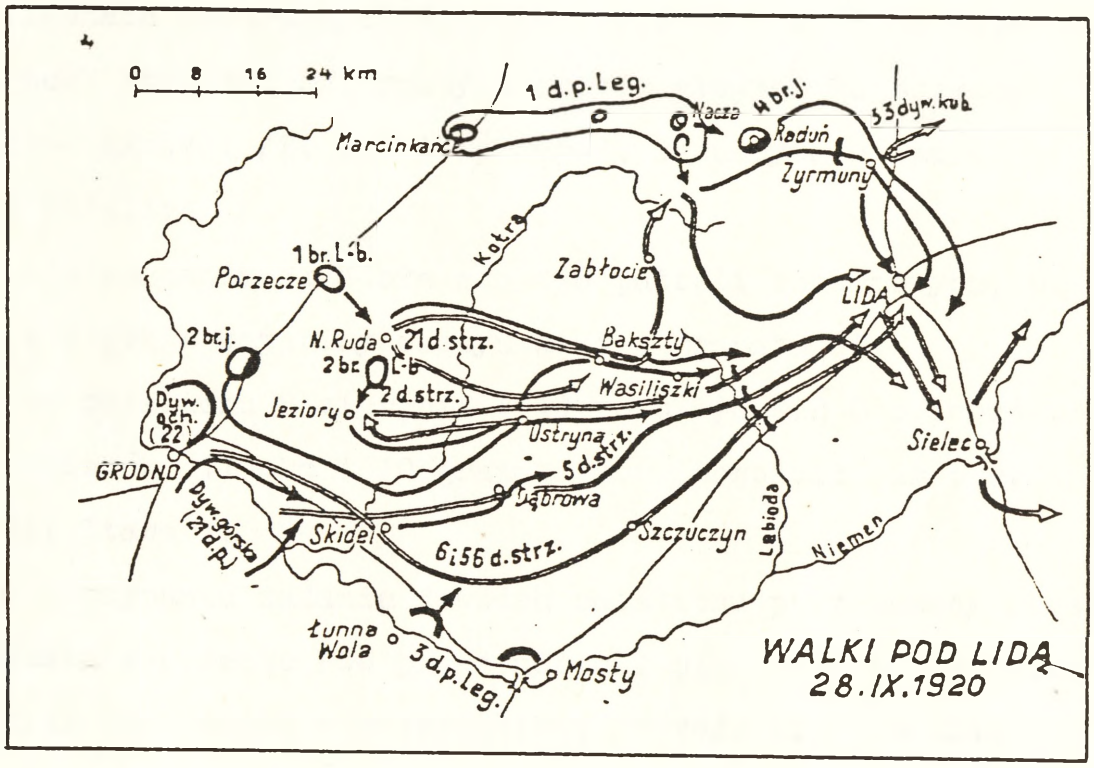
16 kwietnia o świcie ruszyło polskie natarcie, które szybko zepchnęło obrońców z przedpola. W połowie dnia oddziały mjr. Trojanowskiego z północy, a mjr. Mackiewicza z południa wdarły się do miasta. Jednak w zaciętych walkach ulicznych zostały pod wieczór wyparte poza obręb zwartej zabudowy. Niektóre obiekty /np. koszary/ przechodziły kilkakrotnie z rąk do rąk. Powodzenia nie uzyskały także działające na skrzydłach pułki ułanów.

Po zmierzchu oddziały polskie ciasno otoczyły miasto z trzech stron. Jednak pod osłoną ciemności obrońcom udało się skrycie wycofać z Lidy; w mieście pozostały jedynie ubezpieczenia bojowe, które 17 kwietnia zostały bez trudności wyparte.

Śmiało zaplanowane działania przyniosły tylko częściowy sukces. Przy istniejącej równowadze sił nie udało się okrążyć i rozbić wojsk garnizonu. Wycofały się one w zorganizowany sposób na kolejną rubież obrony, zabierając całe uzbrojenie i środki materiałowe.

Walki 1 dywizji piechoty Legionów o Lidę /28.09.1920 r./

W czasie bitwy nad Niemnem 1 dywizja piechoty, którą dowodził płk Dąb-Biernacki, otrzymała zadanie opanowania Lidy w celu przecięcia drogi odwrotu 3 armii radzieckiej. Rankiem

28 września dywizja opanowała miasto z marszu. 6 pułk piechoty wyparł nielicznych i nie przygotowanych do walki obrońców.

W tym samym czasie od zachodu podchodziły do Lidy rozbite jednostki 3 armii.

Zanim 6 pp zdążył zorganizować obronę, o 12.00 miasto zaatakowała 5 dywizja piechoty wdzierając się na przedmieścia. Została jednak odrzucona i obeszła miasto od południa. O 17.00 ponownie uderzyła 56 dywizja piechoty, lecz teraz obrona była już przygotowana i przeciwnikowi nie udało się dojść do skraju miasta. O godz. 20.00 po raz trzeci natarła 21 dywizja atakując

koszary i północną część miasta, ale po dwugodzinnej walce i ten atak został odparty przez legionistów.

Pod osłoną nocy pozostałe jednostki przeciwnika przeszły na wschód, omijając miasto od północy i południa.

Dywizja wykonała zadanie. Przeciwnik musiał zrezygnować z wycofywania się drogami, porzucił część dział /29/, prawie cały tabor /2200 wozów/, samochody i motocykle.

Opanowanie Mińska przez 2 dywizję piechoty Legionów /8.08.1919 r./

W tych działaniach na szczególną uwagę zasługuje wprowadzenie do walki batalionu szturmowego - jednostki specjalnie przygotowanej do walki w miastach. Został on zorganizowany w połowie marca 1919 roku i do końca czerwca szkolił się na specjalnych poligonach utworzonych dla oddziałów szturmowych. Składał się z trzech kompanii szturmowych przydzielonych do poszczególnych pułków dywizji /2, 3 i 4 pp Leg./, łączonych w razie potrzeby w batalion.

Każda kompania składała się z 8 patroli szturmowych, posiadała 4 ciężkie karabiny maszynowe i 4 granatniki.

Stan batalionu 8 sierpnia 1919 roku wynosił 8 oficerów, 320 szeregowców, 11 ckm i 10 granatników. Dowodził nim por. Aleksander Stawarz.

Po otrzymaniu zadania dowódca batalionu przy pomocy mieszkańca miasta - członka POW przestudiował plan Mińska oraz dokonał analizy wiadomości o przeciwniku, którego siły oceniono na około trzy tysiące żołnierzy, 7 samochodów pancernych i pociąg pancerny.

W czasie natarcia dywizji na dalekich przedpolach batalion maszerował w jej drugim rzucie. Po dojściu pierwszorzutowych oddziałów na przedpole miasta, na rubież rzeki Cny, przekroczył ich ugrupowanie i w szyku patroli rozpoczął natarcie na skraj miasta.

O godz. 9.00 patrole osiągnęły przedmieścia Mińska. Następnie przez ogrody i podwórza przeniknęły w głąb ugrupowania przeciwnika i obrzuciły ręcznymi granatami samochody pancerne,

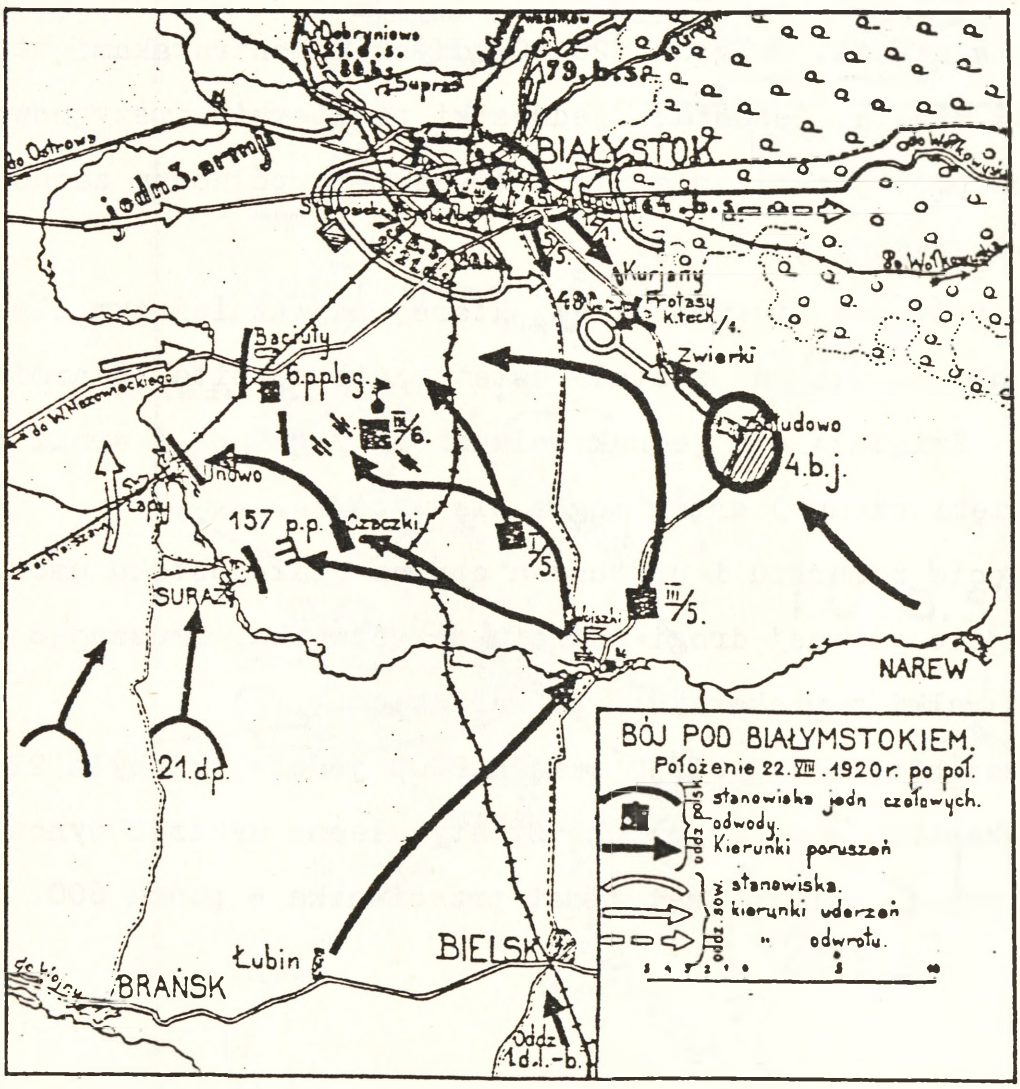
które były podstawowym środkiem obrony przeciwnika, zmuszając je do wycofania się. Do 12.30 obrońcy zostali zmuszeni do opuszczenia miasta. W tym samym czasie podchodziły do niego siły główne 2 dywizji.

Batalion stracił w walce 6 zabitych i 15 rannych; wziął do niewoli 200 żołnierzy przeciwnika.

Opanowanie Mińska jednym batalionem było dużym sukcesem, nawet jeśli weźmiemy pod uwagę, że jednostki radzieckie nie planowały uporczywej obrony miasta.

Bój o Białystok /22.08.1920 r./

Po rozbiciu wojsk radzieckich w bitwie warszawskiej 2 armia polska, dowodzona przez gen. Rydza-Śmigłego, rozpoczęła pościg równoległy, dążąc do przecięcia dróg odwrotu

przeciwnika.

W tej operacji 1 dywizja piechoty opanowała 1 pułkiem piechoty Białystok. Pułk zajął miasto atakiem z marszu o godz. 8.00 22 sierpnia 1920 roku, wypierając z niego 164 brygadę radziecką.

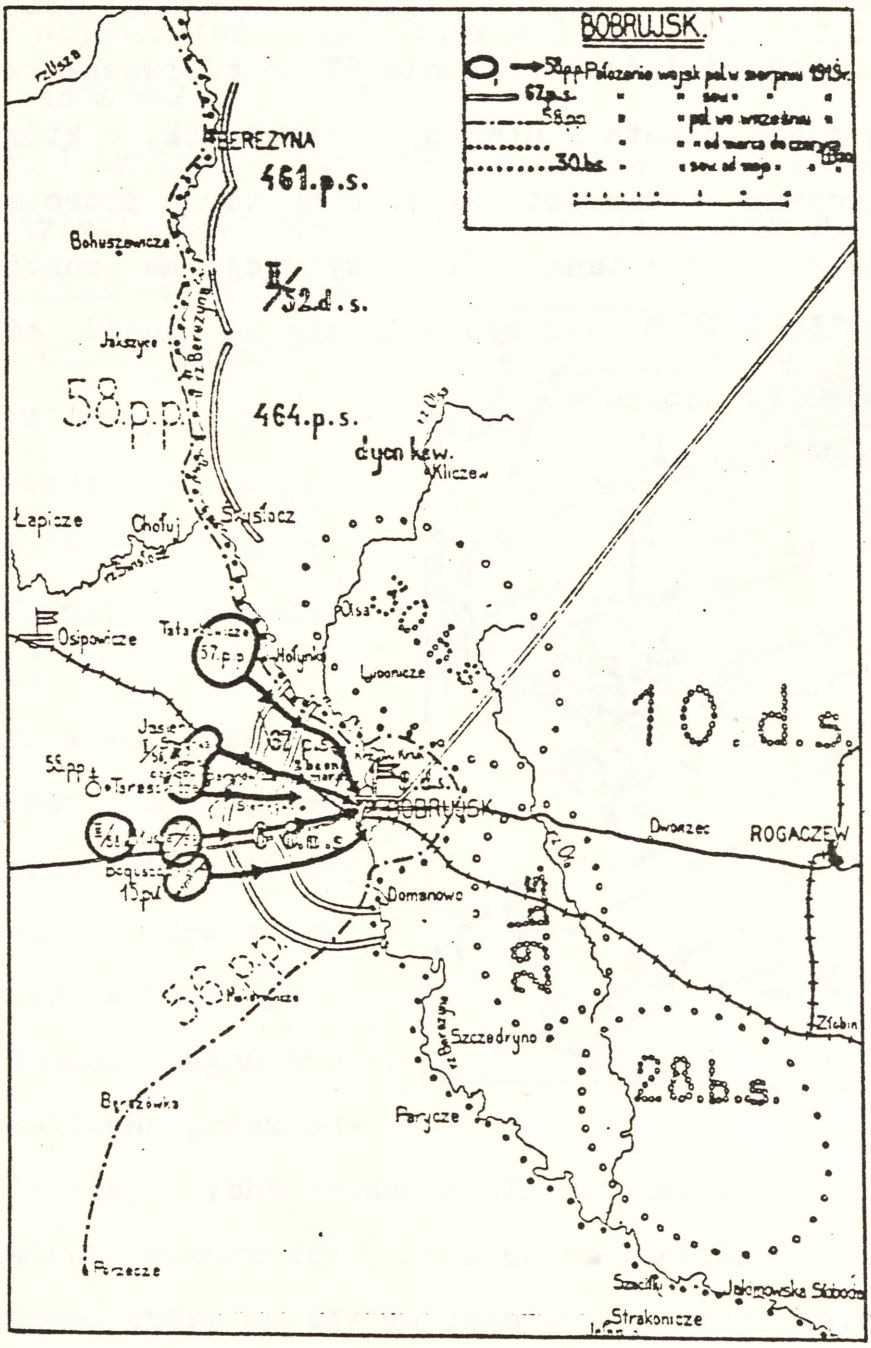
Już w piętnaście minut potem na nie przygotowanych do obrony legionistów natarły od południowego zachodu 2 i 21 dywizja radziecka, a od wschodu 164 brygada. O godzinie 14.00 do atakujących jednostek dołączyła 27 dywizja piechoty, której udało się przełamać obronę w południowo-wschodniej części miasta i przebić się na północ. Natomiast na pozostałych pozycjach utrzymał się 1 pp, wzmocniony znaczną liczbą ochotników spośród mieszkańców miasta. Do godz. 20.00 odzyskał kontratakami utraconą część miasta. Pozostałe jednostki radzieckie zrezygnowały z dalszych prób przebijania się i odeszły na północny zachód, w kierunku granicy pruskiej.

W bitwie pod Białymstokiem, której najważniejszym elementem była obrona miasta, została ostatecznie rozbita 16 armia radziecka. Związała ona jednak walkami siły główne 2 armii polskiej, dzięki czemu 3 armia mogła się wycofać.

Zajęcie z marszu i uporczywa obrona Białegostoku umożliwiła przecięcie głównej drogi odwrotu przeciwnika, zmuszając go do przyjęcia walki w niekorzystnych warunkach.

W tej bitwie 1 dywizja wzięła 8000 jeńców, zdobyła 22 działa i 140 karabinów maszynowych. Straty własne dywizji wynosiły 220 zabitych i rannych, natomiast przeciwnika - ponad 600.

Walki o Bobrujsk /25.08.1919 r. - 9.07.1920 r./

Wojska polskie po osiągnięciu w sierpniu 1919 roku rubieży Berezyny przeszły na niej do obrony.

28 sierpnia 14 dywizja piechoty /57, 58 pp, 14 puł, kompania czołgów/ prowadząc koncentryczne natarcie w ciągu jednego dnia opanowała część miasta leżącą na zachodnim brzegu rzeki.

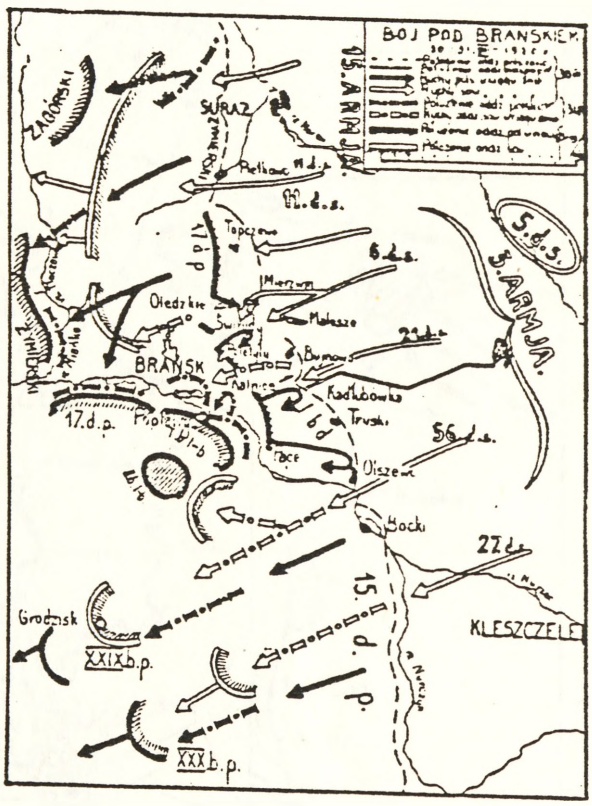
W dniach od 1 do 3 września 57 pp sforsował rzekę, zajął wschodnią część miasta i utworzył przyczółek, z którego jesienią i zimą wykonano kilkanaście wypadów na teren przeciwnika.

W związku ze zmianą ogólnej sytuacji na froncie oddziały polskie 9 lipca 1920 roku wycofały się na zachód, oddając przeciwnikowi Bobrujsk bez walki.

Walka o Brańsk /31.08.1920 r./

Brańsk - małe miasteczko /w 1920 r. 4 tys. mieszkańców/ nad Nurcem w województwie białostockim 31 sierpnia 1920 roku stało się terenem walk.

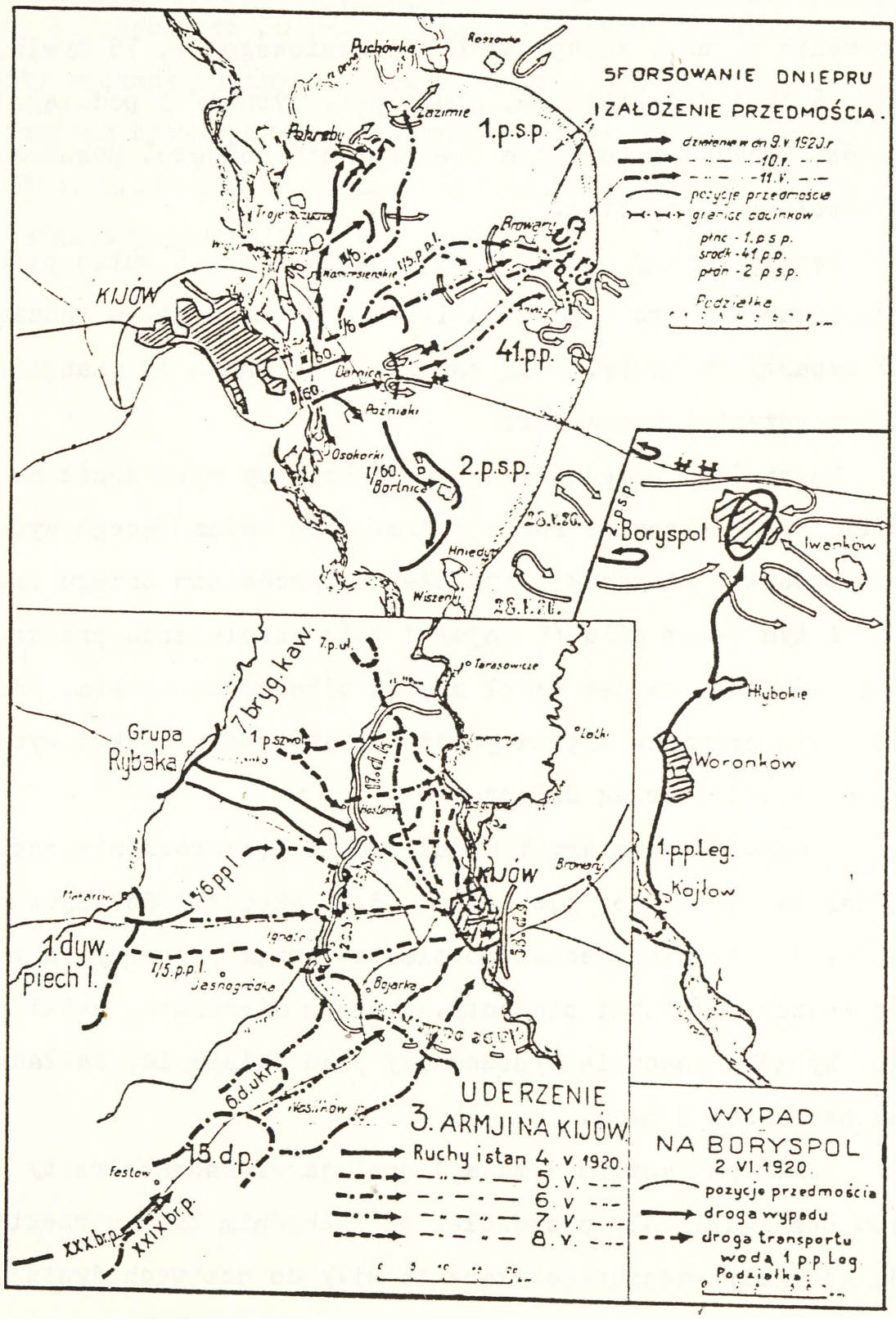
Dowódca 1 Dywizji Litewsko-Białoruskiej gen. Latour zebrał ją wraz z artylerią /26 dział/ i taborami /ok. 1000 wozów/ w wąskich ulicach miasteczka z zamiarem przejścia do natarcia. Przeciwnik /21 dywizja piechoty/ zorientowawszy się w jego planach uprzedził go i przeszedł do szturmu wdzierając się do miasta.

1 dywizja rozpoczęła bezładny odwrót jedyną drogą prowadzącą przez kilometrowej długości groblę, która przechodziła przez wezbrane po ulewnych deszczach bagna Nurca. Groblę ostrzeliwaną przez oddziały radzieckie, szybko zatarasowała artyleria i tabory. Sytuację uratował samorzutny kontratak na bagnety II batalionu pułku mińskiego, który na pewien czas wyparł przeciwnika z miasteczka. Pozwoliło to pozostałym siłom dywizji wycofać się bez większych strat.

Przyczyną klęski dywizji był błąd jej dowódcy, który skupił na ograniczonym obszarze miasteczka całą dywizję, co spowodowało, że jej środki ogniowe nie mogły być wykorzystane, natomiast każdy pocisk przeciwnika powodował poważne straty. Oddziały, które miały przejść do działań zaczepnych, wpadły w panikę i wycofały się bezładnie ponosząc znaczne straty.

Walki o Kijów /4-12.05.1920 r./

3 maja 1920 roku 3 armia gen. Rydza-Śmigłego otrzymała zadanie zdobycia Kijowa.

Gen. Śmigły spodziewając się silnego oporu przeciwnika już na przedpolu na rubieży rzeki Irpień, rozpoczął działania od utworzenia silnego zgrupowania uderzeniowego /1, 15 dywizja piechoty, 6 dywizja ukraińska, grupa płk. Rybaka/ i podciągnięcia odwodów. Decyzji o terminie operacji nie podjęto, pozostawiając ją Naczelnemu Dowództwu.

Jednak w nocy z 4 na 5 maja półbatalion 6 pułku piechoty dokonał samowolnego wypadu za Irpień. W ciągu kilku godzin został wyparty za rzekę, lecz zmusił przeciwnika do zaangażowania w walkę wszystkich odwodów.

Na wieść o wypadzie dowódca I brygady wprowadził do walki 5 pułk, który - pomimo rozkazu armijnego nakazującego wycofanie się - zdobył i utrzymał przyczółek na wschodnim brzegu rzeki.

W tym samym dniu /5 maja/ 1 pułk szwoleżerów przekroczył rzekę i śmiałym rajdem wdarł się od północy do miasta. Oddziały radzieckie broniące się na przedpolu otrzymały rozkaz wycofania się na wschodni brzeg Dniepru.

7 maja dowódca armii wydał rozkaz przekroczenia rzeki Irpień i natarcia na miasto; już o godz. 8.00 wkroczył do Kijowa 17 pułk ułanów. W południe wjechał do miasta pociąg pancerny, a pod wieczór weszły jednostki piechoty. W samym mieście do walki nie doszło. Wypadki znacznie wyprzedziły plan działania, zakładający atak na miasto 8 maja.

Wczesnym rankiem 9 maja 1 dywizja sforsowała mosty i do 10.00 opanowała mały przyczółek na wschodnim brzegu rzeki. 9 i 10 maja oddziały radzieckie /łącznie siły do czterech dywizji piechoty

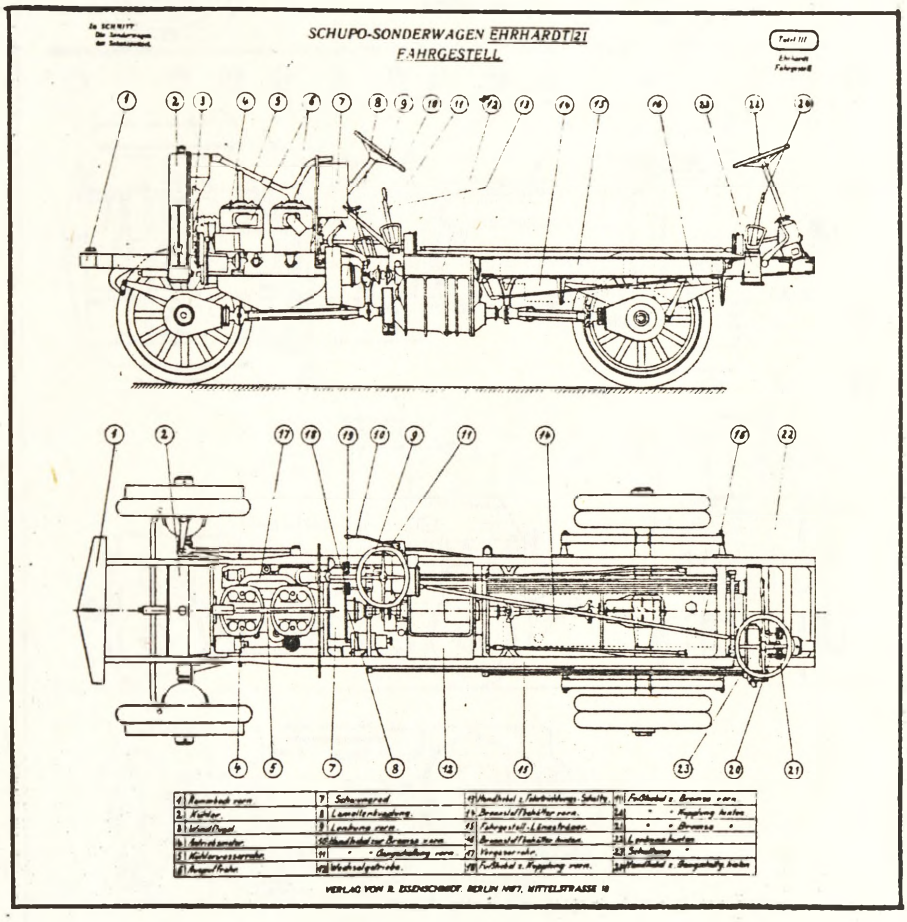
wzmocnione samochodami pancernymi i pociągiem pancernym/ wykonały szereg kontrataków, które zostały odparte przez legionistów.

W wyniku ciągłych walk do 12 maja przyczółek został rozszerzony na głębokość 30 km. W ciągu następnego miesiąca nie nastąpiły większe zmiany położenia. Dopiero 12 czerwca, w związku ze zmianą sytuacji strategicznej, wojska polskie opuściły przyczółek, wysadziły mosty na Dnieprze, a następnie bez walk oddały miasto przeciwnikowi wycofując się na zachód.

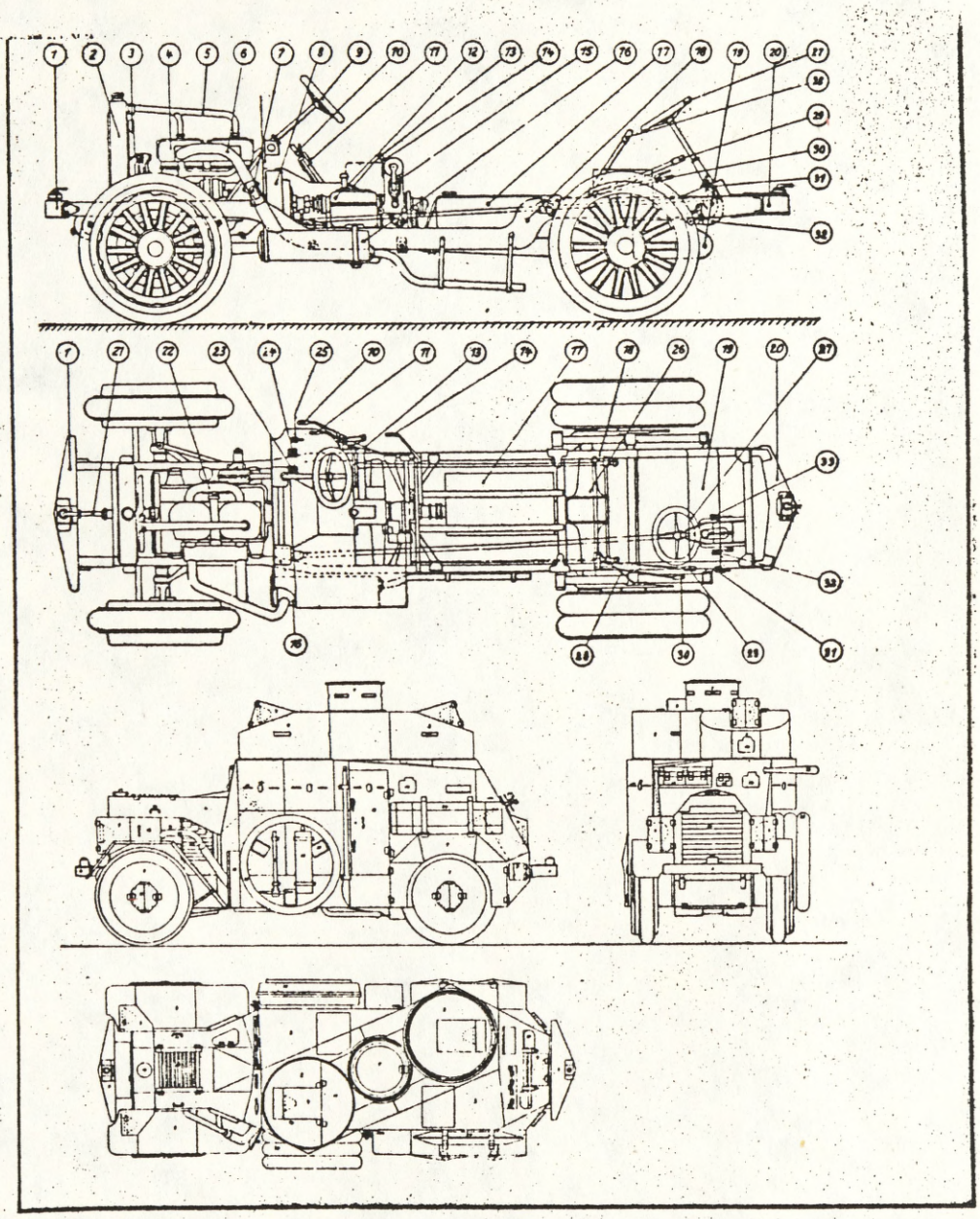
Załącznik 3

SAMOCHODY PANCERNE PRZEZNACZONE DO WALK W MIASTACH

W okresie międzywojennym do walk w wąskich uliczkach miast zalecano konstruować samochody pancerne wyposażone w dwa układy kierownicze umożliwiające szybkie wycofanie się bez zawracania wozu. Jako przykład przedstawiam dwa takie wozy

zbudowane w Niemczech w pierwszej połowie lat dwudziestych.

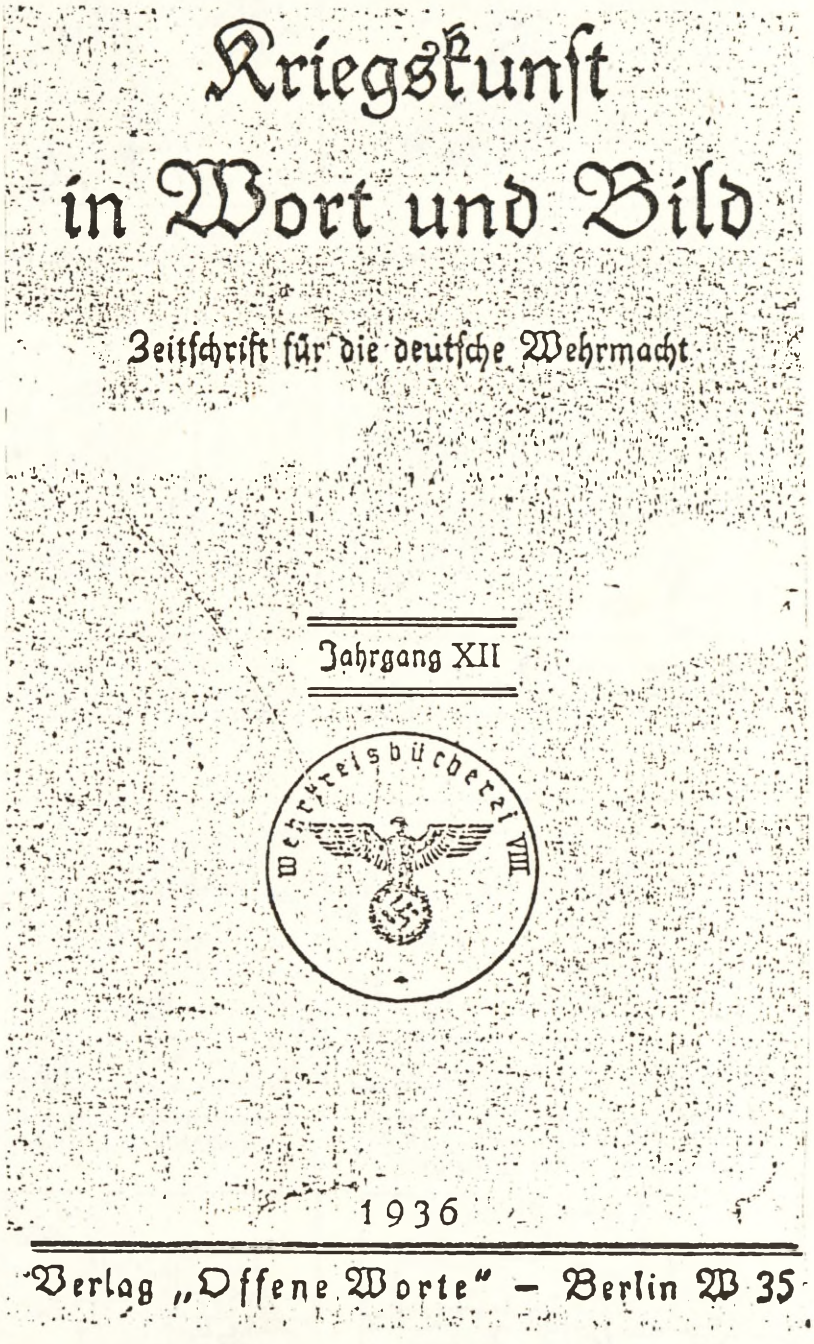

/wg Der Motorisierung der Deutschen Reichswehr 1920-1935. Stuttgart 1979, s. 202 i 205/

Załącznik 4

ZASADY PROWADZENIA DZIAŁAŃ BOJOWYCH W MIEJSCOWOŚCIACH

W ILUSTRACJACH

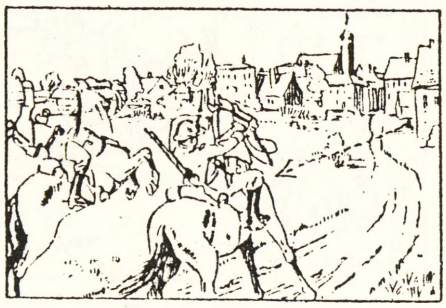

Niemiecki miesięcznik "Kriegskunst in Wort und Bild" opublikował w latach 1925-1939 wiele artykułów omawiających działania bojowe w miejscowościach. Na szczególną uwagę zasługują zamieszczone w nim liczne ilustracje, które jasno i przejrzyście przedstawiają zasady walki w tych warunkach.

Ortskampf.

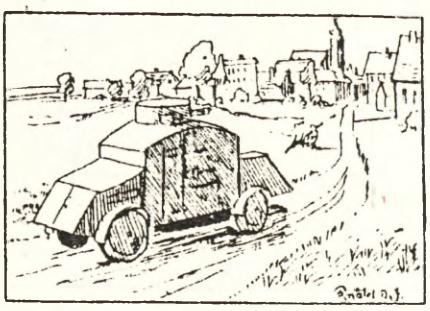
(Angreifer.)

Falsch!

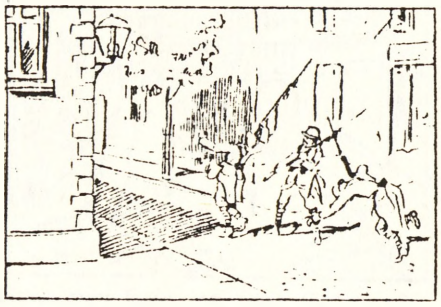

Unvorsichtiges Heranreiten an eine Ortschaft ist oft gefährlich.

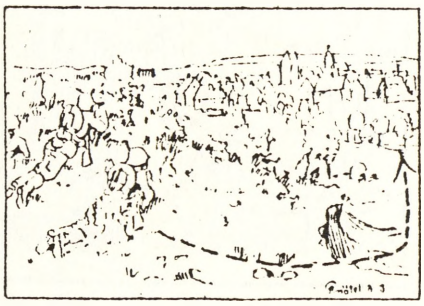
Richtig!

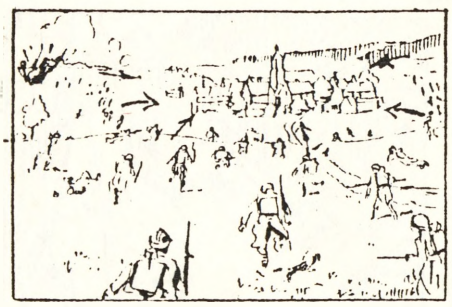
Besser ist es, durch Vorschicken gepanzerter Wagen das feindliche Feuer herauszulocken.

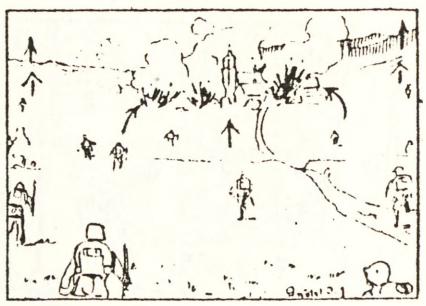
Auch Infanterie-Späher erleiden leicht Verluste, wenn sie eine scheinbar unbesetzte Ortschaft unvorsichtig betreten.

Vorsichtiges Vorfühlen unter dem Schutze der Artillerie und seitwärtiges Umgehen der Ortschaft ist oft nötig.

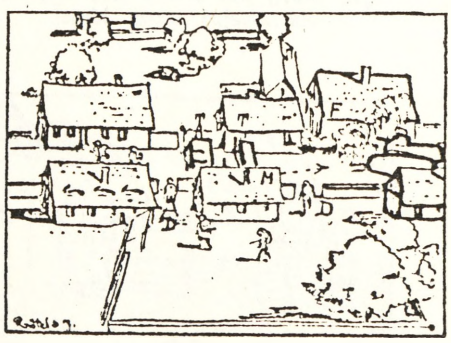

Zusammenströmen des Angreifers in einer Ortschaft ist unzweckmäßig.

Besser ist es, den Ort durch Artillerie niederzuhalten und durch umfassend vorgehende Kräfte zu nehmen.

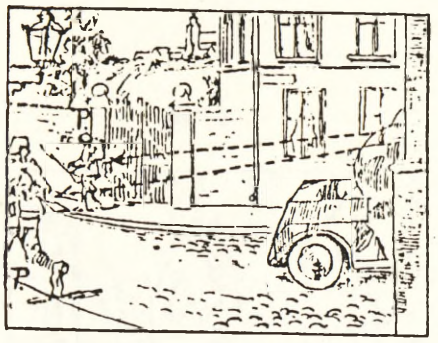

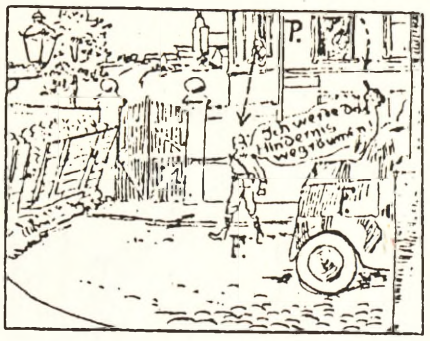
Zu schwache und ungeschickt angelegte Kampfwagenhindernisse (T) halten feindliche Kampfwagen nicht auf, können aber vorgeschobene, auf die Hauptkampflinie ausweichende Schützen (S) in Gefahr bringen.

Kampfwagenhindernisse (T) müssen sehr stark sein. Durchgänge (D) für die eigene Infanterie sind erforderlich. Sie müssen unter eigenem Feuer liegen (z. B. der Flammenwerfer F und M.G. M.).

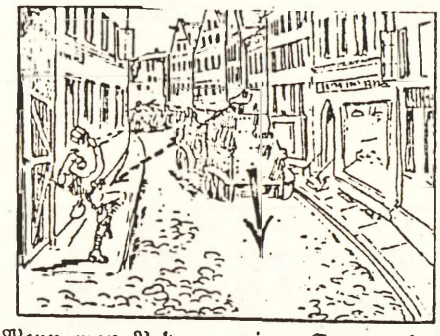
Falsch! 10. Richtig!

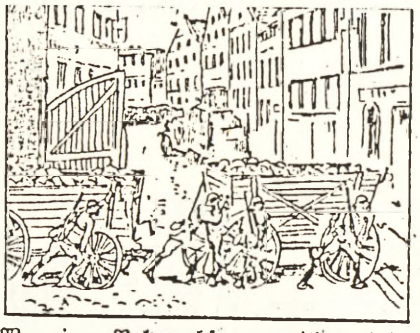
Posten (P), die nur nach vorwärts beobachten, werden leicht durch feindlichen Panzerkraftwagen von rückwärts überrascht.

Der Posten (P) muß seine Stellung so wählen, daß er auch von rückwärts durch den Feind (F) nicht aufgehoben werden kann.

Wenn man Pzkw. an einer Sperre abfangen will, darf man nicht vergessen, daß sie auch rückwärts fahren können.

Wer einen Pzkw. abfangen will, muß ihm nicht nur vorn, sondern auch hinten den Weg versperren.

11.

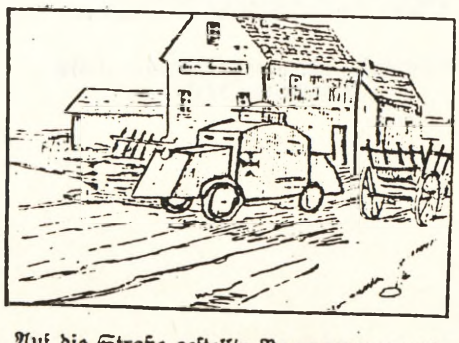

Auch in Orten weit hinter der Front muß man auf Angriffe durch Pzkw. gefaßt sein.

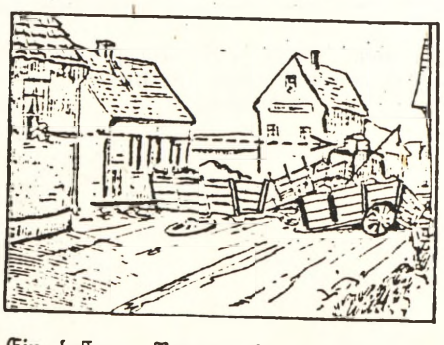

Wirksame Sperren und deren Bewachung sind auch weit hinter der Front gegen feindl. Pzkw. erforderlich.

12.

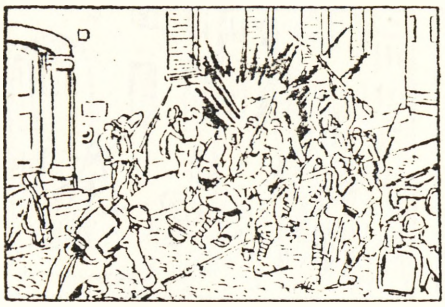

Auf die Straße gestellte Bauernwagen und leichte Barrikaden sind kein Panzerkraftwagen-Hindernis. Der Panzerkraftwagen schiebt sie leicht beiseite.

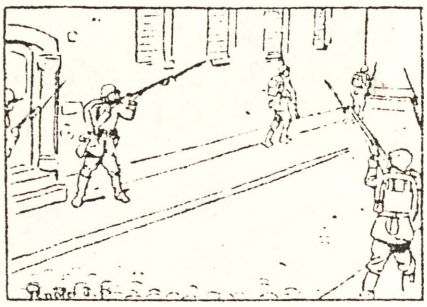
Ein besseres Panzerkraftwagen-Hindernis entsteht, wenn man die Räder der Bauernwagen entfernt, die Wagen mit Sand und dergl. belädt und sie fest verankert.

Falsch!

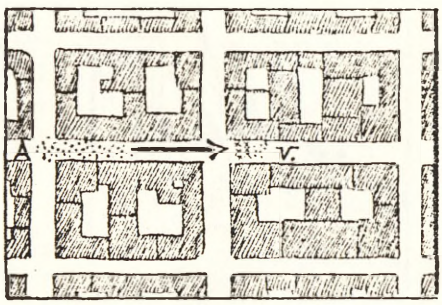

Wenn der Angreifer mitten auf der Straße vormarschiert, erleidet er oft schwere Verluste.

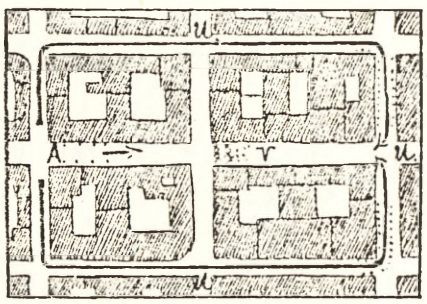
Richtig!

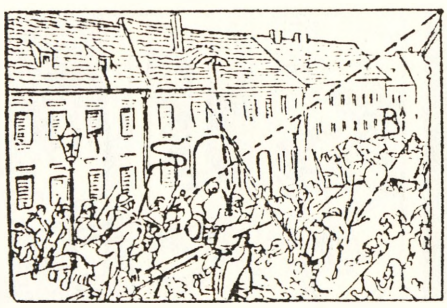
Kriegserfahrene Truppen rücken in Reihen dicht an den Häuserwänden vor.

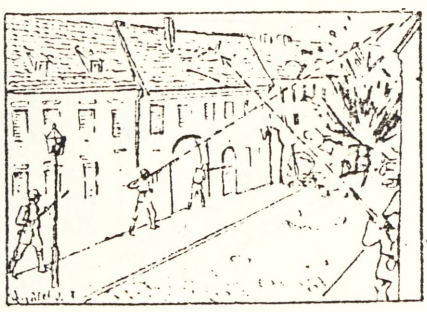
Reiner Frontal-Angriff führt selten zum Erfolg.
(A = Angreifer, V = Verteidiger.)

Im Ortskampf ist umfassendes Vorgehen (U) besonders wirksam.
(A = Angreifer, V = Verteidiger.)

Massensturm (S) gegen Barrikaden (B) ist sehr verlustreich.

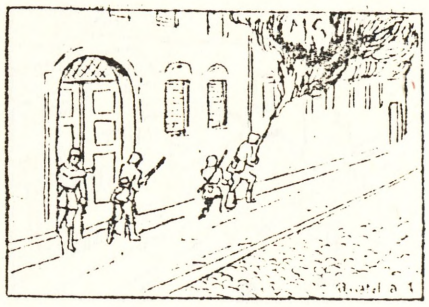
Barrikaden (B) schießt man mit Artillerie und Minenwerfern zusammen.

Falsch!

Auch einzelne M.G.-Nester greift man nicht in großen Haufen an.

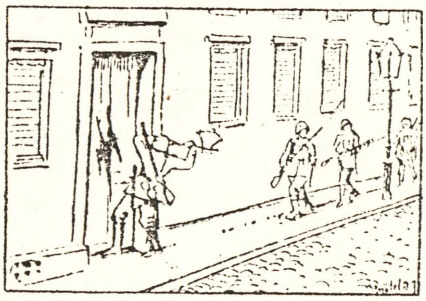
Richtig!

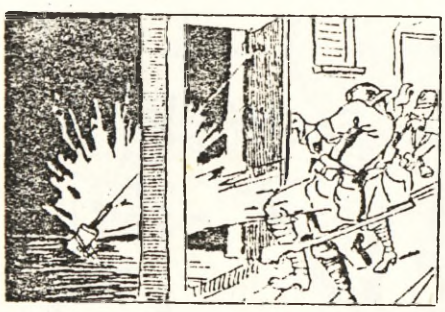
Am besten räuchert man lästige M.G. mit Flammenwerfern und Brandröhren aus.

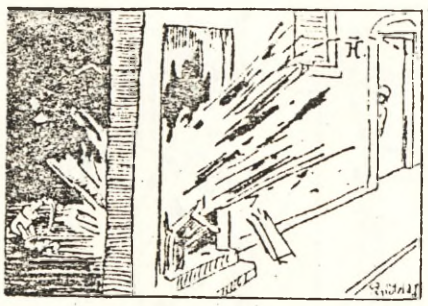
Unvorsichtige Annäherung an ein Haus, von dem nicht feststeht, ob es vom Feinde besetzt ist, ist gefährlich.

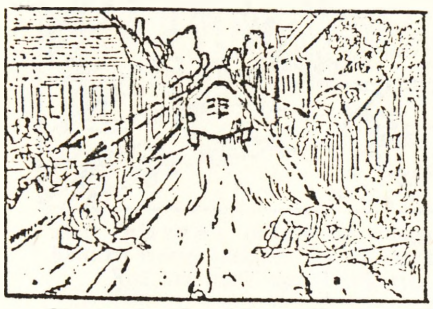
Man geht besser im toten Winkel des Hauses vor.

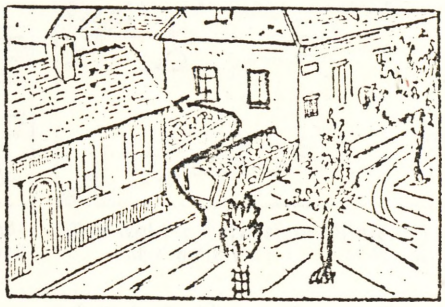
Vorsicht vor Kriegslisten des Feindes beim Oeffnen der Haustür!

Die Tür eines verdächtigen Hauses wirft man am besten mit einer Handgranate (H) ein.

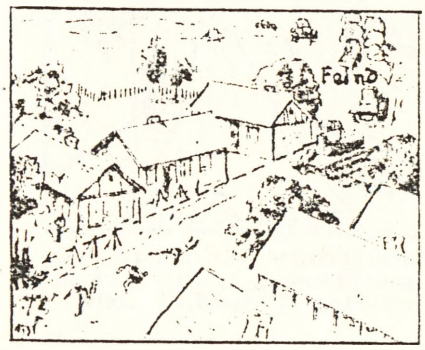

Wer sich nach rückwärts nicht sichert, wird leicht von Pzkw von rückwärts angegriffen.

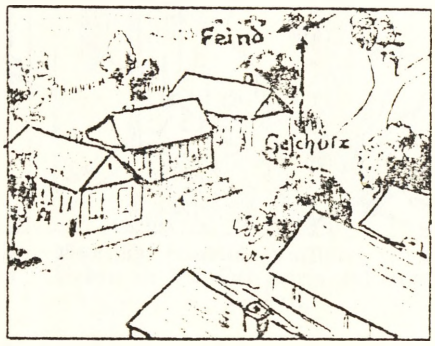

Gegen Angriffe von Pzkw von rückwärts sichert man sich durch geeignete Straßensperren.

6.

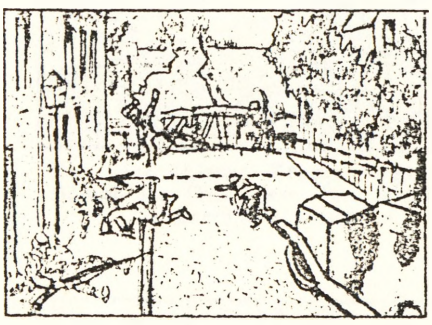

Wenn rückwärtige Dienste und weit hinten ruhende Truppen sich Sorglosigkeit hingeben, werden sie leicht die Beute feindl. Panzertruppen.

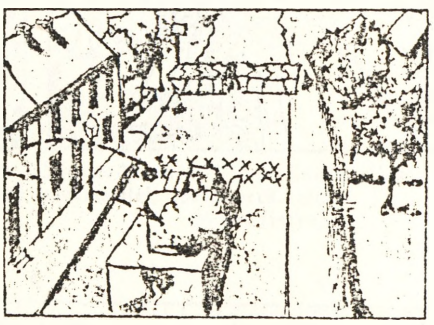

In den Flanken, im Rücken, ja selbst weit hinter der Front müssen alle Stäbe, Truppen und Kolonnen stets mit Angriffen feindlicher Panzertruppen rechnen und deren Abwehr vorbereiten!

12.

Die beste, nur nach vorn vorbereitete Abwehr nützt wenig, wenn feindl. Panzerkraftwagen von hinten angreifen.

Da feindl. Panzerkraftwagen von allen Seiten kommen können, muß der Feldposten stets auch gegen Angriffe von hinten gerüstet sein.

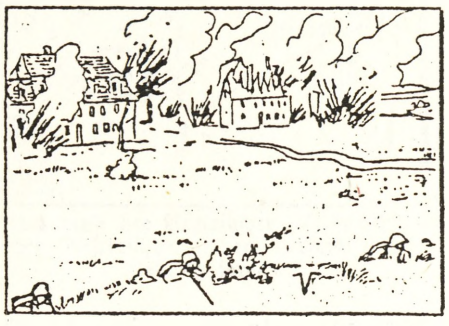
Ortskampf (Verteidiger)

Falsch! Richtig!

1.

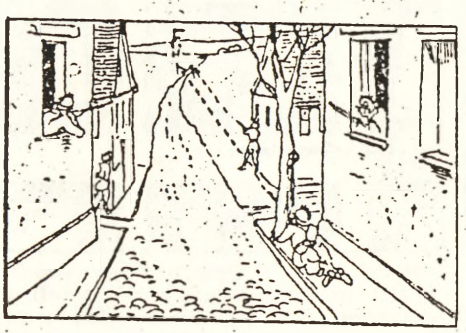

Der Ortsrand ist als Verteidigungsstellung wenig geeignet. Er ist meist das Ziel der feindlichen Artillerie.

Man legt die Verteidigungslinie (V) möglichst weit vor den Ortsrand.

2.

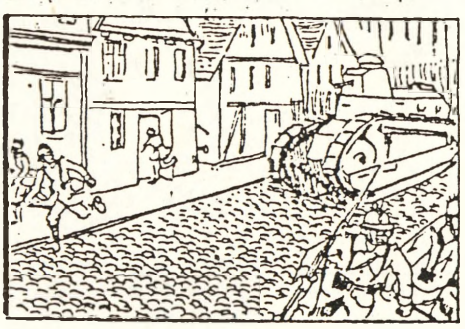

Soll der Ort selbst verteidigt werden, so ist zu frühzeitige Feuereröffnung gegen feindl. Aufklärer (F) unzweckmäßig.

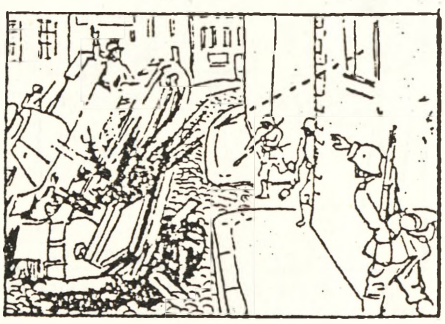

Man läßt feindliche Aufklärer (F) ungehindert in den Ort hinein und vernichtet sie dort.

3.

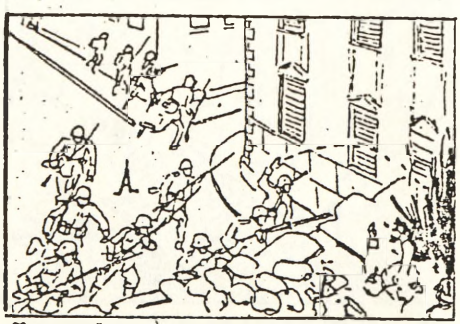

Nur eine schlechte Truppe reißt beim Kampf im Ortsinnern vor feindlichen Kampfwagen aus.

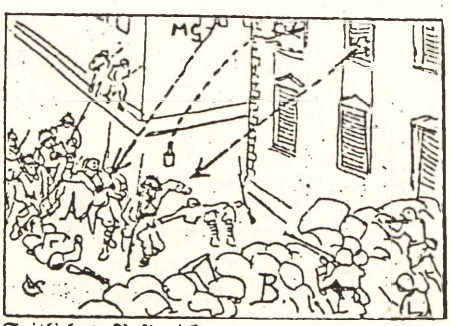

Tankfallen und Minen sind wirksame Abwehrmittel, besonders wenn sie unter Feuer liegen.

4.

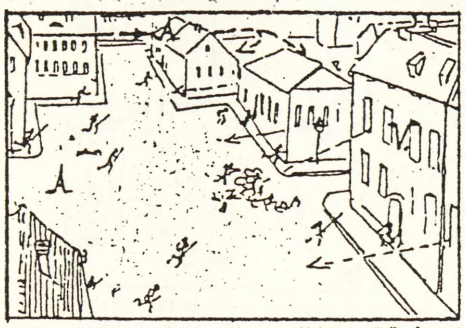

Nur nach vorn verteidigte Barrikaden (B) werden vom Angreifer (A) leicht überwunden

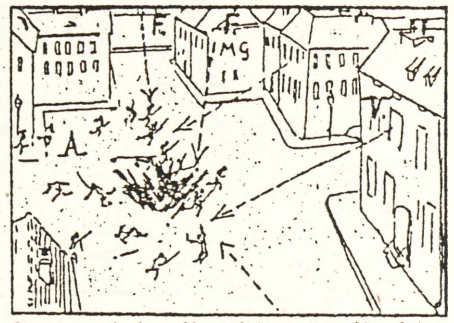

Seitliches Bestreichen der Barrikade (B), besonders durch M.G., ist unerläßlich. (A = Angreifer.)

5.

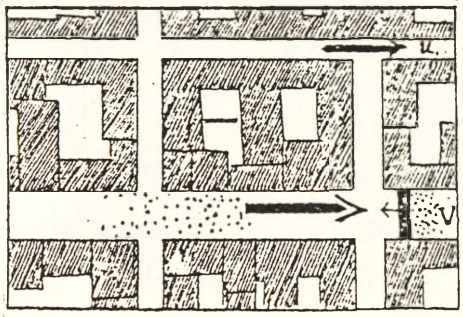

Eine nur nach vorn verteidigte Häuserreihe (V) kann sich meist nicht lange halten. (A = Angreifer.)

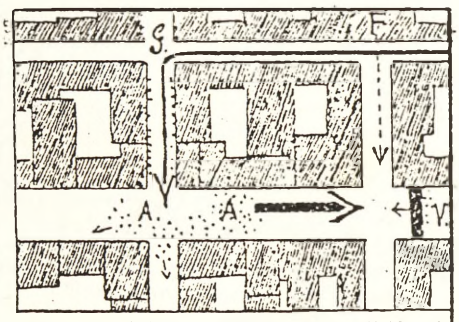

Stets muß der Verteidiger (V) für seitliches Bestreichen seiner Verteidigungsstellung sorgen.

6.

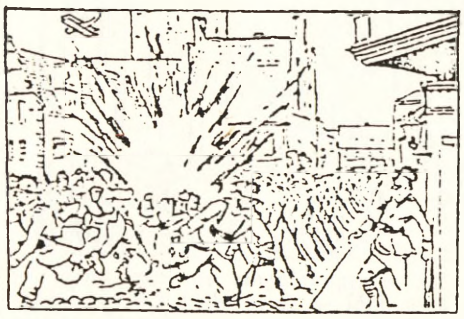
Abwehr nur nach vorn (V) wird bei den vielfachen Umfassungsmöglichkeiten (U) in einer größeren Ortschaft bald gebrochen.

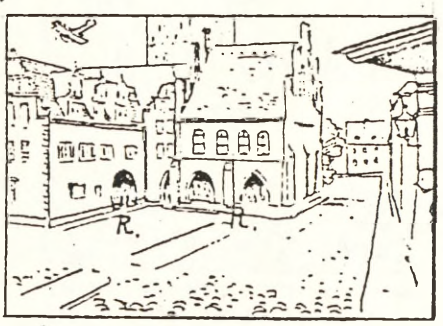
Die Verteidigung (V) muß möglichst oft von Flankierungsmöglichkeiten (F) und umfassenden Gegenstößen (G) Gebrauch machen. (A = Angreifer.)

Falsch! Richtig!

7.

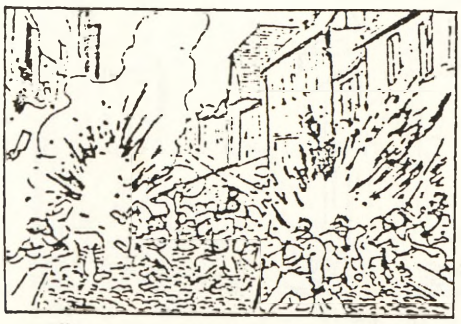

Massenansammlung von Truppen führt zu Verlusten.

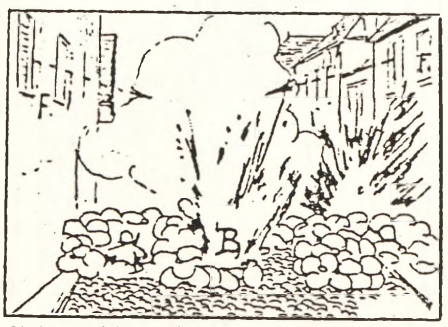

Reserven (R) stellt man gegen Fliegersicht völlig gedeckt und in kleine Teile zerlegt bereit.

8.

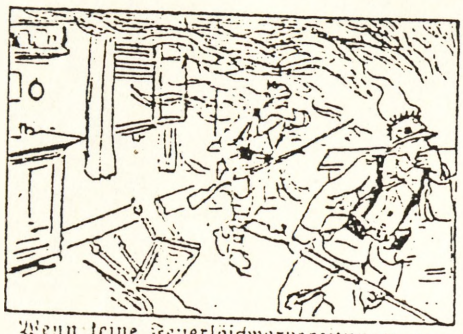

Massenanhäufung an einer Barrikade (B) steigert die Verluste.

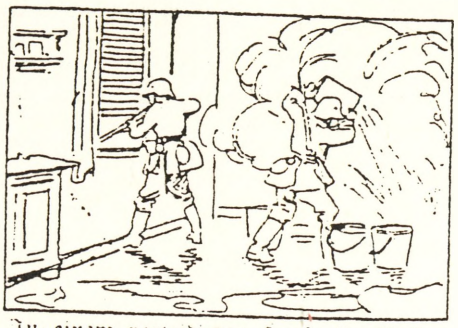

Bei günstigen Flankierungsanlagen (F) können schwache Kräfte eine Barrikade (B) lange verteidigen.

9.

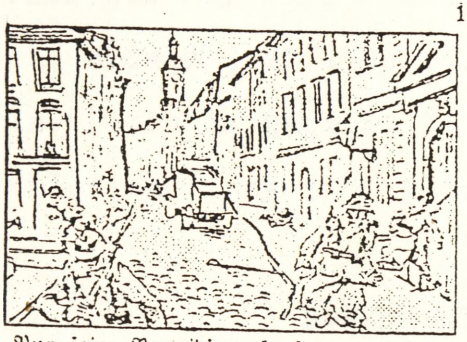

Wenn keine Feuerlöschvorrerrungen getroffen sind, wird die Besatzung eines Hauses durch jeden kleinen Brand vertrieben.

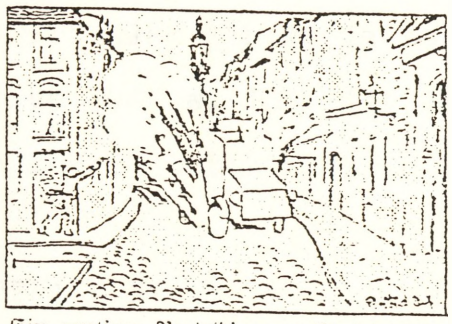

In einem verteidigten Hause ist Wasser zum Löschen von Bränden bereitzustellen.

10.

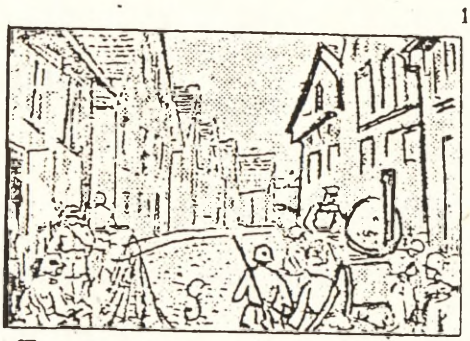

Nur feige Verteidiger laufen vor feindlichen Panzerkraftwagen fort.

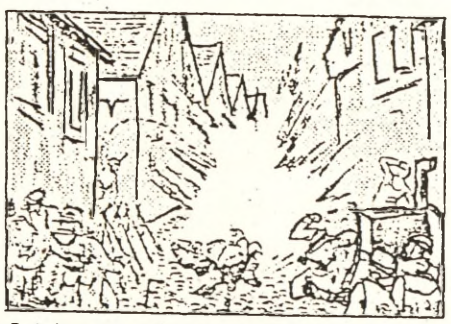

Ein mutiger Verteidiger greift feindliche Panzerkraftwagen mit geballten Ladungen an.

11.

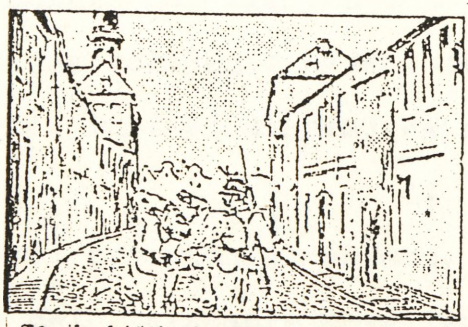

Wenn man den eingedrungenen Gegner (G) in der Nacht in Ruhe läßt, wird er den Verteidiger am anderen Tage vollends aus dem Ort herauswerfen.

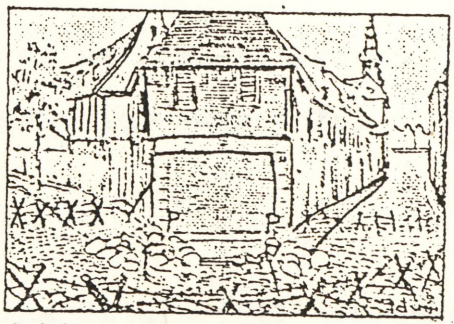

Tapfere Verteidiger (V) greifen den eingedrungenen Feind (F) in der Nacht immer wieder an.

12.

Es ist leichtfertig und töricht, sich als Posten mitten auf die Straße zu stellen.

Erfahrene Posten (P) schaffen sich stets Deckung und Hindernisse.

Załącznik 5

Rozkaz dowódcy wojsk rebeliantów nacierających na Madryt gen. Vareli z dnia 8.11.1936 r.. Przekład z rosyjskiego wg A. Samarin: Borba za Madrid. Moskva 1940 s. 107-111. /Rozkaz został znaleziony przy zabitym oficerze rebeliantów/

ROZKAZ OPERACYJNY NR 15

10.00 6.11.1936 r.

Wiadomości o przeciwniku - patrz załączony biuletyn informacyjny.

2.

Położenie wojsk własnych.

Nasze oddziały osiągnęły cele wskazane w rozkazie operacyjnym nr 14 i znajdują się na rubieży Campamento Carabanchel Bajo, Carabanchel Alto, Villaverde.

3.

Zadanie na dzień "D".

Zająć położenie wyjściowe do szturmu na Madryt. Zająć i utrzymać rubież osłaniającą nasze lewe skrzydło.

4.

Myśl przewodnia manewru.

W celu związania przeciwnika działaniami atakować go na froncie pomiędzy mostami Segowijskim i Andaluzyjskim. Przesunąć zgrupowanie uderzeniowe na północny zachód z zadaniem opanowania

rejonu między Miasteczkiem Uniwersyteckim a placem Hiszpańskim, który jest podstawą wyjściową do następnego natarcia w kierunku centrum Madrytu.

5.

Wykonanie manewru. Lewe skrzydło.

Pod bezpośrednim dowództwem pułkownika Legii Cudzoziemskiej Yagüe[1]

A. Kolumna nr 4

a/ Zadanie. Zająć rubież osłaniającą lewe skrzydło Grupy Kolumn przed kontratakami oddziałów republikańskich z północy i północnego zachodu

b/ Oś natarcia. Campamento, Brama Rodajos, wzgórze Garabitas, trzeci kilometr linii kolejowej, brama w Casa de Campo, nowy most /obok mostu kolejowego/, plac Okrągły, szpital kliniczny w Miasteczku Uniwersyteckim

c/ Początek działań - 6.00

d/ Sposób wykonania zadania. Kolumna powinna szybko nacierać i wejść na obszar Casa de Campo przez Bramę Rodajos. Część piechoty powinna ubezpieczać zachodnią stronę Casa de Campo do linii kolejowej i bramy Aravaka i Medianl i utrzymać ją za wszelką cenę. Zająć wzgórza Garabitas, na których będą stanowiska dla artylerii. Przeprawić się przez rzekę Mensanares po nowym moście i w bród na północ od niego. Przeprawy dokonać szybko, aby zwolnić drogi dla kolumny nr 1. Pozostałą częścią kolumny przejść do obrony na rubieży trzeci kilometr linii kolejowej Madryt - Irùn, Fundason del Amo, Acilo de Santa Cristina, szpital kliniczny.

B. Kolumna nr 1

---

1 Płk Juan Yagüe Blanco - dowódca Korpusu Afrykańskiego składającego się z Legii Cudzoziemskiej i najemników marokańskich - razem ok. 25 tys. żołnierzy.

a/ Zadanie. Do ataku na Madryt zająć pozycje wyjściowe w budynkach ograniczonych ulicami Paseo de Moret, Paseo de Rosales, Markizy Urquijo i Księżniczki

b/ Oś natarcia. Droga Sililo, Casa de Cavatilias, most na południe od mostu kolejowego, północno-zachodnia część parku Zachodniego, ulica Martianes de Los Eros

c/ Początek działań - 7.00

d/ Sposób wykonania zadania. Wyjść z Casa de Campo przez wykonane wyłomy. Nacierać pod osłoną kolumny nr 4, i kiedy ta ostatnia zabezpieczy przeprawy, przejść rzekę po nowym moście i w bród na północ od mostu /na południe od mostu kolejowego/. Kontynuować natarcie przez park Zachodni z zadaniem zajęcia w pierwszej kolejności Więzienia Wzorcowego i koszar Infante don Joime. Następnie kontynuować natarcie do ulicy Markizy Urquijo. Zapewnić łączność ogniową między rejonem Więzienia Wzorcowego a oddziałami kolumny nr 4, znajdującymi się w szpitalu klinicznym. Zabezpieczyć lewe skrzydło wzdłuż ulicy Księżniczki i utrzymywać pod ogniem wszystkie ulice, które dochodzą do niej od wschodu.

C. Kolumna nr 3

a/ Zadanie. Zająć pozycje wyjściowe do ataku na Madryt w rejonie ograniczonym ulicami Markizy Urquijo, Paseo de Rosales, ulicą Ferraz /włącznie z koszarami Montana/, placem Hiszpańskim, ulicą Księżniczki

b/ Oś natarcia. Szosa madrycka, Brama Batan, Fuelte del Principe, zachodni brzeg stawu, most na Mensanares na południe od mostu kolejowego, podjazd do pomnika poległych w wojnach kolonialnych, Dolna Aleja Rosales do ksiosku z artykułami muzycznymi, Górna Aleja Rosales, ulica Ferraz

c/ Początek działań - 6.30

d/ Sposób wykonania zadania. Dzisiejszej nocy kolumna całością sił przechodzi na lotnisko Czterech Wiatrów. Stamtąd na teren Casa de Campo przez Bramę Batan. Głównymi siłami nacierać wzdłuż osi natarcia. Wydzielić kompanię z plutonem karabinów maszynowych, która powinna rozpoznawać strefę od osi natarcia do południowego skraju parku i zabezpieczyć opanowanie Bram Anioła i Puente del Rey. Kolumna przeprawia się przez rzekę Mensanares po moście na południe od linii kolejowej i po moście pontonowym, który powinny postawić wojska inżynieryjne. Osiągnąwszy Górną Aleję Rosales, atakować koszary Montana, zająć je i wskazany wcześniej rejon. Zdecydowanie utrzymać kościół Karmelitek na placu Hiszpańskim i domy na północno-wschodnim skraju tego placu, kontrolować ogniem karabinów maszynowych i artylerii Pałac Królewski oraz ulice Esplanada de las Antiquas i Gran Via.

D. Kolumna nr 2.

a/ Zadanie. Aby odwrócić uwagę przeciwnika atakować Carabanchel Bajo

b/ Oś natarcia. Szosa Madryt - Fuenlabrada, ulica Charcas de la Morata, most Segowijski

c/ Początek działań o 6.30

d/ Sposób wykonania zadania. Zająć Carabanchel Bajo i utrzymując współdziałanie z kolumną nr 3 osłaniać jej prawe skrzydło. Po zajęciu Carabanchel Bajo kontynuować natarcie w kierunku mostu Segowijskiego, ale bez dodatkowego rozkazu nie przekraczać go. Wziąć pod uwagę, że działania tej kolumny odwracają uwagę nieprzyjaciela, co ułatwia wykonywanie zadań trzem pierwszym kolumnom. Nie wdawać się w zdecydowane walki mogące doprowadzić do dużych strat.

E. Kolumna nr 5.

a/Zadanie. Aby odwrócić uwagę przeciwnika, nacierać w kierunku mostu Toledańskiego i oskrzydlić Carabanchel Bajo z północnego wschodu

b/ Oś natarcia. Droga z Madrytu do Villaverde

c/ Początek działań - 6.00

d/ Sposób wykonania zadania. W czasie natarcia osłaniać prawe skrzydło przed atakiem z kierunku mostu Andaluzyjskiego. Nacierać we współdziałaniu z kolumną br 2, która otrzymała analogiczne zadanie. Nie przekraczać rzeki Mensanares bez dodatkowego rozkazu.

F. Kolumna nr 9 /tworzona na nowo/.

a/ Organizacja. Tyły strzelców Ifni ze sztabem i plutonem karabinów maszynowych, Gwardia Cywilna, requetes

b/ Zadanie. Pozostać w odwodzie lewego skrzydła, podporządkowanym mi bezpośrednio

c/ Oś natarcia. Szosa z Madrytu do Portugalii

d/ Rejon wyjściowy - Alcorcon

e/ Sposób wykonania zadania. 6.00 7.11 rozwinąć tabory strzelców Ifni w Campamento Militar, resztę kolumny - w Alcorcon. Potem działać według dodatkowego rozkazu.

G. Kolumna nr 6

a/ Zadanie. Pozostawać w odwodzie do mojej dyspozycji

b/ Położenie wyjściowe. Batalion ochotników "Sewilla" w Villaverde. Tabor Megal w Getafe. Batalion ochotników kanaryjskich w Leganes. 75 mm bateria w Villaverde. Dalsze działania po otrzymaniu dodatkowych rozkazów

c/ Osłona lewego skrzydła w Ventorro del Capo i Campamento według odrębnego rozkazu.

6.

Artyleria.

A. Bezpośrednie towarzyszenie - zgodnie z odrębnymi wytycznymi.

B. Bezpośrednie wsparcie - artyleria przydzielona każdej kolumnie.

C. Grupa centralnej dyspozycji.

a/ Organizacja. Patrz rozkaz operacyjny nr 4. /Pierwsza grupa 105 mm dział w składzie trzech baterii/

b/ Zadania. Przygotowanie przeciwartyleryjskie. Strzelanie na wezwanie: skrzyżowanie dróg na dziewiątym kilometrze szosy z Madrytu do La Coruna, skrzyżowanie szos Madryt, La Coruna z szosą Madryt, El Pardo, skrzyżowanie szosy Madryt, El Padro z szosą Querta del Obispo, przy wylocie z Madrytu szosy kasrylijskiej, na podejściach do mostu Andaluzyjskiego. Ogień do celów nowo wykrytych.

Rejon rozwinięcia. Grupa pierwsza - rejon na południe od Villaverde. Grupa druga /baterie 105 mm/ - rejon wzgórz Garabitas. Grupa druga /baterie 155 mm/ - w rejonie lotniska Czterech Wiatrów.

Otwarcie ognia. O godz. 6.00 105 mm baterie - na żądanie dowódców kolumn lub na mój rozkaz. Pierwsza grupa 155 mm baterii - na mój rozkaz. Druga grupa 155 mm baterii na rozkaz płk. Yagüe. Grupy powinny otwierać ogień do pojawiających się celów z własnej inicjatywy. Limity zużycia amunicji ustali dowódca artylerii.

7.

Amunicja. W odrębnym rozkazie.

8.

Saperzy. Po jednym plutonie z 2 i 5 kolumną, po dwa plutony z 1, 3 i 4 kolumną.

9.

Czołgi. Według odrębnego rozkazu.

10.

Samochody pancerne. Zgodnie z dotychczasowym podziałem.

11.

Przeciwlotnicze karabiny maszynowe. Po plutonie do każdej grupy artylerii.

12.

Łączność.

a/ Stanowiska dowodzenia. Mój sztab od 6.00 w Leganes.

Pułkownik Legii Cudzoziemskiej - Alcorcon.

Kolumny nr 1,2,3,4,5 na osiach natarcia.

Kolumna nr 9 - Cztery Wiatry.

b/ Oficerowie łącznikowi. Po jednym oficerze z kolumny 2 i 5 i jeden z grupy kolumn z lewego skrzydła w moim sztabie o 6.00.

c/ Oś łączności: Fuenlabrada, Leganes, Carabanchel Alto, wzg. Garabitas, koszary Moret.

d/ Łączność. Patrz rozkaz operacyjny nr 14.

13.

Stanowiska dowodzenia.

Pułkownik Legii Cudzoziemskiej - Campamento Militar.

Kolumna nr 1 - koszary Infante don Jaime.

Kolumna nr 2 - budynki w pobliżu czwartego kilometra szosy do Estramadury.

Kolumna nr 3 - koszary Montana.

Kolumna nr 4 - Fundasol del Amo.

Kolumna nr 5 - domy w pobliżu czwartego kilometra szosy Madryt - Toledo.

ROZKAZ TYŁOWY

1.

Służba strefy tyłów.

Według rozkazu operacyjnego nr 11.

2.

Służba strefy wysuniętej.

A. Rozmieszczenie parków.

Wysunięty skład amunicyjny - Torrijos.

Ruchome rzuty: kolejowy - Fuenlabrada, samochodowy - Alcorcon.

Warsztaty remontowe - Fuenlabrada.

Po zajęciu nakazanych rejonów kolumny otrzymają amunicję w następujących punktach: Fuentalabrada - 2,5 i 6 kolumna, Alcorcon - 1,3,4 i 9 kolumna.

Od 16.00 ustala się następujący porządek.

Fuentalabrada: kolumna nr 5 od 16.00 do 17.00, kolumna nr 2 od 17.15 do 18.15, kolumny kawalerii od 18.30 do 19.30, pozostałe oddziały i artyleria centralnego podporządkowania od 19.45 do 21.00.

Lotnisko Czterech Wiatrów: kolumna nr 4 od 16.00 do 17.00, kolumna nr 1 od 17.15 do 18.15, kolumna nr 2 od 18.30 do 19.30, pozostałe oddziały i artyleria centralnego podporządkowania od 19.45 do 21.00.

Po wydawaniu amunicji rzut kolejowy pozostaje w Fuentalabrada, a samochodowy w Alcorcon.

B. Intendentura. Wszystkie kolumny będą zaopatrywane w Illecas.

C. Służba medyczna.

a/ Punkty rozdzielcze: kolumna nr 5 - Villaverde, kawaleria - Parla, kolumna nr 2 - Carabanchel Alto, kolumny nr 1,3 i 4 - Alcorcon, pozostałe oddziały i artyleria centralnego podporządkowania w najbliższych punktach.

b/ Punkty ewakuacyjne: Grinon - kolumny kawalerii, artylerii oraz kolumny nr 2,5,6 i 9 Valmachedo.

- kolumny nr 1, 3, 4 i 6.

Lekko rannych ze wszystkich kolumn ewakuować do Toledo i do Talavera de la Reina.

Ciężko rannych, których nie można ewakuować, umieszczać w szpitalach kolumn.

c/ Transport. Getafe - pięć samochodów sanitarnych i trzy autobusy. Carabanchel Alto - dwa samochody sanitarne i autobus. Alcorcon - cztery samochody sanitarne i dwa autobusy. W Illascas przygotować samochód w celu ewakuacji rannych do Toledo i Talavera de la Reina.

D. Transport samochodowy

Illascas - 2 plutony.

Torrejon de la Calzada - 1 pluton.

Navalcarnero - 1 pluton.

Rozkaz wysłać:

- do wiadomości - dowódcy 7 dywizji

- do wykonania - pułkownikowi Legii Cudzoziemskiej, kolumnom 1,2,3,4,5,6,7,8,9 i kawalerii, batalionom strzelców Ifni, 1,2 grupie 105 mm baterii, 1i2 grupie baterii 155 mm, 1 i 2 grupie 65 mm baterii kompanii czołgów lekkich, 1 i 2 kompanii czoł-

gów ciężkich, pododdziałom przeciwlotniczych karabinów maszynowych, szefom służb;

- do współdziałania - lotnictwu.

Załącznik 6

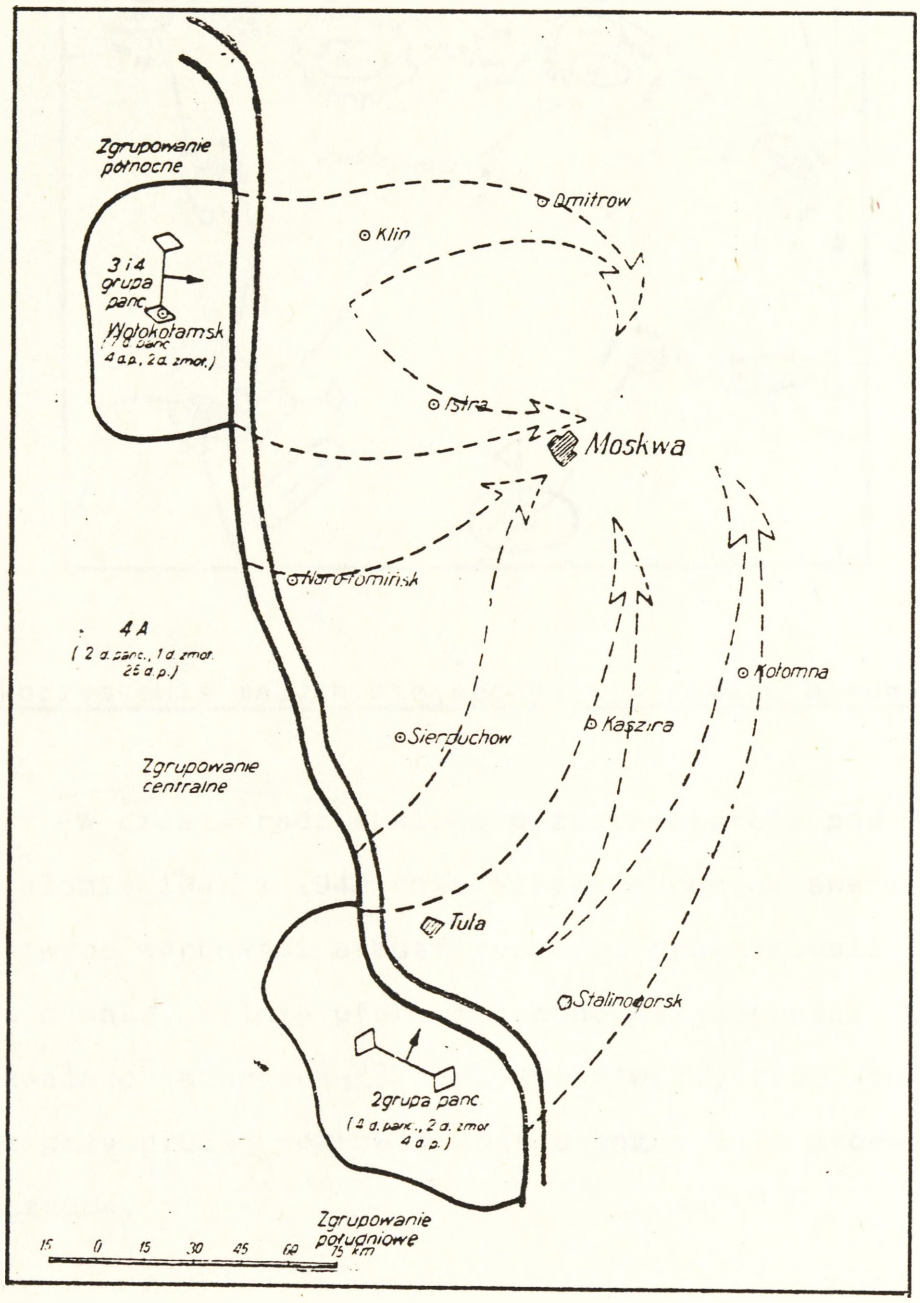
WYBRANE PROBLEMY WALK O MIEJSCOWOŚCI W CZASIE DRUGIEJ WOJNY ŚWIATOWEJ

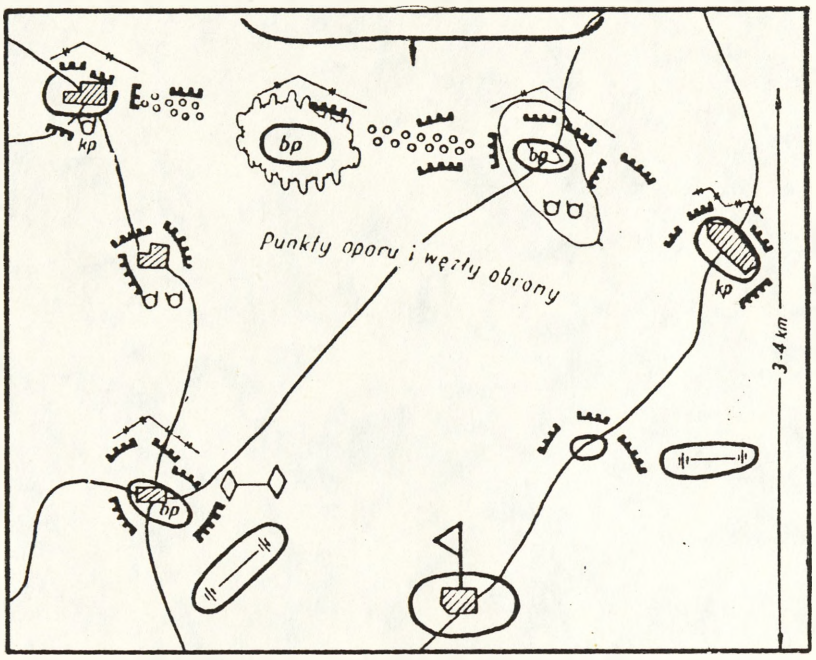
Myśl przewodnia planu drugiej "ofensywy generalnej" Niemców na Moskwę /16.11 - 6.12.1941 r./

Operacja ta miała przebiegać zgodnie z przyjętym przez Niemców ogólnym schematem zdobywania miast. Silne zgrupowania wojsk pancernych miały dokonać dwustronnego oskrzydlenia miasta przy jednoczesnym wiązaniu obrony od czoła.

Zgrupowanie północne składało się z siedmiu dywizji pancernych, dwóch zmotoryzowanych i czterech piechoty. Zgrupowanie południowe z czterech dywizji pancernych, dwóch zmotoryzowanych i czterech piechoty. Od czoła miasto atakowała 4 armia w składzie dwóch dywizji pancernych, jednej zmotoryzowanej i dwudziestu pięciu piechoty.

Razem do walki o Moskwę Niemcy zaangażowali na froncie o szerokości 400 km pięćdziesiąt jeden dywizji w tym 13 pancernych.

Zgrupowanie północne
Dmitrow
Klin
3 i 4 grupa panc
Wołokołamsk
(1 d. panc 4 a.p., 2 a. zmot.)
Istra
Moskwa
Naro-Fominisk
4 A
(2 a. panc., 1 d. zmot. 2,5 a.p.)
Kołomna
Sierduchow
Kaszira
Zgrupowanie centralne
Tula
Stalinogorsk
2grupa panc
(2 d. panc., 2 a. zmot 4 a.p.)
Zgrupowanie południowe
15 0 15 30 45 60 75 km

Wykorzystanie małych miejscowości w ramach obrony polowej

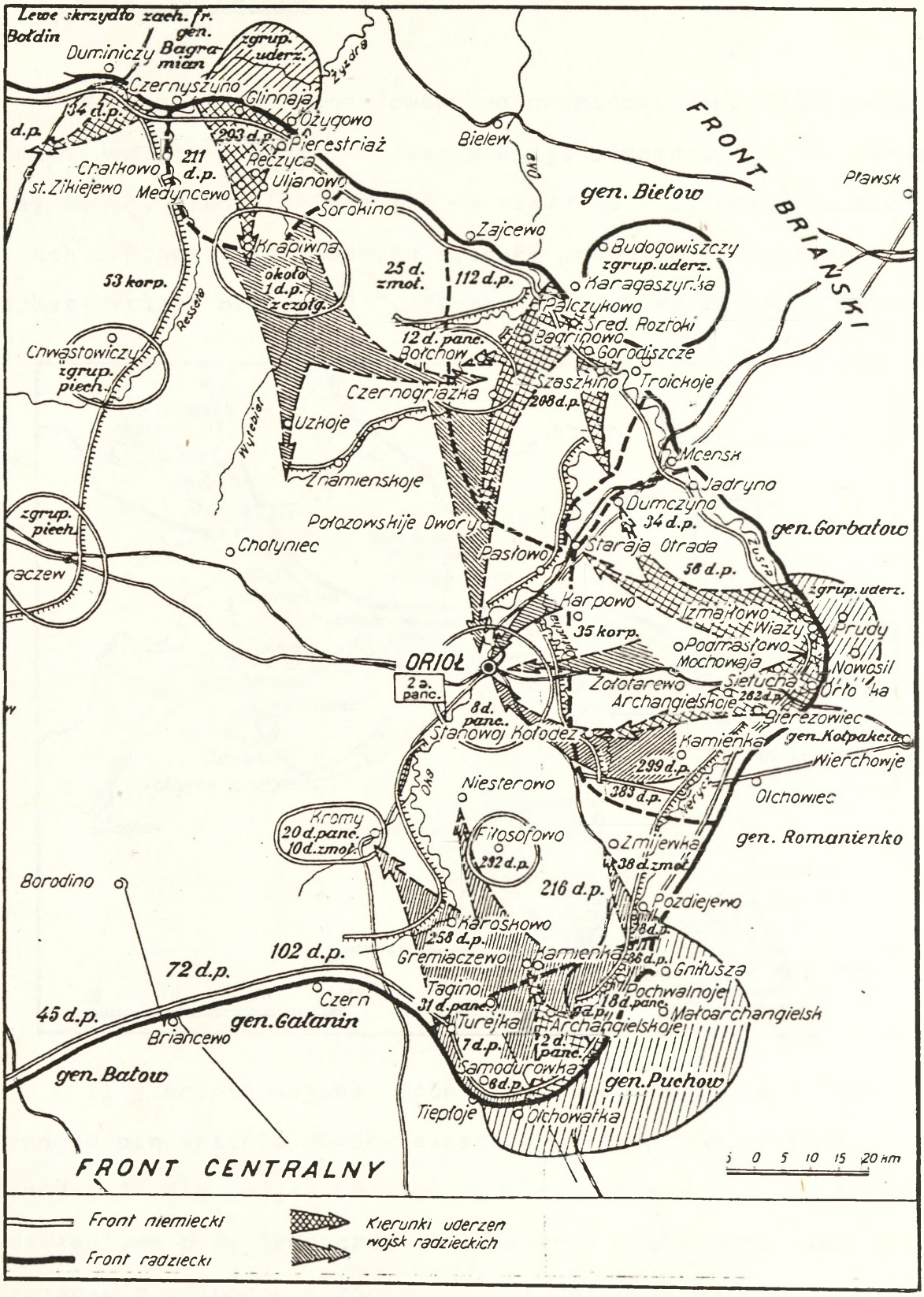
W czasie radzieckiego przeciwnatarcia pod Moskwą na przełomie 1941 i 1942 roku Niemcy chroniąc swe wojska przed surowymi warunkami atmosferycznymi organizowali obronę w oparciu o małe, silnie ufortyfikowane miejscowości. Działanie takie pozwalało jednocześnie utrzymywać węzły dróg, po których jedynie przy grubej pokrywie śniegu można było prowadzić działania zaczepne.

Walki o Orzeł /3 - 5.08.1943 r./

Walki o Orzeł były ostatnim etapem operacji trzech frontów radzieckich /Briańskiego, Zachodniego i Centralnego/ mającej na celu likwidację wojsk niemieckich zagrażających Moskwie a skoncentrowanych w rejonie Bołchow, Orzeł, Karczew.

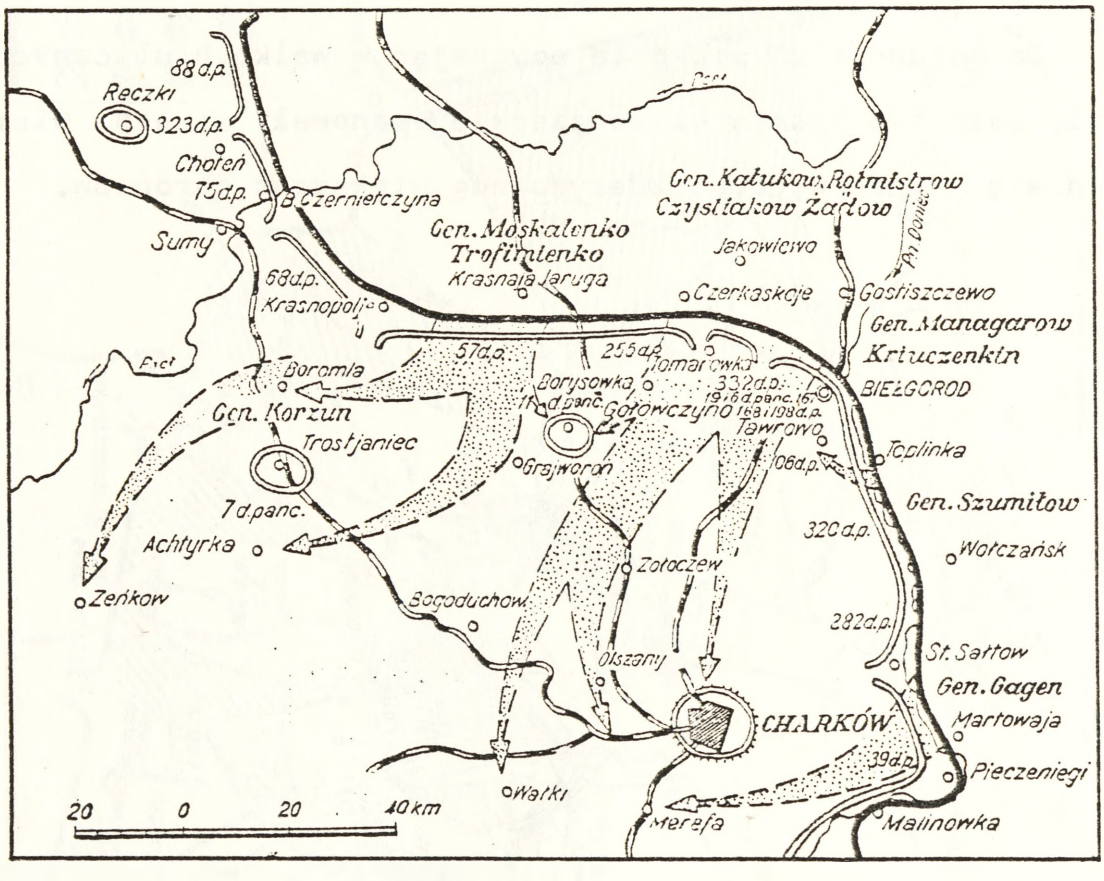
Niemcy rozbudowali obronę na bezpośrednich podejściach do miasta i wewnątrz niego pragnąc jak najdłużej utrzymać ten ważny węzeł drogowy i kolejowy umożliwiający ewakuację rozbitych w tym rejonie jednostek.

Po pokonaniu pododdziałów osłonowych na przedpolu jednostki radzieckie w dniu 3 sierpnia podeszły do północy, wschodu i południa. Po krótkich walkach już 4 sierpnia wdarły się do Orła od północy i południa odcinając jednocześnie obrońcom ostatnią drogę odwrotu na zachód. W wyniku, trwających dwie doby walk ulicznych rankiem 5 sierpnia miasto zostało zdobyte.

Lewe skrzydło zach. fr.
gen. Bagramian
Bołdin
Duminiczy
Czernyszyno
zgrup. uderz.
Glinnaja
Ożygowo
Pierestriaż
Bielew
FRONT BRIANSKI
gen. Biełow
Prawsk
34 d.p.
d.p.
293 d.p.
211 d.p.
Chatkowo
St. Zikiejewo
Medyncewo
Reczyca
Uljanowo
Sorokino
Zajcewo
Budogowiszczy
zgrup. uderz.
Karagaszyn.ka
Krapiwna
około 1 d.p. z czołg.
25 d. zmot.
112 d.p.
53 korp.
Palczykowo
Śred. Rozłoki
Zagrinowo
Gorodiszcze
12 d. panc.
Bołchow
Chwastowiczy
zgrup. piech.
Czernogriazka
Szaszkino
208 d.p.
Troickoje
Uzkoje
Wyrebar
Mcensk
Jadryno
Znamienskoje
Dumczyno
34 d.p.
gen. Gorbatow
Położowskije Dwory
Chotyniec
Pasłowo
Stara ja Otrada
58 d.p.
zgrup. piech.
Karpowo
35 korp.
Izmajłowo
Wiazy
Prudy
Podrastowo
Mochowaja
Nowosil
ORIOŁ
2 p. panc.
Złotarewo
Archangielskoje
Sietucha
282 d.p.
Orłowka
8 d. panc.
Stanowoj Kołodez
Kamienka
gen. Kołpakczi
Wierchowje
299 d.p.
383 d.p.
Niesterowo
Olchowiec
Kromy
20 d. panc.
10 d. zmot.
Filosofowo
282 d.p.
Zmijewka
gen. Romanienko
38 d. zmot.
Borodino
216 d.p.
Pozdiejewo
38 d.p.
Karaskowo
258 d.p.
102 d.p.
Gremiaczewo
Kamienka
136 d.p.
Gniłusza
72 d.p.
Tagino
Pochwalnoje
Czern
31 d. panc.
18 d. panc.
45 d.p.
gen. Galanin
Turejka
Archangielskoje
Małoarchangielsk
Briancewo
7 d.p.
2 d. panc.
Samodurowka
gen. Batow
6 d.p.
gen. Puchow
Tieptoje
Olchowatka
FRONT CENTRALNY
5 0 5 10 15 20 km
Front niemiecki
Front radziecki
Kierunki uderzeń wojsk radzieckich

Walki o Charków /11 - 23.08.1943 r./

W rejonie Charkowa dowództwo niemieckie skoncentrowało siedem dywizji piechoty i dwie dywizje pancerne. Do bezpośredniej obrony miasta ściągnięto oddziały SS i policji. Na przedpolach i wewnątrz prowadzono szeroko prace fortyfikacyjne. Rozkaz Hitlera nakazywał "utrzymanie Charkowa za wszelką cenę".

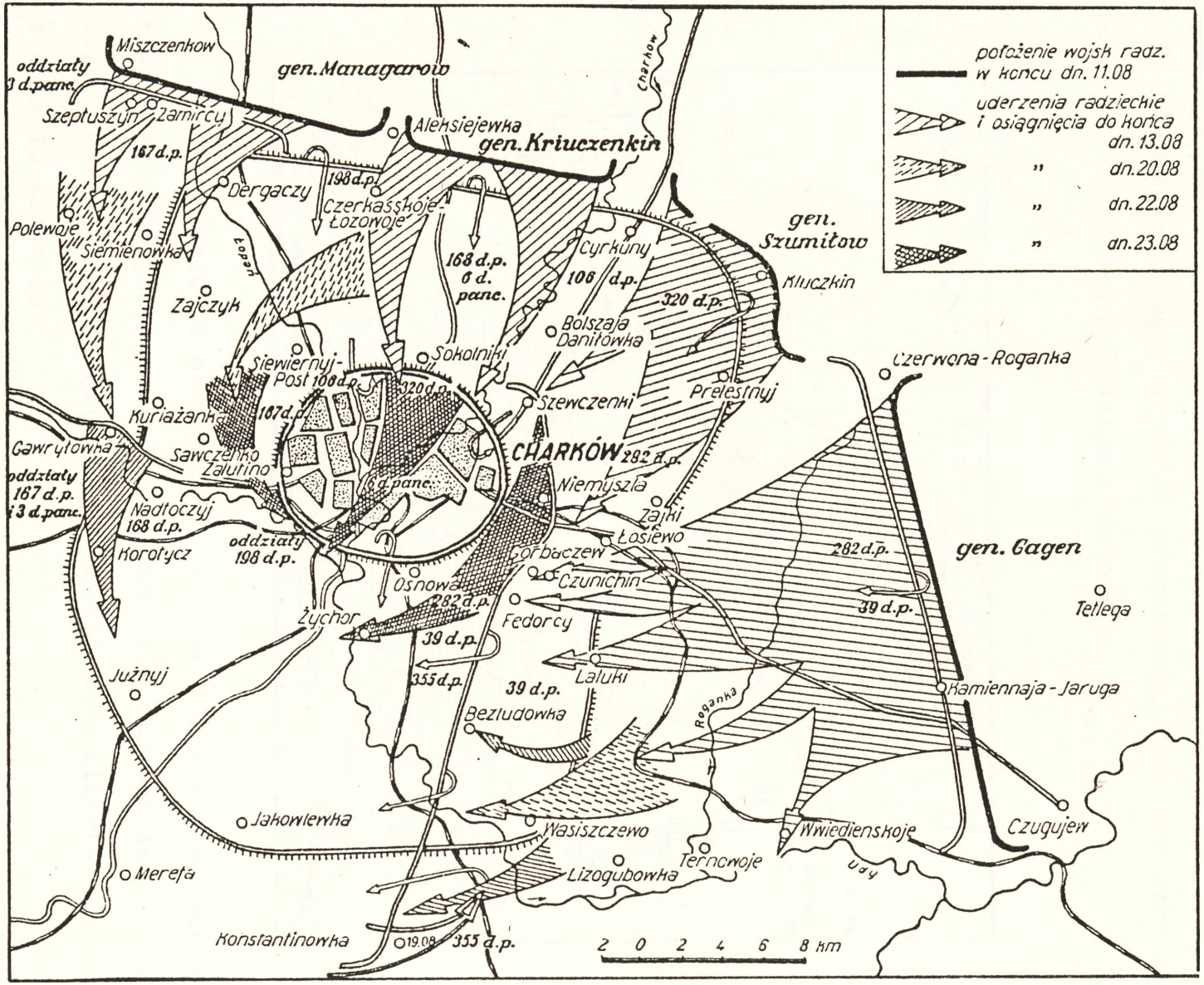
11 sierpnia wojska Frontu Stepowego dotarły do zewnętrznego pierścienia obrony miasta oddalonego od centrum o 8-12 km. Dowódca frontu podjął decyzję zdobycia miasta kilkoma zbieżnymi uderzeniami przy jednoczesnym wykonaniu głębokiego dwustronnego obejścia z północnego zachodu i południowego wschodu.

W dniach 12 i 13 sierpnia jednostki radzieckie przełamały zewnętrzny pas obrony i podeszły do pozycji biegnącej wzdłuż

skraju miasta. W kolejnych dniach w uporczywych walkach przy zaangażowaniu znacznych sił pancernych wojska radzieckie próbowały zamknąć pierścień okrążenia. Do 22 sierpnia otoczyły one miasto z trzech stron, tak że garnizon dysponował jedynie jedną szosą i jedną linią kolejową łączącymi go z zapleczem.

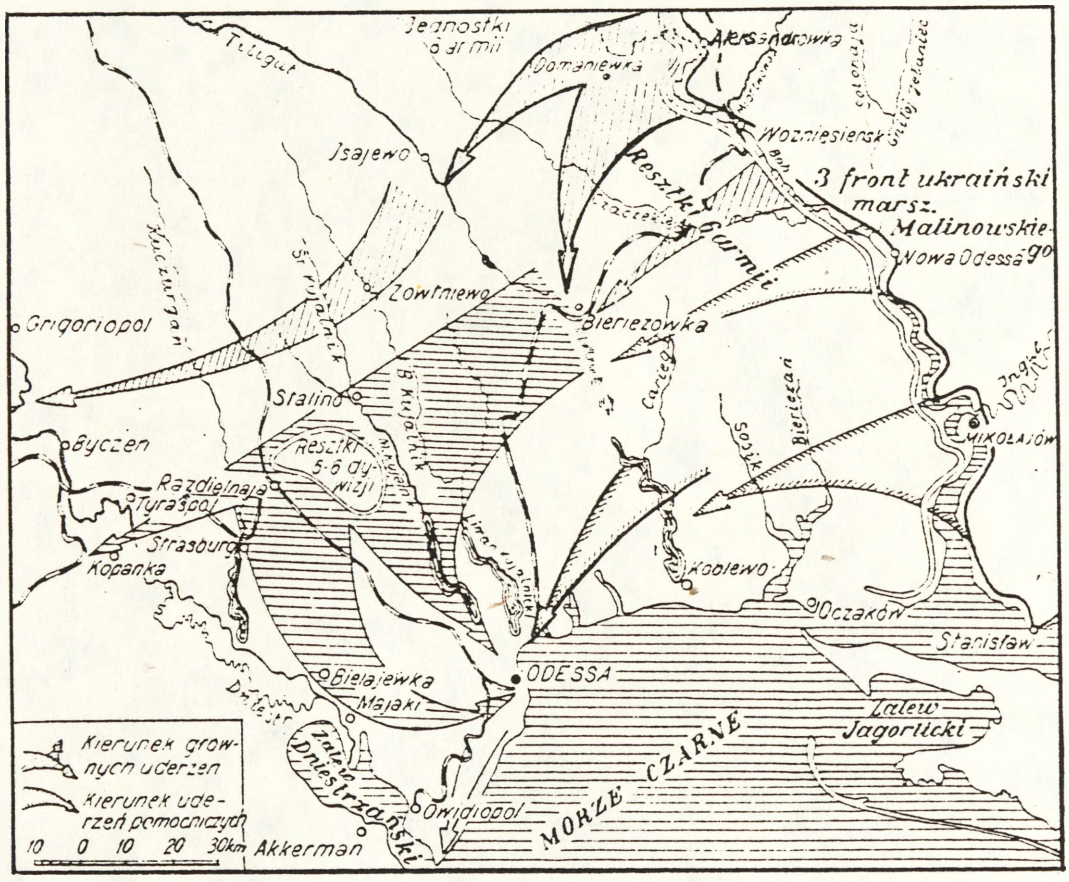
W tej sytuacji Niemcy postanowili wycofać się z Charkowa. Odwrót obrońców został wykryty przez radzieckie jednostki rozpoznawcze co przyśpieszyło szturm na miasto. Wykonano go w nocy 22 sierpnia.

Do południa 23 sierpnia spychając w walkach ulicznych oddziały osłonowe jednostki radzieckie opanowały miasto. Niemcom udało się jednak wycofać zdecydowaną większość obrońców.

położenie wojsk radz. w końcu dn. 11.08
uderzenia radzieckie i osiągnięcia do końca
dn. 13.08
" dn. 20.08
" dn. 22.08
" dn. 23.08
Miszczenkow
oddziały 3 d.panc.
gen. Managarow
Charkow
Szeptuszyn
Zamrcy
Aleksiejewka
gen. Kriuczenkin
167 d.p.
198 d.p.
Dergaczy
Czerkasskoje-Łozowoje
Polewoje
Siemienowka
Udoj
168 d.p. 6 d. panc.
Cyrkuny
106 d.p.
gen. Szumiłow
Kluczkin
320 d.p.
Zajczyk
Bolszaja Danilowka
Siewiernyj-Post
106 d.p.
Sokolniki
Czerwona-Roganka
Prelestnyj
Szewczenki
Kuriażanka
167 d.p.
320 d.p.
Gawrylowka
Sawczenko
Zalutino
CHARKÓW
282 d.p.
6 d.panc.
Niemyszla
oddziały 167 d.p. i 3 d.panc.
Nadtoczyj 168 d.p.
Zajki
Łosiewo
Korotycz
oddziały 198 d.p.
Osnowa
282 d.p.
Gorbaczew
Czunichin
282 d.p.
gen. Gagen
Tetlega
Żychor
39 d.p.
Fedorcy
39 d.p.
355 d.p.
Południowy
39 d.p.
Laluki
Kamiennaja-Jaruga
Bezludowka
Roganka
Jakowlewka
Wasiszczewo
Wwiedienskoje
Czugujew
Mereła
Ternowoje
Lizogubowka
Udy
Konstantinowka
19.08
355 d.p.
2 0 2 4 6 8 km

Zdobycie Odessy /9-10.04.1944 r./

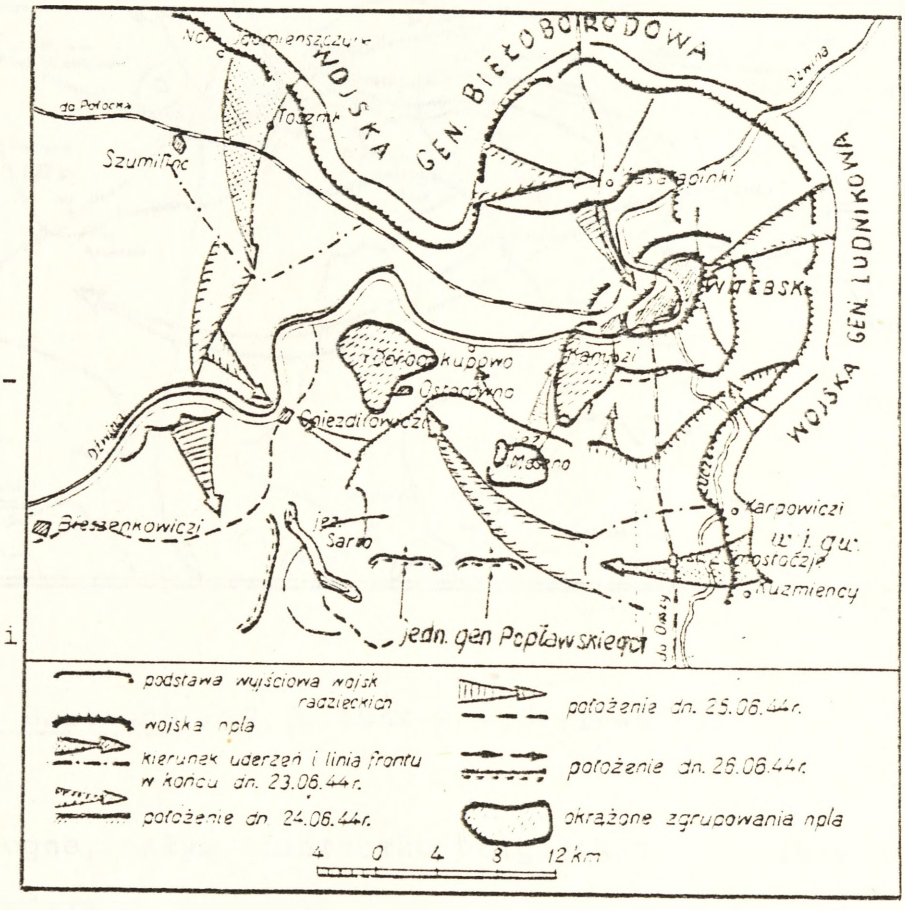
O zdobyciu Odessy zdecydowały szybkie działania wojsk 3 Frontu Ukraińskiego, które po sforsowaniu Bohu przeszły do pościgu w kierunku południowo-zachodnim.

Po rozbiciu na przedpolach resztek 6 armii niemieckiej miasta broniły jedynie nieliczne oddziały niemieckie i rumuńskie. Zostały one zlikwidowane w czasie walk ulicznych w nocy z 9 na 10 kwietnia.

Zdobycie Witebska /24-26.06.1944 r./

Witebski rejon umocniony odgrywał poważną rolę w systemie niemieckiej obrony na Białorusi zamykając drogę w kierunku Bałtyku.

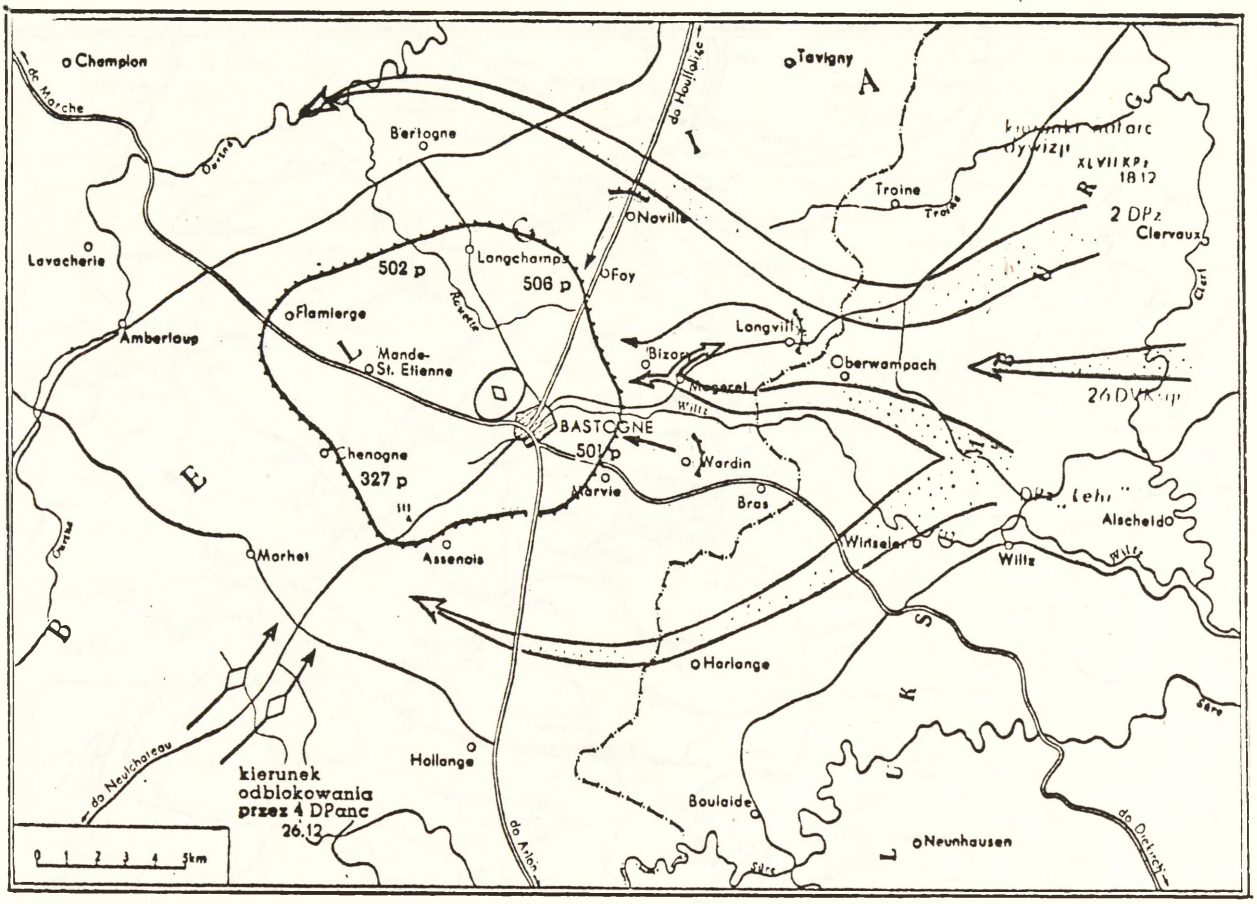

Obrona wokół miasta była silnie rozbudowana. Składała się z dwóch pierścieni, z których pierwszy przebiegał 12-15 km od miasta a drugi tuż przed skrajem zwartej zabudowy. Samo miasto zostało silnie ufortyfikowane i przygotowane do obrony okrężnej. Garnizon rejonu umocnionego stanowiły wojska pięciu dywizji.

Zadanie likwidacji witebskiego zgrupowania wojsk niemieckich otrzymały wojska 1 Frontu Bałtyckiego i 3 Frontu Białoruskiego.

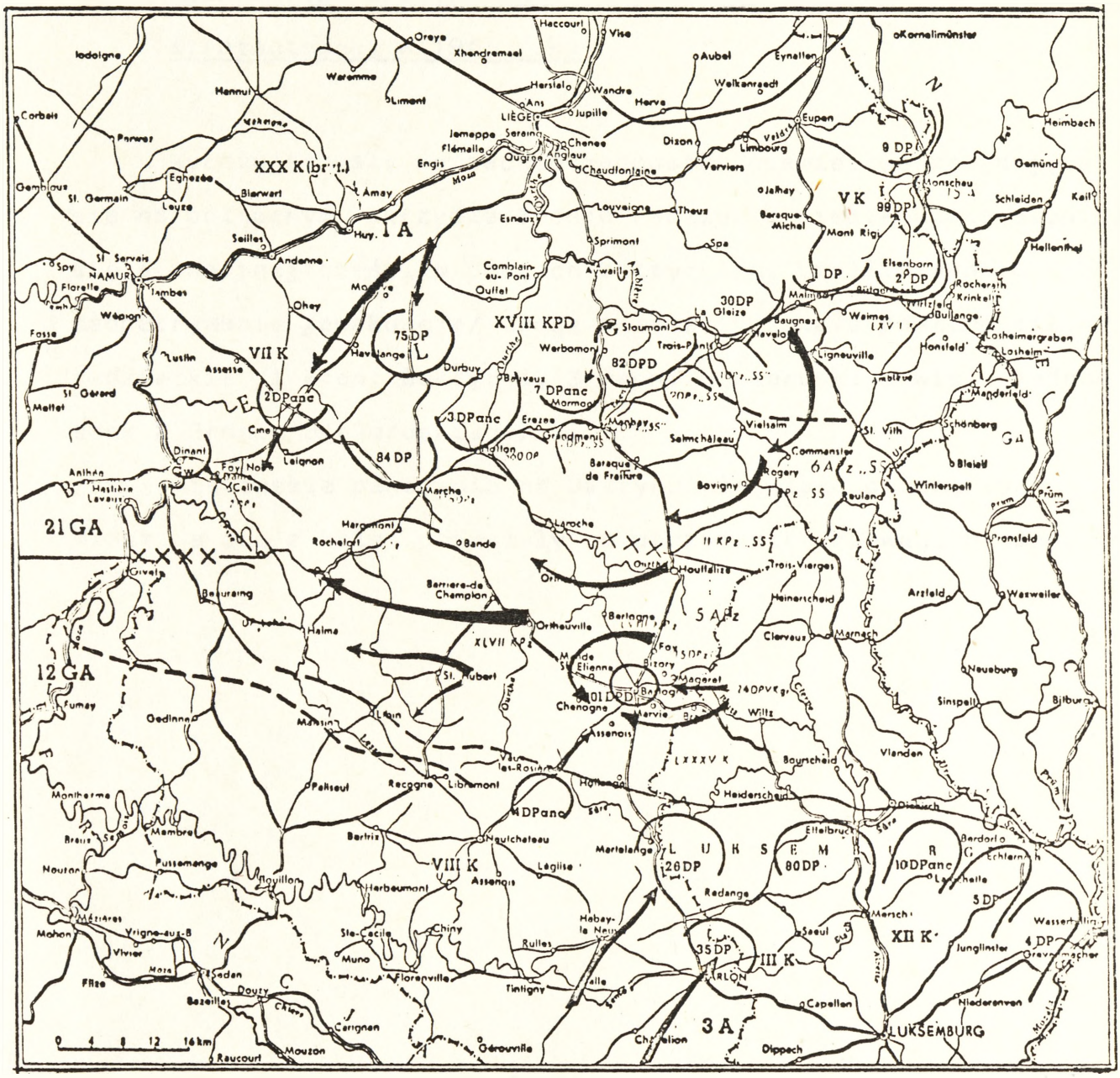
W drugim dniu witebskiej operacji zaczepnej /24 czerwca 1944 r./ wojska radzieckie zamknęły pierścień okrążenia wokół zgrupowania przeciwnika. W tej sytuacji obrońcy miasta nie stawiali zbyt silnego oporu zwracając głównie uwagę na połączeniu

się z jednostkami znajdującymi się na zachód od miasta w celu wspólnego wyrwania się z kotła. Pozwoliło to uniknąć przewlekłych walk wewnątrz zwartej zabudowy miejskiej. Do świtu 26 czerwca niemieckie oddziały osłonowe zostały rozbite a miasto wyzwolone.

Obrona Bastogne /19.12.1944 - 9.01.1945 r./

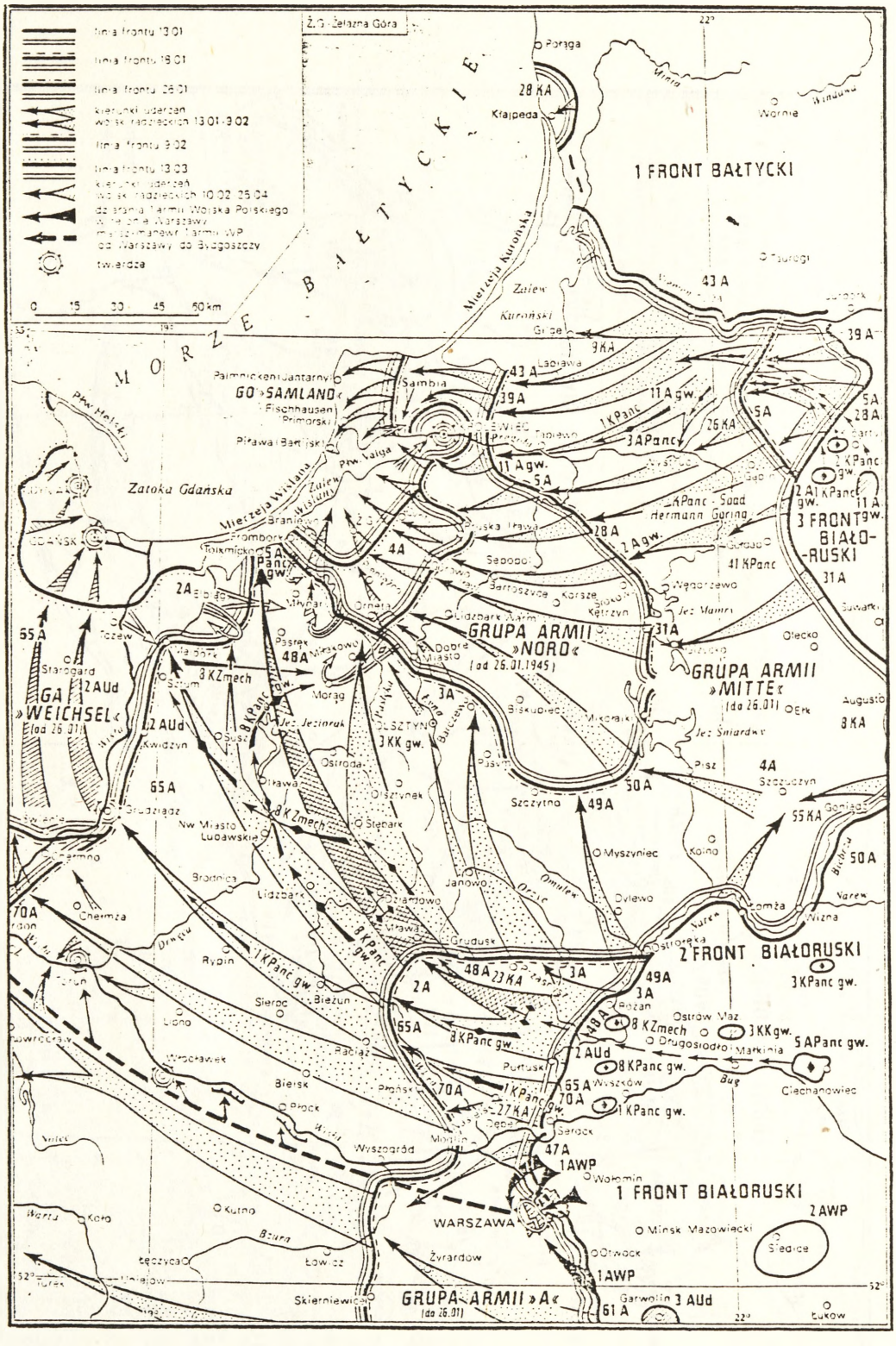
W Bastogne, małym miasteczku belgijskim, w czasie niemieckiej operacji w Ardenach przeszły do obrony wojska amerykańskie w sile około 1,5 dywizji. Utrzymując ten ważny węzeł komunikacyjny przez trzy tygodnie praktycznie zatrzymały natarcie całej niemieckiej 5 armii pancernej /dziewięć dywizji w tym 6 pancernych/ przyczyniając się w znacznym stopniu do załamania całej ofensywy niemieckiej.

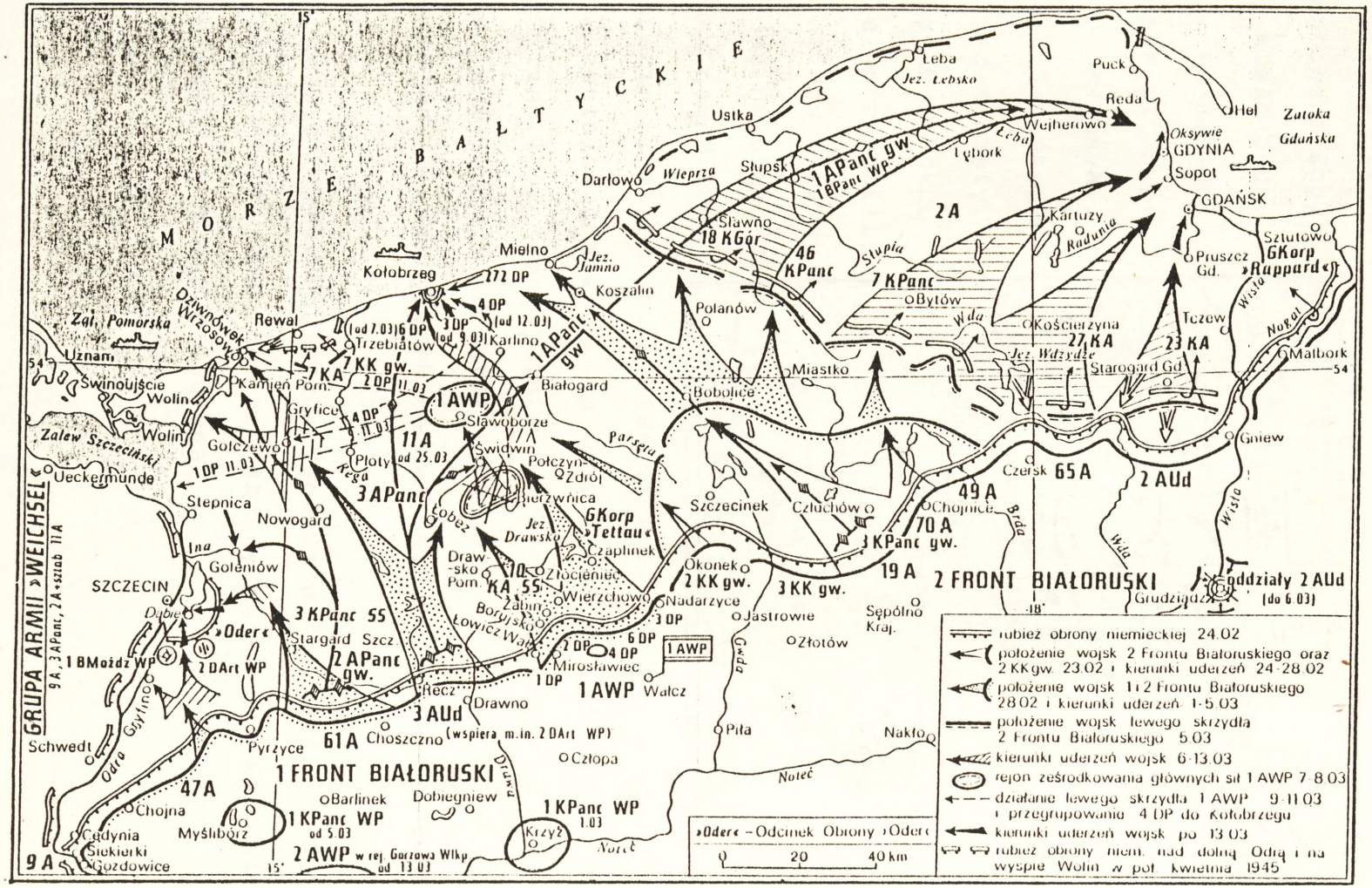

21 GA
12 GA
3 A
5 A Pz
6 A Pz SS
XXX K (brit.)
VII K
VIII K
XVIII KPD
III K
XII K
VK
LUXEMBURG
LIÈGE
NAMUR
Dinant
Marche
Bastogne
Arlon
Neufchateau
Libramont
Recogne
Florenville
Virton
Montmedy
Stenay
Sedan
Mouzon
Carignan
Raucourt
Grandmenil
Baraque de Fraiture
Houffalize
Trois-Vierges
Clervaux
Wiltz
Diekirch
Echternach
Ettelbruck
Redange
Mersch
Capellen
Dippach
Niederanven
Junglinster
Wasserbillig
Grevenmacher
Remich
Schleiden
Gemünd
Heimbach
Monschau
Eupen
Verviers
Spa
Malmedy
Stavelot
Vielsalm
St. Vith
Prüm
Bitburg
Neuerburg
Sinspelt
Winterspelt
Arzfeld
Pronsfeld
Waxweiler
Schönberg
Bleialf
Losheimergraben
Losheim
Hellenthal
Rocherath
Krinkelt
Bullange
Elsenborn
Weismes
Ligneuville
Baugnez
Malmedy
Stoumont
Trois-Ponts
Werbomont
Aywaille
Comblain-au-Pont
Esneux
Louveigne
Theux
Jalhay
Baraque Michel
Mont Rigi
Limbourg
Dison
Chaudfontaine
Chênée
Ougrée
Seraing
Jemeppe
Flémalle
Ans
Jupille
Herstal
Wandre
Herve
Aubel
Eynatten
Welkenraedt
Kornelimünster
Visé
Haccourt
Oreye
Xhendremael
Waremme
Hannut
Liman
Corbais
Perwez
Wavre
Gembloux
St. Germain
Eghezée
Leuze
Bierwart
Amay
Huy
Engis
Flémalle
Seilles
Andenne
Sclayn
Namur
Jambes
Wépion
Profondeville
Lustin
Assesse
Florée
Fosse
St. Gérard
Mettet
Ohey
Havelange
Durbuy
Barvaux
Erezée
Marcourt
Oulhaye
Comblain-au-Pont
Aywaille
Sprimont
Spa
Malmedy
Stavelot
Trois-Ponts
Werbomont
Stoumont
La Gleize
Baugnez
Weismes
Ligneuville
Vielsalm
Salmchâteau
Commanster
Rogery
Reuland
Bovigny
Baraque de Fraiture
Houffalize
Ortheuville
Bertogne
Foy
Bastogne
Marvie
Wiltz
Clervaux
Heinerscheid
Marnach
Troisvierges
Weiswampach
Vianden
Bourscheid
Diekirch
Ettelbruck
Redange
Mersch
Capellen
Dippach
Niederanven
Junglinster
Wasserbillig
Grevenmacher
Remich
Schleiden
Gemünd
Heimbach
Monschau
Eupen
Verviers
Spa
Malmedy
Stavelot
Trois-Ponts
Werbomont
Stoumont
La Gleize
Baugnez
Weismes
Ligneuville
Vielsalm
Salmchâteau
Commanster
Rogery
Reuland
Bovigny
Baraque de Fraiture
Houffalize
Ortheuville
Bertogne
Foy
Bastogne
Marvie
Wiltz
Clervaux
Heinerscheid
Marnach
Troisvierges
Weiswampach
Vianden
Bourscheid
Diekirch
Ettelbruck
Redange
Mersch
Capellen
Dippach
Niederanven
Junglinster
Wasserbillig
Grevenmacher
Remich
Schleiden
Gemünd
Heimbach
Monschau
Eupen
Verviers
Spa
Malmedy
Stavelot
Trois-Ponts
Werbomont
Stoumont
La Gleize
Baugnez
Weismes
Ligneuville
Vielsalm
Salmchâteau
Commanster
Rogery
Reuland
Bovigny
Baraque de Fraiture
Houffalize
Ortheuville
Bertogne
Foy
Bastogne
Marvie
Wiltz
Clervaux
Heinerscheid
Marnach
Troisvierges
Weiswampach
Vianden
Bourscheid
Diekirch
Ettelbruck
Redange
Mersch
Capellen
Dippach
Niederanven
Junglinster
Wasserbillig
Grevenmacher
Remich
0 4 8 12 16 km

Rola portów bałtyckich w niemieckiej obronie strategicznej w 1945 roku

Wycofujące się na zachód jednostki niemieckie znajdujące się na północnym skrzydle frontu radziecko-niemieckiego skupiały się w znacznej części w portach bałtyckich. Umożliwiało to ich zaopatrywanie /ewakuację/ drogą morską i wiązało poważne siły radzieckie /1 Front Bałtycki, 3 Front Białoruski i wiele jednostek 2 Frontu Białoruskiego/.

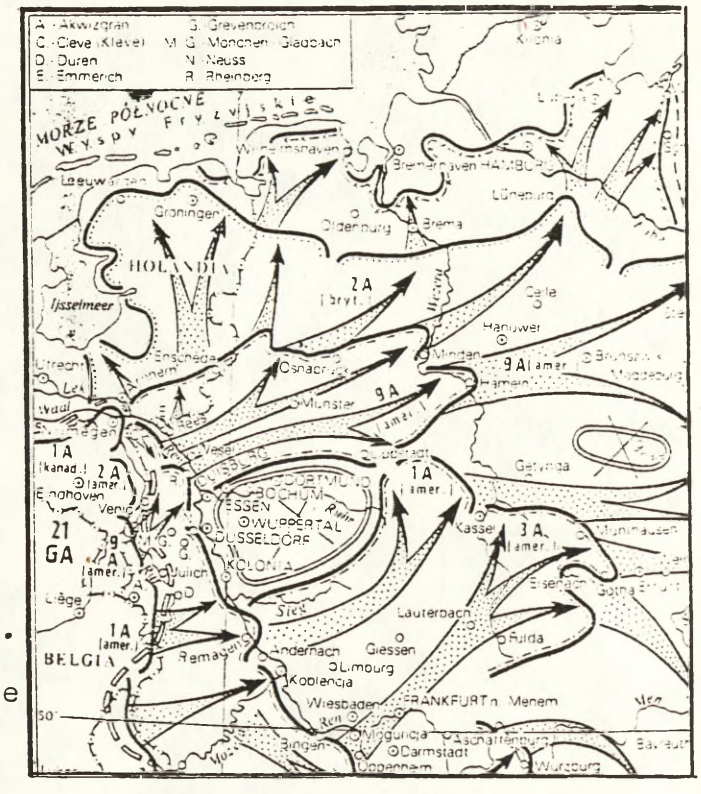
Niemieckie panowanie na Bałtyku ułatwiało obronę tych miast, a one z kolei pozwalały na utrzymanie przewagi na morzu.

1 FRONT BAŁTYCKI
2 FRONT BIAŁORUSKI
1 FRONT BIAŁORUSKI
3 FRONT BIAŁORUSKI
GRUPA ARMII »NORD«
GRUPA ARMII »MITTE«
GRUPA ARMII »A«
GA »WEICHSEL«
GO »SAMLAND«
MORZE BAŁTYCKIE
Zatoka Gdańska
WARSZAWA
Królewiec
Elbląg
GDAŃSK
Grudziądz
Toruń
Bydgoszcz
Łowicz
Żyrardów
Mława
Ostrołęka
Ostróda
Olsztyn
Szczytno
Pisz
Ełk
Olecko
Suwałki
Augustów
Łomża
Siedlce
Mińsk Mazowiecki
Wołomin
Sochaczew
Skierniewice
Kutno
Płock
Ciechanowiec
Ostrów Maz.
Pułtusk
Nasielsk
Serock
Modlin
Wyszogród
Rypin
Brodnica
Lidzbark
Nowe Miasto Lubawskie
Kwidzyn
Malbork
Tczew
Starogard
Kartuzy
Puck
Hel
Braniewo
Frombork
Pasłęk
Morąg
Susz
Iława
Ostróda
Olsztynek
Myszyniec
Janowo
Działdowo
Grudziądz
Chełmża
Lidzbark Warm.
Bartoszyce
Korsze
Kętrzyn
Węgorzewo
Sępopol
Orneta
Dobre Miasto
Biskupiec
Mikołajki
Jez. Mamry
Jez. Śniardwy
Jez. Jeziorak
Jez. Drwęckie
Kolno
Ostrołęka
Wyszków
Zambrów
Łapy
Białystok
Grajewo
Ełk
Gołdap
Pisz
Szczytno
Nidzica
Działdowo
Iława
Elbląg
Braniewo
Frombork
Tolkmicko
Pasłęk
Morąg
Susz
Kwidzyn
Malbork
Tczew
Starogard
Kartuzy
Puck
Hel
Żnin
Inowrocław
Włocławek
Radziejów
Lipno
Sierpc
Płock
Bielsk
Raciąż
Mława
Ciechanów
Pułtusk
Nasielsk
Serock
Modlin
Wyszogród
Wołomin
Siedlce
Mińsk Mazowiecki
Otwock
Żyrardów
Łowicz
Skierniewice
Kutno
Łęczyca
Zgierz
Łódź
Pabianice
Tomaszów Mazowiecki
Piotrków Trybunalski
Radomsko
Kalisz
Konin
Turek
Koło
Warta
Bzura
Rawka
Pilica
Narew
Bug
Wisła
Wisła Gdańska
Nogat
Drwęca
Omulew
Orzyc
Ukta
Pisa
Szkwa
Gołdapa
Węgorapa
Pregoła
Mamry
Śniardwy
Kanał Elbląski
Zalew Wiślany
Zalew Kurońska
Mierzeja Wiślana
Mierzeja Kurońska
Kaliningrad
Sambia
Pierwa Bałtycka
Mierzeja Helska
Żelazna Góra
Poręba
Wormie
Pilawa
Gołdap
Ełk
Olecko
Suwałki
Augustów
Łomża

MORZE BAŁTYCKIE
GRUPA ARMII »WEICHSEL«
9 A, 3 APanc, 2 A+sztab 11 A
1 FRONT BIAŁORUSKI
2 FRONT BIAŁORUSKI
Leba
Jez. Lebsko
Puck
Reda
Hel
Zatoka Gdańska
Ustka
Wejherowo
Oksywie
GDYNIA
Sopot
GDAŃSK
Łeba
Łębork
Darłowo
Wieprza
Słupsk
Sławno
18 KGór
1 APanc gw
16 Panc WP
2 A
Kartuzy
Radunia
Słupia
Sztutowo
GKorp »Ruppard«
Pruszcz Gd.
Tczew
Wisła
Nogat
Malbork
Mielno
Jez. Jamno
Kołobrzeg
272 DP
Koszalin
46 KPanc
7 KPanc
Bytów
Kościerzyna
27 KA
23 KA
Starogard Gd
Jez. Wdzydze
Polanów
Miastko
Bobolice
Białogard
Karlino
Trzebiatów
Gryfice
Kamień Pom.
Resko
Rewal
Dziwnówek
Wrzosowo
Zal. Pomorska
Uznam
Świnoujście
Wolin
Zalew Szczeciński
Golczewo
Ploty
Rega
Ueckermünde
Stepnica
Nowogard
Ina
Goleniów
SZCZECIN
Dąbie
»Oder«
Stargard Szcz.
Świdwin
Połczyn-Zdrój
Parsęta
Sierzwińca
Jez. Drawsko
Drawsko Pom.
Czaplinek
Złocieniec
Wierzchowo
Nadarzyce
Okonek
Szczecinek
Człuchów
Chojnice
Czersk
65 A
49 A
70 A
2 AUd
Gniew
Brda
Wda
Grudziądz
Oddziały 2 AUd (do 6.03)
19 A
3 KK gw.
2 KK gw.
3 KPanc gw.
3 APanc
11 A
od 25.03
6 GKorp »Tettau«
10 KA
55 KA
3 KPanc 55
2 APanc gw.
1 BMożdz WP
2 DArt WP
Łobez
Łożycz Wał
Borzysko
Żabin
Mirosławiec
Wałcz
Jastrowie
Złotów
Sępólno Kraj.
Gwda
Piła
Nakło
Noteć
Drawa
Drawno
Recz
3 AUd
Choszczno
(wspiera m.in. 2 DArt WP)
Człopa
61 A
Pyrzyce
Schwedt
Odra
Gryfino
47 A
Barlinek
Dobiegniew
Chojna
Myślibórz
Gdynia
Siekierki
Gozdowice
9 A
1 KPanc WP
od 5.03
2 AWP w rej. Gorzowa Wlkp.
od 13.03
1 KPanc WP
1.03
Krzyż
1 AWP
4 DP
6 DP
3 DP
11 DP
14 DP
od 7.03
od 9.03
od 12.03
od 11.03
»Odra« – Odcinek Obrony »Odry«
20
40 km
rubież obrony niemieckiej 24.02
położenie wojsk 2 Frontu Białoruskiego oraz 2 KKgw. 23.02 i kierunki uderzeń 24-28.02
położenie wojsk 1 i 2 Frontu Białoruskiego 28.02 i kierunki uderzeń 1-5.03
położenie wojsk lewego skrzydła 2 Frontu Białoruskiego 5.03
kierunki uderzeń wojsk 6-13.03
rejon ześrodkowania głównych sił 1 AWP 7-8.03
działanie lewego skrzydła 1 AWP 9-11.03 i przegrupowania 4 DP do Kołobrzegu
kierunki uderzeń wojsk po 13.03
rubież obrony niem. nad doliną Odry i na wyspie Wolin w poł. kwietnia 1945

Opanowanie przez wojska amerykańskie Zagłębia Ruhry /1-18.04.1945 r./

Zgodnie z planem gen. Eisenhowera Zagłębie Ruhry miało być okrążone i opanowane przez wojska 21 Grupy Armii gen. Bradleya.

Pierścień okrążenia został zamknięty 1 kwietnia 1945 roku. Amerykanie wprowadzili do walki cztery korpusy. Okrążyły one na obszarze 110 x 80 km ponad 300 tys. żołnierzy niemieckich. W pierwszym etapie bitwy zgrupowanie niemieckie zostało podzielone na dwie części. Opór Niemców słabł z dnia na dzień i po samobójstwie feldmarszałka Modela w dniu 17 kwietnia praktycznie przestał istnieć.

Straty wojsk amerykańskich wyniosły zaledwie ok. 5000 żołnierzy.

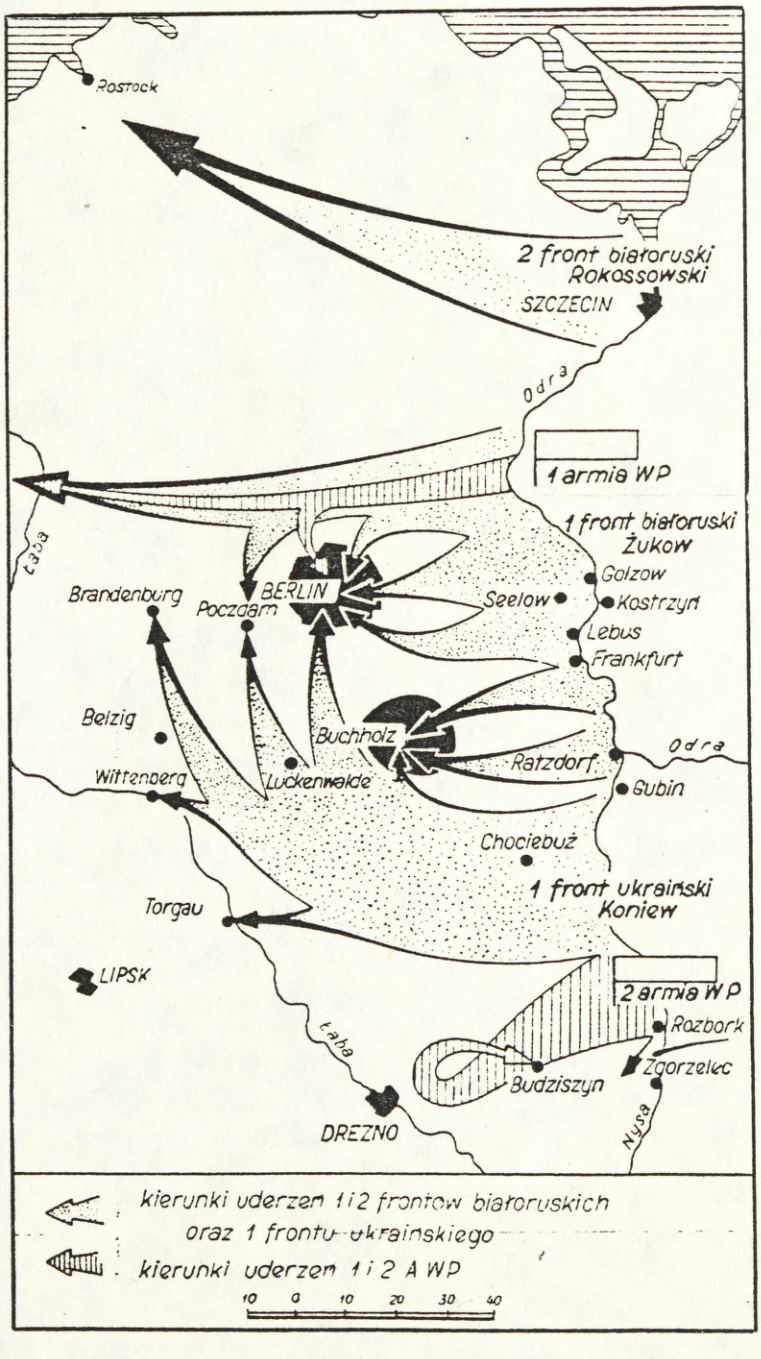
O sukcesie amerykańskim zdecydowała w dużej mierze ogólna sytuacja na frontach, fakt że już wszyscy Niemcy zdali sobie sprawę, że wojna jest już przegrana.

Myśl przewodnia operacji berlińskiej

Ta ostatnia duża operacja drugiej wojny światowej w Europie przebiegała zgodnie z zasadami sprawdzonymi wcześniej wielokrotnie w trakcie walk o miasto.

Silne zgrupowania uderzeniowe /1 Front Białoruski i 1 Front Ukraiński wykonały głębokie dwustronne obejście Berlina. Po okrążeniu miasta wykonano koncentryczne uderzenie w kierunku centrum dążąc do podziału garnizonu na mniejsze grupy.

Skrzydła nacierających wojsk ubezpieczały silne zgrupowania osłonowe.

BIBLIOTEKA NAUKOWA AON WP
Nr ewid. (1)

BIBLIOTEKA GŁÓWNA - ARCHIWUM
Nr ewid. U 12576
Akademii Obrony Narodowej

1330